

Uusien talousrikostutkijoiden perehdytys Hämeen poliisilaitoksessa

Teppo Kallio

11/2018

Tiivistelmä

Tekijä	Tutkinto	
Teppo Kallio	Poliisi (AMK)	
Julkaisun nimi	Julkisuusaste	
Uusien talousrikostutkijoiden perehdytys Hämeen poliisilaitoksessa	Tutkimusraportti julkinen Liite 1 julkinen Liite 2 salassa pidettävä Liite 3 salassa pidettävä	
Ohjaaja	Opinnäytetyön muoto	
Ossi Kaario & Mika Ranki	Toiminnallinen opinnäytetyö	
Tiivistelmä		
<p>Talousrikosten tutkinta edellyttää sitä suorittavalta viranomaiselta erityistä osaamista. Yleisimpiä talousrikostutkinnassa esiintyviä asiakokonaisuuksia ovat kirjanpitorikokset, verorikokset, velallisen rikokset ja työrikokset. Erityinen osaamistarve talousrikosten tutkinnassa liittyy yhteisöjen toimintaa sääntelevän aineellisen lainsäädännön vaikutukseen talousrikostunnusmerkistöjen täyttymisessä.</p> <p>Hämeen poliisilaitos teki marraskuussa 2017 rikospoliisiuudistuksen, jonka seurauksena Päijät-Hämeen talous- ja petosrikosten tutkintatoimistoon nimitettiin neljä uutta tutkijaa, joilla ei ollut kokemusta talousrikosjuttujen tutkinnasta, eikä näin ollen osaamista niiden tutkintaan liittyvien erityispiirteiden osalta.</p> <p>Tässä opinnäytetyössä järjestettiin talousrikostutkinnan perehdytysjakso uusille talousrikostutkijoille. Opinnäytetyö on toimintatutkimus, jonka tuotos on perehdytysjakson suunnittelu ja sen toteutus.</p> <p>Keskeisin perehdytysjakson tavoite oli tuottaa uusille talousrikostutkijoille osaaminen, jolla heidän on mahdollista menestyä tehtävissään. Osaamista on mitattu sekä perehdytysjaksolle asetettujen määrällisten, että laadullisten tavoitteiden toteuman kautta. Tutkimusaineistona on ollut perehdytysjaksolla tehdyt työsuoritukset, niistä annetut palautteet, sekä osallistujien antamat haastatteluvastaukset.</p> <p>Toimintatutkimuksen tulosten mukaan perehdytysjaksolla saatiin aikaiseksi osaamisen kehittyminen siten, että uusien tutkijoiden on mahdollista suorittaa heille tavoitteeksi asetetut tehtävät. Tutkimuksessa kehitettiin toimiva malli uusien talousrikostutkijoiden perehdyttämiseksi. Tutkimuksen tuloksia voi olla hyödynnettävissä laajemminkin uusien rikostutkijoiden perehdytyksessä.</p>		
Sivumäärä	Tarkastuskuukausi ja vuosi	Opinnäytetyökoodi (OPS)
115 + 289 liitesivua	marraskuu 2018	mAmk2018ONT
Avainsanat		
harmaa talous, talousrikokset, velallisen epärehellisyys, verorikokset, työturvallisuusrikos, esitutkinta		

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	3
2 TUTKIMUSONGELMA JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	8
2.1 Toimintatutkimus	9
2.2 Projektityöskentely ja kehittäminen	10
2.3 Laadullinen tutkimus	12
2.4 Rajaukset	14
3 TEORIATAUSTA.....	15
3.1 Talousrikos	15
3.2 Talousrikokset P-H talous- ja petosrikosten tutkintatoimistossa	17
3.3 Talousrikosten tutkintaprosessi	19
3.4 Veropetos.....	24
3.4.1 Vastuun kohdentuminen	26
3.4.2 Väärän tiedon antaminen	27
3.4.3 Veron määräämiseen vaikuttavan seikan salaaminen.....	28
3.4.4 Veron määräämistä varten säädetyn velvollisuuden laiminlyönti	28
3.4.5 Huomattava taloudellinen hyöty ja erityinen suunnitelmallisuus.....	29
3.4.6 Veron määräämättä jääminen	29
3.5 Kirjanpitorikos.....	30
3.5.1 Vastuun kohdentuminen	31
3.5.2 Kirjanpidon ja tilinpäätöksen laiminlyöminen	32
3.5.3 Väärien ja harhaanjohtavien tietojen merkitseminen.....	33
3.5.4 Hävittäminen, kätkeminen, hukkaaminen ja vahingoittaminen.....	35
3.5.5 Olennaisuus kirjanpitorikoksessa	35
3.6 Velallisen epärehellisyys	36
3.6.1 Vastuun kohdentaminen	37
3.6.2 Omaisuuden hävittäminen	38
3.6.3 Ilman hyväksyttävää syytä lahjoittaminen tai muuten luovuttaminen.....	38
3.6.4 Omaisuuden siirtäminen ulkomaille	39
3.6.5 Velvoitteiden perusteeton lisääminen.....	40
3.6.6 Huomattava hyöty, huomattava vahinko, suunnitelmallisuus	40
3.6.7 Maksukyvyttömyys.....	41
3.7 Työturvallisuusrikos	42
3.7.1 Vastuun kohdentuminen	43
3.7.2 Työturvallisuusmääräysten rikkominen.....	44
3.7.3 Laiminlyönti tekotapana	44
4 PEREHDYTYSJAKSON TOTEUTTAMINEN.....	46
4.1 Perehdytysjakson tavoitteet	46
4.2 Opetustilaisuudet	49
4.2.1 Talousrikostutkinnan yleiset järjestelyt	49
4.2.2 Yleiset esitutkinta-asiat.....	50
4.2.3 Pakkokeinot ja turvaamistoimet.....	52
4.2.4 Kirjanpitorikokset	53
4.2.5 Velallisen rikokset	54
4.2.6 Verorikokset.....	56
4.3 Työsuoritteet ohjauksessa.....	58

4.3.1 Verorikoksen esikäsittely.....	59
4.3.2 Konkurssipesän tutkintapyynnön esikäsittely.....	61
4.3.3 Velallisen rikoksen esitutkinta.....	65
4.3.4 Verorikoksen esitutkinta.....	70
4.3.5 Työturvallisuusrikoksen esitutkinta.....	76
5 PEREHDYTYSJAKSON TULOKSET.....	80
5.1 Perehdytysjakson tavoitteisiin kohdistuneet haasteet.....	80
5.2 Perehdytysjakson määrällisten tavoitteiden toteutuminen	83
5.2.1 Opetustilaisuudet	83
5.2.2 Työsuoritteet ohjauksessa.....	84
5.2.3 Itseopiskelu	85
5.3 Perehdytysjakson laadullisten tavoitteiden toteutuminen	85
5.3.1 Yleiset tavoitteet	85
5.3.2 Osaamistavoitteet.....	87
6 TUTKIMUSTULOKSET.....	89
6.1 Perehdytysjakson palauteaineistosta tehdyt havainnot.....	89
6.1.1 Yhteisön konkurssipesän tutkintapyynnön esikäsittely.....	89
6.1.2 Velallisen rikoksen esitutkinta.....	89
6.1.3 Verorikoksen esitutkinta.....	91
6.1.4 Työturvallisuusrikoksen esitutkinta.....	94
6.2 Teemahaastatteluvastaukset	95
6.2.1 Perehdytysjakson osaamistavoitteet	95
6.2.2 Perehdytysjakson työsuoritteet	96
6.2.3 Perehdytysjakson opetustilaisuudet.....	97
6.2.4 Jatkokoulutuksen tarve	98
6.2.5 Osallistujien työtehtävät ja uraputki	98
6.2.6 Työnohjaus perehdytysjakson aikana	98
6.2.7 Perehdytysjakson palautejärjestelmä.....	99
6.2.8 Perehdytysjakson oppimismateriaali	99
6.3 Tutkimuksen luotettavuus	100
6.3.1 Perusongelmasta tutkimusasetelmaan.....	100
6.3.2 Perehdytysjakso	101
6.3.3 Laadullinen tutkimus osana toimintatutkimusta.....	101
6.3.4 Vastaava tutkimus.....	102
7 JOHTOPÄÄTÖKSET.....	103
7.1 Työnohjauksen järjestäminen siten, että tutkijat saavat tarvitsemansa ohjauksen...	103
7.2 Perehdytysjakson palautejärjestelmän käytettävyys	105
7.3 Palautteiden kohdentaminen tutkijoittain.....	106
7.4 Osaamistavoitteiden saavuttaminen	106
7.5 Kehittämiskohteita.....	107
7.6 Jatkotutkimusta.....	109
8 LOPUKSI.....	110
LÄHTEET	112
LIITTEET	

1 JOHDANTO

Työelämässä perehdytyksellä tarkoitetaan tavallisesti toimenpiteitä, joiden avulla työyhteisön uusi työntekijä pääsee osaksi yhteisöä ja kykenee ilman jatkuvaa ohjausta suoriutumaan hänelle tavoitteeksi asetetuista tehtävistä. Hyvin suunniteltu ja toteutettu perehdytys tuottaa siihen käytetyn panoksen takaisin työntekijän lisääntyneen aikaansaavuuden ja tehdyn työn laadun paranemisen kautta. Työn ohjaukseen ja virheiden korjaamiseen ei kulu aikaa kun työntekijä osaa itsenäisesti tehtävänsä.

Poliisihallinnossa uusien rikostutkijoiden perehdyttämistä on tavallisesti tehty määräämällä jollekulle kokeneelle rikostutkijalle tehtäväksi perehdyttää uusi tutkija tehtäviinsä. Perehdyttämisen tueksi on joissain yksiköissä saatettu laatia erilaisia tarkistuslistoja läpikäytävistä asioista. On tavallista, että tällaiset tarkistuslistat sisältävät hyvinkin tarkkoja seikkoja työympäristöstä, työvälineistä ja tutustuttavista henkilöistä, mutta usein itse ammatillista kehittymistä koskevat seikat jäävät perehdyttäjän perehdyttämistä koskevan ammattitaidon varaan.

Uuden rikostutkijan perehdyttäminen tehtäviinsä on osin työsuojelullinen asia. Työnantajalla on velvollisuus perehdyttää työntekijä tehtäviinsä. Käytännössä työnantajan ei ole mahdollista myöskään edellyttää työntekijältä asetettujen tavoitteiden mukaista työsuoritusta, ellei työntekijää ole perehdytetty tehtäviin siten, että osaaminen mahdollistaa tehokkaan työskentelyn.

Osaamiseen liittyy työssä koettua hyvinvointia koskeva näkökulma. Osaaminen tuottaa aikaansaavuutta, joka mahdollistaa tavoitteiden saavuttamisen. Tavoitteet luovat puolestaan merkitystä, joka taas tuottaa hyvinvointia. Ihmiset haluavat tehdä asioita, joita he osaavat tehdä. Osaava työyhteisö on hyvinvoiva.

Talousrikostutkinta on vaativaa ja pitkäkestoista rikostutkintaa. Vaativuus verrattuna joidenkin muiden rikosasioiden tutkintaan nähden johtuu siitä, että epäiltyjen talousrikosten tunnusmerkistöissä on käsitteitä, jotka eivät avaudu ilman asioiden syvempää ymmärtämistä. Näitä ovat esimerkiksi velallisen epärehellisyyden seurausedellytys "maksukyvyttömyys" tai kirjanpitorikoksen seurausedellytys "oikea ja riittävä kuva". Pitkäkestoisuus taas on seurausta useiden samanaikaisten prosessien olemassaolosta, mitkä vaikuttavat toisiinsa.

Hämeen poliisilaitos toteutti rikospoliisiuudistuksen 1.11.2017. Uudistuksessa aiemmat erityistutkintasektori ja rikostorjuntasektori sulautuivat yhdeksi rikospoliisisektoriksi, mikä samalla tarkoitti merkittäviä muutoksia myös tutkintayksiköihin. Erityistutkintasektorin talousrikosyksikkö lakkasi olemasta ja sen sijaan talousrikosten tutkinta on kuulunut 1.11.2017 lukien perustetun keskitetyn tutkintayksikön vastuualueelle. Keskitetyssä tutkintayksikössä toimii Päijät-Hämeen talous- ja petosrikosten tutkintatoimisto, jonka vastuulle kuuluu talousrikosluokiteltujen juttujen lisäksi työ-, ympäristö-, virka-, petos-, kavallus- ja maksuvälinerikosten tutkinta Päijät-Hämeen alueella.

P-H talous- ja petosrikosten tutkintatoimiston henkilöstövahvuutta lisättiin rikospoliisiuudistuksessa kolmella rikostutkijalla verrattuna aiempaan P-H talousrikosten tutkintaryhmään. Nykyisin ryhmiä on kaksi, joista toisen päätoimenkuva on talousrikosluokiteltujen rikosasioiden tutkinta ja toisen petosrikosten tutkinta.

P-H talous- ja petosrikosten tutkintatoimiston päällystö teki päätöksen, että uudet rikostutkijat perehdytetään talousrikosjuttujen tutkintaan. Toimiston kokonaisvahvuuden ollessa suuruusluokaltaan noin 20 henkilöä, ei ole mahdollista pilkkoa toimenkuvia niin, ettei kaikkien toimiston rikostutkijoiden tulisi osata toimistossa tutkittavien rikosasioiden esitutkinnassa tehtäviä suorituksia.

Uusien tutkijoiden perehdyttäminen poliisihallinnossa paljon käytetyllä mallilla, jossa jokaiselle tutkijalle määrättäisiin henkilökohtainen perehdyttäjä, ei tullut tässä tapauksessa kysymykseen. Toimiston rikostutkijoiden kokonaisvahvuus on 16, mikä olisi tarkoittanut, että puolet toimiston rikostutkijoista olisi toiminut joko perehdyttäjänä tai perehtyjänä. Valituksi perehdytysmalliksi tuli perehdytysjakson järjestäminen, minkä toteutus on kuvattu tähän raporttiin.

Kaikki neljä uutta talousrikostutkijaa ovat kokeneita rikostutkijoita, jotka ovat vuosia työskennelleet Hämeen poliisilaitoksessa. Näin ollen perehdytyksessä oli mahdollista keskittyä puhtaasti talousrikostutkinnan erityispiirteisiin.

Olen toiminut talousrikostutkijana vuoden 2004 lopusta lukien ja perehdyttänyt uusia talousrikostutkijoita eri yksiköissä vuodesta 2009 lukien. Tämän opinnäytetyön ja sen tuotoksena syntyneen uusien talousrikostutkijoiden perehdytysjakson myötä minulla on ollut mahdollisuus tuottaa Hämeen poliisilaitosta hyödyttävää osaamista ja perehdytysjakson kokemusten kautta syntyneitä toimintojen kehittymistä rikostutkintaan. Työllä on mahdollista saavuttaa myös laajempaa merkitystä uusien talousrikostutkijoiden perehdyttämisen suhteen.

Harmaan talouden torjuntaohjelma sisältyy nykyisenkin hallituksen hallitusohjelmaan (Sisäministeriö 2016). Yhteiskunnallisten asiantuntijoiden kesken vallitsee konsensus sen suhteen, että yhteiskunnan sopimusjärjestelmä on oikeudenmukaisen yhteiskunnan keskipilari. Yhteiskunnan toiminta perustuu siihen, että jokaiselle mahdollistetaan lakisäätteiset oikeudet, jotka rahoitetaan sopimusjärjestelmän mukaisilla tuotoilla. Harmaa talous ja sen toimijat nakertavat tuota keskipilaria pyrkimällä välttämään oman rahoitusosuutensa suorittamisen.

Uusille, osaaville talousrikostutkijoille on tarvetta juuri nyt ja tulevaisuudessa.

Perehdytystä, valmennusta, prosessijohtoa. On kiinnostava kysymys, voiko esitutkintaprosessia johtaa prosessijohtamisen näkökulmasta. Tavallisesti tutkintaryhmien ryhmänjohtajat ja tutkinnanjohtajat on nähty henkilöstöjohtajina ja johtamisen näkökulma on ollut tiukasti henkilöstön ongelmien ratkaisussa ja tutkinnan perusedellytyksen ts. käytössä olevien työvälineiden ja tilojen järjestämisessä.

Useat työelämäutkijat ovat kuitenkin päätyneet tutkimuksissaan sen suuntaisiin tuloksiin, että perinteinen määritä tavoite- anna työvälit - valvo toimintaa - puutu ongelmiin - johtamisketju ei välttämättä johda parhaisiin tuloksiin työnantajan kannalta (ks. Österberg 2014, 130; Melin ym. 2007; Heiskanen ym. 2017). Tuloksista on pikemminkin pääteltävissä, että tehokas työntekijä tarvitsee tilaa ja omaehtoisuutta parhaiden tulosten saavuttamiseen. Tällöin keskiöön nousisi tavoitteen, mitä kohti suunnataan, asettaminen ja sen saavuttamisen mahdollistaminen valmentavan johtajuuden keinoin.

Edellä kuvatun suuntaista perehdyttämistä on kokeiltu tässä opinnäytetyössä. Ote on ollut valmentava ja suuntaava käskevän sijasta. Kokonaisuudelle on asetettu aikataulu, mutta välietappien ajankohdat perehdytettävät ovat valinneet itse. Prosessijohtamisen elementtejä on tullut esiin valintojen kautta; koko projektin etenemistä on seurattu tiettyjen, voisiko sanoa valmennuspisteiden kautta.

On selvää, että perehdytysjaksolle osallistuvat tutkijat ovat edenneet eritahtisesti perehdytysjakson suoritusten suhteen. Tämän on aiheuttanut henkilöiden osaamiseen ja aikaansaavuuteen liittyvien seikkojen lisäksi jo pelkästään se seikka, että henkilöiden toimenkuvat ovat sisältäneet myös muita kuin perehdytysjakson tehtäviä. Voitaneen pitää selvänä, että tehdyistä suorituksista annetun palautteen on tullut olla mahdollisimman reaaliaikaista.

Onko perehdytysjakson osallistujille ajatellusta, tietyistä työnohjausta mahdollistavasta lähtötasoajatuksesta voitu pitää kiinni? Työnohjauksen ja palautteen kohdentaminen tutkijoittain kuluttaa runsaasti aikaa. Selkeä tavoiteasettelu aikatauluineen on lähtökohtaisesti tavoitteiden saavuttamisen perusta. Kuitenkin, mitä enemmän palautteita räätelöidään ja huomioidaan yksilöiden ominaisuuksia, sitä epäselvemmäksi asetetut tavoitteet hämärtyvät. Optimaalisessa tilanteessa yksi kokenut perehdyttäjä kouluttaisi rajattomalla ajankäytöllä yhtä perehtyjää huomioiden tämän tarpeet. Edellinen väite ei edes toteutuessaan kuitenkaan pidä sellaisenaan paikkaansa. Syyt liittyvät siihen, että mikään ei varmenna perehdyttäjän osaamista ja kykyä huomioida perehtyjän tarpeita.

Elinikäinen oppiminen on jatkuvan oppimisen taito, jota tarvitaan uusissa tilanteissa ja työelämän muuttuvissa olosuhteissa (Opetushallitus). Tähän liittyy toinen, tavoite- ja kehityskeskusteluissa joka vuosi lisää painoarvoa saava, käsite urapolku. Miten niitä tulisi käsitellä perehdytyksessä? Millaisilla havainnoilla työntekijää voidaan tukea hänen urapolullaan ja millaisten pelisääntöjen varassa tällaista interventiota toteutetaan? Työntekijöiden halut oman uran suhteen ovat monista syistä hankalia selvittää eivätkä ne välttämättä ole työntekijän itsensä tiedossa, ainakaan tietoisesti. Onko työntekijän mahdollisten tulevien työtehtävien huomiointi ylipäättään tarkoituksenmukaista tiettyihin tehtäviin perehdyttämisessä?

Käsitteet ja aiempi tutkimus. Opinnäytetyön keskeiset käsitteet ovat seuraavat:

- perehdyttäminen työyhteisössä
- talousrikokset

- rikosprosessi
- kirjanpito
- talousrikosten tutkinta

Kaikista keskeisistä käsitteistä on olemassa laaja kirjallisuus. Käsitteitä avataan tutkimusraportissa pääosin tuotoksen eli perehdytysjakson toteuttamisen kuvaamisen kautta.

Poliisiammattikorkeakoulussa vastaavankaltaista toiminnallista opinnäytetyötä ei ole tehty aiemmin. Myöskään Theseus-tietokanta ei sisällä samankaltaisella toimintamallilla toteutettua, perehdyttämiseen liittyvää opinnäytetyötä. Toiminnallisina opinnäytetöinä on tehty erilaisia kirjallisia perehdytysoppaita uusille työntekijöille tai käsikirjoja joidenkin tietyyppisten rikosasioiden tutkintaan, mutta tämä opinnäyte eroaa edellä mainituista opinnäytetöistä jo ensinnäkin tuotoksen todennäköisimmän käyttäjäryhmän osalta. Tässä opinnäytetyössä tuotoksen välitön käyttäjäryhmänä ovat rajatut Hämeen poliisilaitoksen uudet talousrikostutkijat, kun taas välilliset käyttäjät ovat pikemminkin perehdyttäjän tehtävissä toimivat henkilöt.

Tutkimusraportin rakenne. Raportin luvussa 2 käsitellään tutkimusongelma ja siitä johdetut tutkimuskysymykset. Luvussa käydään läpi myös työelämässä hyvin keskeisen työnohjaus -käsitteen sisältöä koskevia kysymyksiä, joihin toimintatutkimuksella on pyritty saamaan selvitystä.

Luvussa 3 käsitellään tarkemmin opinnäytetyön keskeiset käsitteet. Alaluvuista ensimmäisessä käsitellään talousrikoksen käsite, jonka kautta on mahdollisuus saada kuva siitä keskeisestä osaamisesta, mitä uuden talousrikostutkijan on perehdytysjakson aikana saatava. Toisessa alaluvussa tutustutaan käytännön tasolla siihen, millaisia talousrikosasioita Päijät-Hämeessä on paljastunut tutkittaviksi. Erityyppisten rikosasioiden tutkintamäärät ovat olleet keskiössä määriteltäessä talousrikostutkijoiden osaamistarvetta ja edelleen perehdytysjakson sisältöä. Kolmannessa alaluvussa kuvataan talousrikosten tutkintaprosessi Hämeen poliisilaitoksessa. Prosessin ymmärtäminen on edellytyksenä perehdytysjakson toteuttamisen ymmärtämiselle. Alaluvuissa 4-7 avataan käsitteet veropetos, kirjanpitorikos, velallisen epärehellisyys ja työturvallisuusrikos. Perehdytyksen työsuoritteet olivat edellä mainittujen rikosasioiden tutkintaprosesseihin liittyviä. Toimintatutkimuksen toistettavuuden kannalta käsitteiden ymmärtäminen on välttämätöntä.

Luvussa 4 kuvataan perehdytysjakson toteuttaminen sille asetettujen tavoitteiden, sekä toteutusmuotojen osalta. Omiin alalukuihinsa tavoitteiden lisäksi erotellaan keskeisimmät opetusmuodot, joita ovat olleet opetustilaisuudet ja työsuoritteet ohjauksessa.

Luvussa 5 käsitellään perehdytysjakson tulokset. Käsitteily tapahtuu perehdytysjaksolle asetettujen määrällisten ja laadullisten tavoitteiden osalta erikseen. Perehdytysjakson tulosten erillisestä käsittelystä on mahdollista tehdä havaintoja erityisesti työnohjausta koskevien, tutkimuksen apukysymyksissä käsiteltävien, seikkojen osalta.

Luvussa 6 esitellään tutkimustulokset, joiden aineistoina ovat olleet perehdytysjaksolle osallistujien teemahaastatteluaineistot ja perehdytysjakson aikana työsuoritteista annetut palautteet. Luvussa käsitellään omassa alaluvussaan toimintatutkimuksen luotettavuus.

Luvussa 7 punotaan yhteen perehdytysjakson ja toimintatutkimuksen kokonaisuuden tulokset ja vastataan tutkimuskysymyksiin. Alalukuihin erotellaan vastausten lisäksi tutkimuksen aikana havaittuja, perehdyttämiseen ja työnohjaukseen liittyviä, kehittämiskohteita ja mahdollisia jatkotutkimuksen kohteita.

Tutkimusraportin liitteenä 1 on perehdytysjakson osallistujien teemahaastatteluiden runko. Liitteenä 2 on perehdytys suunnitelma. Liitteenä 3 ovat perehdytysjakson opetustilaisuuksien esitykset. Liitteet 2 ja 3 ovat salassa pidettäviä.

2 TUTKIMUSONGELMA JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Tämän toimintatutkimuksen tai kehittämistutkimuksen perusongelma kumpusi työelämälähtöisesti, tietyn tutkintaryhmän ongelman kautta. Poliisihallitus on määrittänyt laitoksille 2018 vuoden alussa toimittamassa ohjaavassa päätöksessä (Poliisihallitus 2017) tietyn henkilöresurssimäärän, jonka päätehtävä tulee olla harmaan talouden torjunta. Tästä on voitu johtaa ja on myös laitoksissa johdettu, että näiden henkilöiden tehtävien keskeisenä sisältönä on tullut olla jollain tavalla talousrikosten tutkintaa sisältävät tehtävät, mutta henkilöillä on voinut olla myös muita tehtäviä.

Edellä mainitussa ohjaavassa päätöksessä harmaan talouden torjuntaresurssiksi Hämeen poliisilaitoksessa on määritelty vähintään 30. Hämeen poliisilaitos on henkilöstö- ja koulutussuunnitelmassaan (Hämeen poliisilaitos 2018) määritellyt talous- ja petosrikosten tutkintaryhmien ja niihin liittyvien tukitoimintojen kokonaisvahvuudeksi 35 henkilöä.

Uusien talousrikostutkijoiden perehdytys Hämeen poliisilaitoksessa -opinnäytetyön tuotos on perehdytysjakson järjestäminen Hämeen poliisilaitoksen P-H talous- ja petosrikosten tutkintatoimiston uusille talousrikostutkijoille. Nämä uudet talousrikostutkijat ovat kokeneita rikostutkijoita, jotka ovat aiemmin työskennelleet Hämeen poliisilaitoksessa. Perehdytys kohdistui talousrikostutkinnan substanssiin.

Tutkimuksen perusongelma oli seuraava: P-H talous- ja petosrikosten tutkintaryhmä 1:ssä on neljä uutta rikostutkijaa, joille on asetettu tavoitteeksi tutkia talousrikosluokiteltuja juttuja, mutta joilla ei ole lainkaan talousrikosjuttujen tutkinnassa tarvittavaa osaamista juttujen erityispiirteiden osalta.

Perusongelmasta johdettavat tutkimuskysymykset olivat seuraavat:

- Miten työnohjaus on mahdollista järjestää niin, että tutkijat saavat sitä ohjausta, mitä tarvitsevat?
- Miten suoritusten palautteiden reaaliaikaisuus on järjestettävissä?
- Miten annettua palautetta kohdennetaan tutkijoittain?
- Miten perehdytysjakson osaamistavoitteet on saavutettu?
- Miten perehdytyksessä huomioidaan tutkijan tulevat tehtävät?

Työlähtöisessä perehdyttämisessä opetusmallina oli työnkautta oppiminen, mikä tarkoitti sitä, että tutkijoille jaettiin talousrikosjuttuja tutkittaviksi. Määrällisen ja laadullisen ohjauksen tarpeen tutkijakohtaisista eroista on voinut saada selvitystä seuraaviin seikkoihin:

- Miten tutkijan aikaisempi osaaminen on mahdollista huomioida työnohjauksessa?
- Tulisiko työnohjausta tehdä ennalta asetettujen määritteiden mukaisesti vai reaktiivisesti esiin tulleiden tarpeiden mukaan?
- Voiko työnohjausta tehdä kootusti?

Koulutuksen ja toiminnan tuloksen välillä on vaikeasti määriteltävä kausaalisuhde. Osaamaton ja kouluttamaton työntekijä ei voi tehdä hänelle asetettujen tavoitteiden mukaista tulosta. Toisaalta myöskään pelkästään koulutustilaisuuksissa istumalla tulosta ei

voi tehdä. Opinnäytteen yhtenä kokeiltavana teemana oli tämä kausaalisuhte näkökulmasta, voiko valmentavalla ohjauksella saavuttaa jo perehdytysjakson aikana lähes vastaavanlaiset tulokset kuin talousrikostutkinnassa on asetettu itsenäisesti työskentelevälle talousrikostutkijalle.

2.1 Toimintatutkimus

Toimintatutkimuksella selvitetään ja tutkitaan käytännön työelämän ongelmia. Toimintatutkimuksen voimana on niiden ihmisten, joita ongelma koskee, osallistuminen ongelman ratkaisuun. Tällöin myös henkilöiden sitoutuminen muutoksiin on pysyvämpää. Toimintatutkimuksen pyrkimyksenä on ratkaista käytännön ongelmia ja sen lupauksena on muutos parempaan. Toimintatutkimukseen osallistuvat ne, joita ongelma koskee. Ominaispiirteinä ovat yhteinen tavoite ja kohdistuminen yksittäiseen tapaukseen. (Kananen 2014, 11.)

Talousrikostutkinnan perehdytysjaksolle osallistuneilla tutkijoilla oli talousrikostutkinnan substanssin osalta yhtenäinen lähtötaso. Sen olisi pitänyt kääntyä voimavaraksi siten, että osallistujien oli mahdollista yhteisten keskusteluiden kautta osallistua työtään koskevan tarpeellisen tiedon hankintaan ja käsittelyyn. Heidän toimenkuvansa ja heille organisaation asettamat tavoitteet olivat niin ikään yhtenevät eli myös tätä kautta tutkijoilla oli intressi yhdessä toimien saavuttaa perehdytysjaksolle asetetut, osaamiseen liittyvät, tavoitteet.

Perehdytysjakson keskeiset, työntekijälähtöiset tavoitteet olivat seuraavat:

- Tutkijat osaavat käyttää poliisin käytössä olevia tietojärjestelmiä ja ohjelmistoja talousrikostutkinnassa.
- Tutkijat osaavat hankkia talousrikosten teonkuvauksiin liittyvän selvityksen esitutkinnassa.
- Tutkijat osaavat selvittää rikoshyödyn ja asianomistajan korvausvaatimuksen talousrikosasioissa.
- Tutkijat osaavat suorittaa talousrikostutkijan vastuulle kuuluvat vaiheet talousrikosten tutkintaprosessissa.
- Tutkijat osaavat valmistaa itsenäisesti tavanomaisen I tai II luokan talousrikosasian esitutkintapöytäkirjan.
- Tutkijat osaavat toimia osana tutkintaryhmää projektitutkinnassa.

Asetetut tavoitteet olivat toimintatutkimuksen näkökulmasta laajat eikä niiden saavuttaminen ole ollut mahdollista ilman jokaisen osallistujan antautuvaa panosta.

Muutos on pysyvää. Talousrikostutkintaan vaikuttavat yhteiskunnalliset asenteet, niistä kumpuava lainsäädäntö, sen varassa toimivien viranomaisten käytännöt ja näiden vaikutus poliisin toimintaympäristöön ovat jatkuvassa muutoksessa. Elinikäistä oppimista ja jatkuvaa toiminnan parantamista suosivilla toimintamalleilla voidaan toteuttaa toimintatutkimuksen ajatuksen sisältämää lupausa paremmasta.

Jorma Kananen (2014, 34–50) on esittänyt toimintatutkimuksen syklin vaiheiksi seuraavat:

- ongelman määrittely

- ratkaisun esitys
- ratkaisun kokeilu
- arviointi

Perehdytysjaksolla ongelma määrittyi perusongelman ja tutkijoille asetettujen tavoitteiden kautta. Ongelma oli hyvin työelämälähtöinen ja siten lineaarinen, että tutkijoille suoraan asetetut tavoitteet ohjasivat ongelman määrittelyä.

Ratkaisuna tutkimuksessa esitettiin perehdytysjakson järjestämistä, minkä tavoitteiden saavuttamisella olisi mahdollista myös ratkaista perusongelma. Esitetyn ratkaisun perusteiksi tehtiin analyysiä sekä P-H talous- ja petosrikosten tutkintatoimistoon tutkittavaksi saapuneista rikosasioista, että niiden tutkimiseen liittyvistä osaamistarpeista.

Perehdytysjaksolla keskeistä ratkaisun kokeilua oli työsuoritteiden tekeminen ohjauksessa, mitä on edeltänyt opetustilaisuus tietyistä työsuoritteeseen liittyvästä asiasta. Nämä työsuoritteet koostuivat viidestä, prosessiltaan samanlaisesta kokonaisuudesta. Koko jakso voidaan nähdä myös yhtenä ratkaisun kokeiluna.

Perehdytysjakson aikana arviointia tehtiin syklisesti siten, että edellisestä työsuoritekokonaisuudesta tehty arvio vaikutti seuraavan työsuoritekokonaisuuden työnohjaukseen. Kokonaisarviointissa hyödynnettiin jakson osallistujien teemahaastattelua aineistonkeruumuotona.

2.2 Projektityöskentely ja kehittäminen

Salonen (2013, 11) on esitellyt projektityön tunnusmerkit (Suhonen ja Virtanen 2011):

- Projekti on aina ainutlaatuinen ja ainutkertainen.
- Se on rajattu ajallisesti ja aiheisällöllisesti.
- Sen tavoite on määritelty.
- Se on suunniteltu.
- Nimetyt työntekijät tekevät projektin.
- Työ on ryhmätoimintaa.
- Projektin aikana on kehitelty uusi asia.

Uusien talousrikostutkijoiden perehdytysjakso oli projekti. Juuri tällä sisällöllä on ilmeistä, ettei perehdytysjaksoa ole tarkoituksenmukaista suorittaa uudestaan. Kokonaan toinen kysymys on projektin aikana tehtyjen havaintojen ja osatuotteiden hyödyntäminen mahdollisissa tulevilla projekteissa.

Perehdytysjakso rajattiin ajallisesti 6 kuukauden mittaiseksi ja aihealueet oli tarkasti määritellyt, kuten aiemmin on kuvattu. Sillä oli tarkasti määritellyt tavoitteet sekä määrällisten, että laadullisten elementtien osalta. Perehdytys suunnitelma on sisältänyt tiedot sekä tutkijoille asetetuista tavoitteista, että projektin kokonaistavoitteista.

Perehdytysjaksolle osallistuvat tutkijat olivat nimetyt ja eteneminen oli sidottu suoraan heidän toimintaansa. Työskentely oli mitä enimmässä määrin ryhmätoimintaa kun

työnohjausta suoritettiin koko ryhmälle samanaikaisesti ja työsuoritteet suuntautuivat samaan suuntaan.

Perehdytysjakson toteuttamisen tuloksena syntyi testattu malli talousrikostutkinnan perehdyttämisestä. Tällaista tutkittua ja dokumentoitua mallia ei ole toistaiseksi ollut olemassa.

Toimintojen kehittämisen tavoitteena on tavoitteellinen muutos. Tässä tapauksessa, kun muutosta tavoiteltiin henkilöiden osaamiseen, mutta myös tapaan työskennellä, muutokseen pyrittiin osin koulutuksen, osin työnohjauksen kautta. Tutkimuksellisen elementin tähän kehittämistoimintaan toi tiedon suunnitelmallinen kerääminen ja sen hyödyntäminen jo projektin aikana.

Kehittämisen ja tutkimuksen suhdetta voidaan käsitteellistää siten, että kehittämisessä käytetään tutkimuksella saatua tietoa tai lähestymistapa kehittämistoimintaan on tutkimuksellinen itsessään. Käytännössä tämä tarkoittaisi sitä, että käytännön kehittämisprosessin yhteydessä hankitaan tutkimustietoa tutkimusasetelmien ja menetelmien kautta. (Rantanen ja Toikko, 2009.)

Salonen (2013, 16–20) on esitellyt konstruktivistisen mallin tutkimuksellisesta kehittämishankkeesta. Aloitusvaiheessa määritellään kehittämistarve ja sen sisältö yhteistyössä hankkeen toimijoiden kesken. Suunnitteluvaiheessa laaditaan kehittämissuunnitelma. Esivaiheessa järjestetään työskentely. Työstövaiheessa työskennellään asetettua tavoitetta kohti. Tarkistusvaiheessa syntynyt tuotos arvioidaan ja viimeistelyvaiheessa sekä tuotos, että kehittämishankeraportti viimeistellään. Kehittämishankkeen tuloksena syntyy jokin konkreettinen tuote.

Tässä opinnäytteessä tuotos ja sille asetetut tavoitteet määriteltiin työlähtöisten tarpeiden kautta. Näiden tarpeiden olemassaolo oli kaikille hankkeeseen osallistujille selvää ryhmässä käytyjen tavoitekeskusteluiden kautta. Kirjalliseen perehdytysuunnitelmaan kirjattiin hankkeen keskeiset tiedot ja käytössä olevat välineet. Esivaiheen järjestelyssä oli mukana osallistujien ryhmänjohtaja ja järjestäminen oli lähinnä resurssien järjestämistä erityisesti ajankäytön suhteen.

Työstövaiheen systematiikka oli selkeä. Opetustilaisuudessa käytiin läpi jokin asiakokonaisuus. Tämän jälkeen tutkijoille jaettiin työstettäväksi jokin asiaan liittyvä, konkreettinen työtehtävä. Työn valmistuttua siitä annettiin palaute, minkä yhteydessä annettiin seuraava tehtävä. Kun edellä kuvattu sykli saavutti tietyn pisteen, aloitettiin uuden asiakokonaisuuden käsittely. Tutkimusaineistoa kerättiin annetuista palautteista koko työstövaiheen ajan.

Tarkistusvaihe oli tässä opinnäytteessä kahtalainen. Toisaalta koko perehdytysjaksoa arvioitiin osallistujien kanssa käytyjen palautekeskusteluiden kautta, toisaalta työvaiheista saatujen palautteiden kautta. Tarkistusten yhteydessä oli mahdollista, että joiltain osin palattiin takaisin työstövaiheeseen.

Tutkimuksellisen kehittämistoiminnan tiedontuotantoa on mahdollista jäsentää käsitteellistämisen kautta (Rantanen ja Toikko 2009, 131–134). Perehdytysjaksolla opetus ja työmuodot jaoteltiin seuraaviin kokonaisuuksiin, mille kullekin määriteltiin tietty sisältö:

- opetustilaisuudet asiakokonaisuuksista
- itseopiskelu
- työsuoritteet ohjauksessa

Edelleen työsuoritteille ohjauksessa määriteltiin seuraavat käsitteet:

- velallisen rikoksen esitutkinta
- verorikoksen esitutkinta
- velallisen rikoksen esikäsittely
- verorikoksen esikäsittely
- työturvallisuusrikoksen esitutkinta

Ja edelleen työsuorituksista annettiin palaute seuraavista:

- tutkintasuunnitelma
- rikoksesta epäillyn kuulustelupohja
- rikoksesta epäillyn kuulustelukertomus
- esitutkintapöytäkirjan keskeiset osat
- esikäsiteltävistä jutuista laadittu kansiorakenne, hankittu asiakirjatodistelu ja tutkintailmoituksen selostusosa

Edellä mainittujen käsitteiden ja niille tehtyjen määritelmien kautta kerättyä tietoa oli mahdollista järjestää ja analysoida.

Kehittämistutkimuksessa tietoa on mahdollista kerätä toteutukseen liittyvän tiedonkeräämisen kautta (Rantanen ja Toikko 2009, 141–145). Tämän opinnäytteen tuotoksen jokaisesta tehdystä suoritteesta syntyi asiakirja. Lisäksi opetustilaisuuksien asiasisällöt on dokumentoitu. Opetustilaisuuksien sisältöä oli mahdollista analysoida tehtyjen suoritusten kautta.

Opinnäytteen tuotoksen yhteydessä laadittiin kahta päiväkirjaa aineistonkeruutarkoituksessa. Projektipäiväkirjan avulla oli mahdollista seurata perehdytysjakson etenemistä, sekä työohjauksen ja tehtyjen työsuoritteiden kausaalisuhdetta. Havaintopäiväkirjan avulla taas seurattiin laadullisia elementtejä, sekä osallistujien osallistumis- ja sitoutumisastetta tarkemmin.

2.3 Laadullinen tutkimus

Laadullisten tutkimusten tavoitteena on jonkin valitun ilmiön tarkastelu ja sen syvälinen ymmärtäminen. Laadullisia tutkimusmenetelmiä ei ole mahdollista kovinkaan tarkasti niputtaa tiettyihin määreisiin vaan oikeastaan kaikki muu tutkimus, kuin määrällinen, on jollain tavalla laadullisia menetelmiä käyttävää.

Laadulliselle tutkimukselle tyypillistä on kokonaisvaltainen tiedonhankinta, missä tavallisesti ihmistä käytetään keskeisenä tiedonlähteenä. Tutkimuksen tavoitteena on kokonaan uuden tiedon löytäminen monipuolisen ja yksityiskohtaisen kerätyn aineiston

tarkastelun kautta, missä induktiivisen päättelyn kautta pyritään selvittämään miten jokin asia tai seikka on. (Hirsjärvi ym. 2014, 160–166.)

Jorma Kananen (2017) on esitellyt keskeisimmiksi laadullisen tutkimuksen aineistonkeruumenetelmiksi dokumentit, havainnoinnin ja teemahaastattelut. Opinnäytteessäni aineistonkeruumenetelminä käytettiin dokumentteja ja teemahaastatteluja.

Teemahaastattelussa käsitellään valmistelujen teemojen mukaisia asioita haastateltavan kanssa siten, että käsiteltävät teemat ovat kaikille haastateltaville samat. Haastattelussa pyritään luonnolliseen ja avoimeen keskusteluun. Teemat valitaan tutkimusaiheen ja tutkimuskysymysten pohjalta. (Saaranen-Kauppinen ja Puusniekka 2006.)

Opinnäytteessäni teemahaastatteluiden kohteina olivat perehdytysjaksolle osallistuneet tutkijat. Haastatteluiden teemat olivat seuraavat:

- perehdytysjakson järjestämisen tarve
- käsitellyt aihealueet
- työohjaus
- palautejärjestelmä
- tiedonhaku ja -hallinta
- tutkijan urapolku

Haastatteluvastausten analyysin kautta pyrittiin saamaan selvitystä, miten talousrikostutkinnan perehdytystä olisi mahdollista kehittää edelleen. Vastausta on ollut mahdollista saada myös siihen, onko tietynlaisen lähtötaso -ajatuksen käyttäminen mahdollista työohjauksen yksinkertaistamiseksi. Työohjaus on ollut tapana suorittaa henkilökohtaisesti, mikä on aikaa vievää. Haastatteluvastauksista saatiin selvitystä tuotoksessa käytetyn mallin haasteista ja onnistumisista.

Perehdytysjakson palautejärjestelmä oli pääosin kirjallinen sekä tutkimuksellisista, aineistonkeruuseen liittyvistä syistä, että siitä syystä, että monimutkaisten ja uusien asioiden osalta perehdytysjakson osallistujien oli mahdollista palata uudestaan palautteeseen samankaltaisen työvaiheen toistuessa.

Tässä tutkimuksessa dokumenteilla oli tavallisesta laadullisen tutkimuksen aineistonkeruutavasta poikkeava merkitys. Kaikki tutkimuksessa aineistona kerätyt dokumentit laadittiin tutkimuksen aikana, perehdytysjakson tarpeita varten. Niiden analysoinnista oli mahdollista saada selvitystä kaikkiin tutkimuskysymyksiin ja niitä hyödynnettiin jo toimintatutkimuksen syklien aikana.

Tutkijoiden urapolun käsittelyllä haettiin selvitystä perehdytysjakson sisällön ja osallistujien saaman ammatillisen osaamisen yhteydestä ammatilliseen suuntautumiseen. Aloituskeskusteluissa käytiin läpi osallistujien motivaatiotekijöitä tulevien tehtävien suhteen. Haastatteluvastauksista pyrittiin etsimään muutoksia näihin motivaatiotekijöihin ja yhteyttä perehdytysjakson sisällön ja muutosten välillä.

2.4 Rajaukset

Työn rajaus syntyi toimintayksikön ja kohdehenkilöiden tarpeesta. Kyseessä eivät olleet ns. uudet työntekijät vaan kokeneet rikostutkijat, jotka ovat työskennelleet tutussa poliisilaitoksessa. Seikka vaikutti merkittävästi siihen, että perehdytys kohdistui puhtaasti talousrikostutkinnan erityispiirteisiin.

Teoriaosuudessa kuvataan talousrikos -käsite. Tutkimusraportissa ja tuotoksessa käytetään ns. lähtötasoajatusta, mitä voitaneen pitää myös työn rajauksena.

Lähtötasoajatuksena tuotoksen kohteiden osalta oli, että he ovat kokeneita rikostutkijoita ja poliisimiehiä. Näin tuotoksesta rajautui pois yleisten poliisitoiminnallisten asioiden käsittely sekä esitutkintaa koskevien yleisten asioiden käsittely. Myös pakkokeinoasioiden osalta perehdytys kohdentui talousrikostutkinnan erityispiirteisiin samoin kuin projektitutkinnan osalta.

Sama lähtötasoajatus koskee myös tutkimusraporttia. Raportissa ei käsitellä rikosten esitutkintaa yleisellä tasolla, pakkokeinojen käyttöä yleisellä tasolla tai poliisitoiminnallisia tai taktisia asioita vaan huomio kohdistuu talousrikostutkinnan erityispiirteisiin.

Perehdytys työyhteisössä on käsitteenä laaja ja siihen liittyy sellaisia käsitteitä kuin oppiminen, työnjohto ja valmentaminen. Vaikka tuotoksen järjestämisessä ja suunnittelussa hyödynnettiin olemassa olevaa tietoa perehdytyksen järjestämisestä, ei teoriataustaa tältä osin käsitellä tutkimusraportissa aiheen laajuuden vuoksi. Tutkimuksen kohteita ei ole myöskään suunnattu miltään osiin oppimiseen yleisesti tai perehdyttämiseen yleisellä tasolla.

3 TEORIATAUSTA

P-H talous- ja petosrikosten tutkintatoimisto vastaa erityistä asiantuntemusta vaativien luokiteltujen taloudellisten rikosten tutkinnasta. Edelleen talous- ja petosrikosten tutkintaryhmien tehtävänä on tutkia talousrikosluokituksen mukaiset rikokset. Tässä luvussa käsitellään talousrikosten määritelmä ja esitellään tutkittavat talousrikosjutut talous- ja petosrikosten tutkintatoimistossa. Luvussa käsitellään myös talousrikosten tutkintaprosessi P-H talous- ja petosrikosten tutkintatoimistossa.

Keskeisimmät asianimikkeet tutkintatoimistossa ovat veropetos, velallisen epärehellisyys, kirjanpitorikos ja työturvallisuusrikos. Näiden rikosasioiden kuvaus ja niiden esitutkintaan vaikuttavat keskeisimmät todistusteemat käsitellään omilla kappaleillaan.

3.1 Talousrikos

Talousrikosjutun voimassa oleva määritelmä on kaksiosainen. Määritelmän mukaan talousrikosjuttu on yrityksen tai muun yhteisön toiminnan yhteydessä tai niitä hyväksi käyttäen tapahtuvaa oikeudettomaan, välittömään tai välilliseen, taloudelliseen hyötyyn tähtäävää, rangaistavaa toimintaa. Talousrikosjuttu on myös muuta yritystoimintaan verrattavaa, huomattavaan taloudelliseen hyötyyn tähtäävää suunnitelmallista, rangaistavaa toimintaa. (Sisäasiainministeriö 2006, viitattu Muttilainen ja Kankaanranta 2011, 10.)

Tietyt asianimikkeet voidaan katsoa talousrikosjutuiksi vaikka ne eivät täytä edellä mainittuja talousrikosjutun edellytyksiä. Niille yhteistä on toiminnan tapahtuminen yhteisön yhteydessä sekä se, että niillä on välillisesti taloudellisen hyötymisen tarkoitus, vaikka tarkoitus ilmenisikin vasta jonkin muun tapahtuman kautta, mikä sinällään ei ole luokittelun edellytys. Näistä rikosasioista keskeisimpiä esimerkkejä ovat kirjanpitorikokset ja rekisterimerkintärikokset, joilla molemmilla on yleisesti välillinen taloudellisen hyödyn tarkoitus silloin kun ne ilmenevät yritystoiminnan yhteydessä.

RL 16 luvun 7 §:n (24.7.1998/563) tarkoittama rekisterimerkintärikos luokitellaan tavallisesti talousrikokseksi silloin, kun kaupparekisteriin rekisteröitäväksi ilmoitettu väärä tieto koskee jonkin oikeushenkilön hallintoa. Saman luvun 11 §:n (24.7.1998/563) tarkoittama liiketoimintakiellon rikkominen on aina talousrikos. Tähän rikokseen syyllistyy se, joka rikkoo asetettua liiketoimintakieltoa, joka taas asetetaan käräjäoikeudessa silloin kun kiellon kohde on toiminut liiketoiminnan keskeisten, erityisesti kirjanpitoa tai verotusta koskevien, lakisääteisten määräysten vastaisella tavalla harjoittaessaan liiketoimintaa. Luvun 13 §:n (12.7.2002/604) tarkoittama lahjuksen antaminen on mahdollista luokitella talousrikokseksi silloin kun lahjus annetaan yhteisön toiminnassa tarkoituksin edistää liiketoimintaa.

RL 25 luvun 3 §:n (9.7.2004/650) tarkoittama ihmiskauppa luokitellaan tavallisesti talousrikokseksi silloin kun ihmiskaupan tunnusmerkistön mukaista toimintaa on tehty jonkin yhteisön tarkoituksien vuoksi. Esimerkiksi värvätty väärillä tiedoilla työvoimaa siten, että työntekijät ovat tosiasiallisesti olleet vapautensa menettäneinä toisen

määräysvallan alla ja tarkoituksena on ollut saada heistä taloudellista hyötyä ilmaisen tai lähes ilmaisen työvoimaresurssin käytön kautta.

RL 28 luvun 4 §:n (24.8.1990/769) tarkoittama kavallus voidaan luokitella talousrikokseksi silloin, kun omasta hallustaan varoja anastava henkilö toimii yhteisössä vastuuasemassa ja anastaa tämän yhteisön varallisuutta.

RL 29 luvussa (24.8.1990/769) säädellään rikoksista julkista taloutta vastaan. Luvussa säädellyt rikokset ovat lähes poikkeuksetta talousrikoksia. 1 §:n (19.12.1997/1228) mukaista veropetosta käsitellään raportin alaluvussa 3.4. 4a §:n (19.5.2006/398) tarkoittama työeläkevakuutusmaksupetos tapahtuu silloin kun työnantaja laiminlyö eläkevakuutusmaksuihin liittyvän vakuuttamisvelvoitteen. 5 §:n (13.11.1998/814) tarkoittama avustuspetos ilmenee taas tyypillisesti siten, että yhteisö, hakiessaan avustusta, antaa avustusta myöntävälle taholle vääriä tietoja, jotka vaikuttavat hakemuksen myöntämiseen.

RL 30 luvussa (24.8.1990/769) säännellään nimensä mukaisesti elinkeinorikoksista, jotka paljastuessaan luokitellaan aina talousrikoksiksi. 1 §:n (1.4.1999/475) tarkoittamassa markkinointirikoksessa annetaan mainonnan tai muun markkinointirikoksen yhteydessä harhaanjohtavaa tietoa jostakin tuotteesta tai palvelusta. Rajanvetoa näiden rikosasioiden yhteydessä käydään lähinnä petosrikoksen erehdyttämistoimen suhteen siitä, kumpaa rikosta kyseisenkaltaisessa jutussa epäillään. 4 §:n (10.8.2018/605) tarkoittaman yritysvakoilun tyyppitapauksessa tunkeudutaan ulkopuolelta jonkin yrityksen tiloihin tai tietojärjestelmiin tarkoituksin anastaa yrityssalaisuus -käsitteen mukaista tietoa. 5 ja 6 §:ien (10.8.2018/605) mukaisissa yrityssalaisuusrikoksissa viedään yrityssalaisuus -käsitteen mukaisia tietoja ulos yrityksestä, jolle tiedot kuuluvat, tai käytetään tietoja muun kuin tiedot omistavan yrityksen toiminnassa. Yrityssalaisuuden rikkominen kattaa molemmat tekotavat, mutta asettaa tekijälle edellytyksen, että hän on ollut yrityssalaisuuden omistavan yrityksen palveluksessa. Yrityssalaisuuden väärinkäyttö sitä vastoin tarkoittaa tiedon käyttämistä osallistumatta itse tiedon siirtämiseen. 7 ja 8 §:ssä (10.6.2011/637) säädellään lahjomista ja lahjuksen ottamista elinkeinotoiminnassa pyrkimyksin epätavanomaisella tavalla vaikuttaa yksittäisten henkilöiden kautta liiketoiminnan edellytyksiin. 9 §:n (31.1.2003/61) tarkoittamaa kirjanpitorikosta käsitellään raportin alaluvussa 3.5.

Rikoslain 36 luvun 1 §:n (24.8.1990/769) petos luokitellaan talousrikokseksi silloin kun petosrikokseen keskeisenä elementtinä kuuluva erehdyttämistoimi tehdään liiketoiminnan yhteydessä, sitä hyväksikäyttäen, ja oikeudetonta taloudellista hyötyä tavoitellaan lähinnä yhteisön hyväksi. 5 §:n (24.8.1990/769) luottamusaseman väärinkäyttöön syyllistyy luottamusasemassa oleva henkilö, joka ryhtyy tai jättää ryhtymättä toimiin, minkä seurauksena aiheutuu taloudellista vahinkoa sille, jonka eduista henkilö vastaa. Tämä rikosasia luokitellaan talousrikokseksi silloin kun henkilön luottamusasema on liiketoimintaa harjoittavassa yhteisössä.

Rikoslain 39 luvussa (24.8.1990/769) säädetään velallisen rikoksista. 1 §:n (31.1.2003/61) tarkoittamaa velallisen epärehellisyyttä käsitellään raportin alaluvussa 3.6. 2 §:n (24.8.1990/769) tarkoittamassa velallisen petoksessa velallinen heikentää näennäisesti taloudellista asemaansa tietyissä insolvenssimenettelyissä käytännössä antamalla vääriä tietoja omaisuudestaan menettelyiden tietyissä vaiheissa tarkoituksin aiheuttaa vahinkoa velkojille. 6 §:n (31.1.2003/61) tarkoittamassa velkojansuosinnassa taas velallinen suosii yhtä velkojaa muiden velkojien kustannuksella. Suosiminen tapahtuu tavallisimmin maksamalla van tämän yhden velkojan saatavan. Velallisen rikokset luokitellaan talousrikoksiksi silloin kun velallinen, jonka puolesta toimitaan, on oikeushenkilö. Tämä on myös näiden rikosasioiden tyypillisin ilmenemismuoto velallisen petosta lukuun ottamatta.

RL 47 luvun (21.4.1995/578) työrikoksista 3 §:n (13.11.2009/885) tarkoittamassa työsyrynnässä asetetaan työntekijä epäedulliseen asemaan jonkin epäasiallisen seikan vuoksi. 6a §:ssä (30.4.2004/302) säädetään rikokseksi luvattoman ulkomaisen työvoiman käyttäminen. Työrikokset tulisi pääosin luokitella talousrikoksiksi. Ne tapahtuvat lähes poikkeuksetta liiketoiminnan yhteydessä ja rikoksesta epäillyn aseman edellytyksenä on jonkinlainen vastuuasema siinä yhteisössä, missä liiketoimintaa harjoitetaan. Työrikoksille on tunnusomaista myös samanlainen lakisääteisten velvoitteiden laiminlyömisestä tavoiteltava taloudellinen hyötyminen, joka on tunnusomaista muillekin tyypillisille talousrikoksille, erityisesti verorikoksille.

Edellä käsitellyt rikosnimikkeet eivät muodosta täydellistä listaa talousrikostutkinnassa tutkittavista rikosasioista. Ne kuitenkin kattavat pääosan niistä rikosnimikkeistä, joiden yhteydessä talousrikosluokituksen mukaiset elementit ovat olemassa.

Edellä käsiteltyjen rikosasioiden käsittelyn perusteella tulisi muodostua käsitys, miten moninaisten rikosasioiden voidaan katsoa kuuluvan käsitteen talousrikos alle kuuluvaksi. Kuvan täydentämiseksi erityismaininnan ansaitsevat ympäristörikokset, jotka niin ikään yritystoiminnan yhteydessä ilmetessään katsotaan nykyisin vakiintuneesti osaksi talousrikollisuutta. Ympäristörikoksissa talousrikollisuutena on työ- ja verorikosten tapaan kyse siitä, että lakisääteisten velvoitteiden laiminlyönnillä pyritään taloudelliseen hyötyyn koko yhteiskunnan kustannuksella ja sen toimintoja rapauttaen, niin kuin on kysymys harmaassa taloudessa kokonaisuudessaankin.

3.2 Talousrikokset P-H talous- ja petosrikosten tutkintatoimistossa

Tutkimuksen taustaselvityksenä laadin arvion vuonna 2018 toimistoon saapuvien talousrikos- tai niihin liittyvien asioiden määrästä. Arvion pohjana käytin vuosia 2016 ja 2017 koskevia poliisiasiain tietojärjestelmän ja Rikitrip tietojärjestelmän tietoja yhdistettynä taloudellisiin tai paljastumiskynnyksiin vaikuttaviin kehitystrendeihin. Arviota hyödynnettiin määriteltäessä talousrikostutkijoiden osaamistarpeita ja edelleen perehdytysjakson tavoitteita osallistujien osaamisen suhteen. P-H talous- ja petosrikosten tutkintatoimistoon saapuu vuonna 2018 arviolta yhteensä noin 70 talousrikosjuttukokonaisuutta.

Verorikokset. Verorikosasioita saapui toimiston käsiteltäväksi vuonna 2017 yhteensä 10 kappaletta. Vuonna 2016 asioita saapui 20 kappaletta. Verohallinnossa on vuonna 2016 tullut voimaan ohjeistus asianvalvojille verorikosasioiden käsittelystä. Ohjeistuksessa on muutoksena aiempaan verrattuna alhaisempi rikosilmoituskynnys tavoitellun rikoshyödyn määrän osalta. Oletuksena oli, että verorikosasioiden määrä poliisissa tulee merkittävästi kasvamaan muuttuneen ohjeistuksen myötä kun verotarkastusten määrissä ei sinänsä ole tapahtunut merkittäviä muutoksia. Valtakunnallisesti näin myös tapahtui.

Päijät-Hämeen osalta määrän kasvua verorikosasioiden osalta ei ole tapahtunut. Asiaan lienee vaikuttanut tietyt paikalliset, verohallinnon toimintaan liittyvät järjestelyt. Arvio vuonna 2018 toimistoon saapuvista verorikosasioista on 15 kappaletta.

Velallisen rikokset. Velallisen rikos -asioita saapui toimiston käsiteltäväksi vuonna 2017 yhteensä 11 kappaletta. Vuonna 2016 asioita saapui 15 kappaletta. Velallisen rikokset ilmenevät lähes poikkeuksetta konkurssipesien yhteydessä. Pesänhoitajilla on lakisääteinen velvollisuus ilmoittaa havaitsemansa rikokset poliisille.

Konkurssien määrä vaikuttaa suoraan ilmenevien velallisen rikosten määrään, koska suunnilleen sama määrä velallisista tekee epäiltyjä rikollisia tekoja olosuhteiden ollessa tietynlaiset. Yhteiskunnassa eletään tällä hetkellä taloudellista nousukautta ja konkurssien määrä saattaa edelleen vähentyä vielä tänä vuonna. Arvio vuonna 2018 toimistoon saapuvista velallisen rikos -asioista on 10 kappaletta. Talousrikoksina ilmenevät velallisen rikokset ovat lähes poikkeuksetta velallisen epärehellisyyksiä.

Kirjanpitorikokset. Sekä velallisen rikos -asiat, että verorikokset sisältävät lähes aina myös kirjanpitorikoksen. Kuitenkin kirjanpitorikoksia ilmenee myös muiden rikosasioiden yhteydessä ja myös yksinään. Pääosa ilmenee, samoin kuin velallisen rikokset, konkurssipesien yhteydessä.

Toimistoon saapuneiden kirjanpitorikosasioiden, joiden pääasianimike ei ollut verorikos tai velallisen rikos, määrä oli vuonna 2017 yhteensä 13 kappaletta. Vuonna 2016 määrä oli 7 kappaletta. Kirjanpitolaki (30.12.1997/1336) muuttui vuonna 2016 siten, että kirjanpitorikosten määrän olisi pitänyt lievästi vähentyä. Näin ei kuitenkaan käytännössä ole tapahtunut. Arvio vuonna 2018 toimistoon saapuvista kirjanpitorikoksista on 10 kappaletta.

Ympäristörikokset. Ympäristörikokset ilmenevät pääosin valvontaviranomaisen toimesta. Toimistoon saapuneita ympäristörikosasioita oli vuonna 2017 yhteensä 4 ja vuonna 2016 yhteensä 3.

Poliisihallitus ja Poliisiammattikorkeakoulu ovat suunnanneet koulutuspaketin vuonna 2017 poliisille ja valvontaviranomaisille (Poliisihallitus 2017). Paketin pääpaino on ollut ympäristörikosten tunnistamisessa.

Pääkaupunkiseudulla valvontaviranomaisten ympäristörikosasioiden tunnistaminen on merkittävästi edellä muuta Suomea. Esimerkiksi Itä-Uudenmaan talousrikosyksikköön on vuosina 2016–2017 saapunut vuosittain 30–40 ympäristörikosasiaa. Väkilukuun suhteutettuna Päijät-Hämeen talous- ja petosrikosten tutkintatoimistoon pitäisi saapua vuosittain 10–15 ympäristörikosasiaa. Arvio vuonna 2018 toimistoon saapuvista ympäristörikosasioista on 5 kappaletta.

Työturvallisuusrikokset. Työturvallisuusrikokset tulevat käytännössä tietoon siten, että joku loukkaantuu tai vaarantuu vakavasti jollain työpaikalla ja valvontaviranomaisen tarkastuskertomuksen pohjalta laaditussa tutkintapyynnössä katsotaan, että menettely täyttää rikoksen tunnusmerkistön. Näitä rikosasioita saapui vuonna 2017 yhteensä 6 ja vuonna 2016 yhteensä 10.

Työturvallisuusrikosten yleisimmät tapahtumapaikat ovat rakennustyömaat ja konepajat. Sekä rakennusalan, että konepajateollisuuden toiminta on tällä hetkellä vilkasta. Arvio vuonna 2018 toimistoon saapuvista työturvallisuusrikos -asioista on 10 kappaletta.

Kuten edellä on käynyt ilmi, talousrikos -käsitteen ytimen muodostavat velallisen-, vero- ja kirjanpitorikokset muodostavat yhdessä työturvallisuusrikosten kanssa kaksi kolmannesta P-H talous- ja petosrikosten tutkintatoimistoon saapuvista talousrikosasioista.

Edellä mainittujen rikosasioiden käsittelyn kautta perehdytyksessä oli helppo lähestyä opetusaiheita, jotka eivät sinällään suoraan liity rikoksiin, mutta talousrikostutkijan on välttämätöntä tuntea. Tällaisia aiheita ovat esimerkiksi yhtiöiden liiketoiminnan perusteet, kirjanpito ja yhtiöiden verotusta koskevat käytännöt.

3.3 Talousrikosten tutkintaprosessi

Talousrikosjutut jaotellaan reaaliaikaisiin ja ei-reaaliaikaisiin juttuihin. Käsitteet ovat siten rikoslajineutraalit, että kaikkia edellä mainittuja rikostyyppjä esiintyy sekä reaaliaikaisesti, että ei-reaaliaikaisesti tutkittavina. Reaaliaikaisuudella tarkoitetaan sitä, että epäillyn rikoksen tunnusmerkistön mukaiset tapahtumat eivät ole vielä päättäneet esitutkintatoimenpiteiden alkamisen hetkellä.

Enemmistö talousrikostutkinnassa tutkittavista jutuista suoritetaan ei-reaaliaikaisena, jolloin epäillyn rikoksen tunnusmerkistön mukaiset tapahtumat ovat jo tapahtuneet sekä tekojen, että seurausedellytyksen osalta esitutkinnan alkaessa. Seuraavassa esitettävät tiedot talousrikosten esitutkintaprosessista koskevat ei-reaaliaikaisen talousrikosjutun tutkintaa. Ne soveltuvat osin myös reaaliaikaisen jutun tutkintaprosessin kuvaukseksi.

Talousrikoksen tutkintaprosessi voidaan jakaa seuraaviin suorituskokonaisuuksiin tutkijan näkökulmasta:

- aineistoon tutustuminen
- tutkintasuunnitelman laadinta
- aloituspalaveri

- rikoshyödyn jäljittäminen
- kuulusteluvalmistelut
- iskusuunnitelman laadinta tai kuulusteltavien kutsuminen kuulusteluun
- kuulusteluiden suorittaminen
- esitutkintapöytäkirjan laadinta

Aineistoon tutustumisen yhteydessä on tarkoituksenmukaista järjestää asiakirjat sähköiseen kansioon siten, että niistä on myöhemmin yhdistettävissä sähköisen esitutkintapöytäkirjan liitteet. Kansiorakenne tulisi myös järjestää tutkintaryhmän tai yksikön tutkintatarpeita tukevalla tavalla.

Tutkintasuunnitelmaa ei tule nähdä irrallisena, erikseen laadittavana asiakirjana. Se on mahdollista laatia esitutkintapöytäkirjan johdannon muotoon ja näin suunnitelman laatimista voi alusta lähtien tehdä esitutkintatarpeiden edellyttämässä laajuudessa.

Kaikista talousrikosasioiden esitutkinnoista tehdään esitutkintalain (22.7.2011/805) mukainen ilmoitus syyttäjälle (Valtakunnansyyttäjänvirasto 2013). Tutkintasuunnitelma on esitutkintalain mukaisen syyttäjyhteistyön tärkeä väline esitutkinnan alussa. Jutulle määrätyn syyttäjän on yhdestä asiakirjasta mahdollista nähdä, onko esitutkintaviranomainen tunnistanut tapahtumista ne rikokset, joiden on syytä epäillä tapahtuneen ja aikooko esitutkintaviranomainen hankkia riittävän asiakirja- ja henkilötodistelun rikosten toteennäyttämiseksi.

Jokaisesta talousrikosjutusta tulisi pitää aloituspalaveri syyttäjän kanssa. Aloituspalaverin asiaesittelynä toimii tutkintasuunnitelma. Aloituspalaverissa esitutkintaviranomainen esittelee tapahtuman, epäiltyjen rikosten teonkuvaukset ja alustavat rikosnimikkeet, joiden on syytä epäillä tapahtuneen. Lisäksi esitutkintaviranomainen esittelee mitä todistusteemoja kunkin epäillyn rikoksen tutkinnassa on todistettava ja mitä asiakirja- ja henkilötodistelua tutkinnassa on käytettävissä tai aiotaan hankkia. Edellä mainittujen tietojen pohjalta syyttäjän on mahdollista kohdentaa ja suunnata tutkintaa rikosnimikkeiden, asianosaisten aseman ja todistelun osalta. Aloituspalaverissa määritellään tavallisesti myös esitutkinnan aikataulu ja ns. tarkistuspuisteet, jolloin syyttäjän kanssa tarkastellaan esitutkinnan kulkua ja kertynyttä todistelua.

Silloin kun epäilty rikos on tuottanut rikoshyötyä, suorittaa tutkija alustavan omaisuuden tarkastelun rikoksesta epäiltyjen osalta. Tässä rikoshyödyn takaisinsaannin alustavassa selvityksessä hyödynnetään poliisin ja yhteistyöviranomaisten käytössä olevia järjestelmiä ja rekistereitä. Mikäli alustavassa rikoshyötyselvityksessä ilmenee seikkoja, joiden perusteella rikoshyödyn takaisinsaanti saattaisi olla mahdollista, toimittaa tutkija asian jatkovalmisteltavaksi rikoshyödyn jäljittämistoimintoon.

Talousrikosjuttujen tutkinnassa kuulustelut valmistellaan siten, että kaikki jutussa epäiltyjen rikosten tunnusmerkistöjen mukaiset todistusteemat tulevat käsitellyiksi suoritettavissa kuulusteluissa.

Iskusuunnitelma laaditaan silloin, kun jutun laajuus edellyttää projektitutinnan menetelmien käyttöä. Näitä edellytyksiä saattavat olla asianosaisten määrä, pakkokeinojen käytön edellytysten olemassaolo tai tutkintaresurssien tarve. Iskusuunnitelman keskeinen laadullinen tavoite on se, että kaikkien projektitutintaan osallistuvien henkilöiden on mahdollista yhden asiakirjan sisältämien tietojen perusteella toimia oikein projektin aikana.

Talousrikosjuttujen tutkinnassa rikoksesta epäilty kuulustellaan tavallisesti ensimmäisenä. Tällöin saadaan selville, miltä osin epäiltyjen rikosten tunnusmerkistöjen mukaiset todistusteemat ovat riittäviä, jolloin myöhemmin suoritettavissa muiden asianosaisten ja todistajien kuulusteluissa on mahdollista kohdentaa todistelua näihin riittäviin seikkoihin.

Esitutkintapöytäkirjan tulisi rakentua sitä mukaa kun asiakirjatodistelua on saatu ja kuulusteluja on suoritettu. Nykyisin käytössä on laajalti sähköinen esitutkintapöytäkirja, mikä käytännössä tarkoittaa sitä, että esitutkinnassa kertyvä aineisto tulisi muuntaa välittömästi siihen muotoon, missä se on lopullisessa esitutkintapöytäkirjassa.

Syyttäjän kanssa käytävän loppukeskustelun asiaesittelynä toimii tavallisimmin johdantoluonnos. Loppukeskustelussa on mahdollista arvioida esitutkinnassa kertyneen asiakirja- ja henkilötodistelun riittävyyttä sekä asianosaisten lopullista asemaa suoritettun esitutkinnan päättyessä.

Loppulausuntomenettely on osa esitutkintaa (Esitutkintalaki 10 luku 1 §). Loppulausunnon hyöty rikosprosessille tulee siitä, että syyttäjän on mahdollista oikeudenkäynnissä kohdentaa todistelu esitutkinnassa riittäväksi jääneisiin seikkoihin (Helminen ym. 2012, 329). Pääasiallisena pyrkimyksenä on kohdentaa loppulausuntopyynnöt siten, että loppulausunnoissa otetaan kantaa, miltä osin todistusteemojen sisältämät seikat ovat riittäviä. Loppulausuntomenettelyn tavoitteena on näin sujuvoittaa asian oikeuskäsittelyä.

Edellä kuvatut vaiheet eivät kulje täysin kronologisessa järjestyksessä vaan tutkija suorittaa joitain vaiheista samanaikaisesti. Esimerkiksi kuulusteluvalmisteluita suoritetaan hyvin tavallisesti aiemmin suoritettujen kuulusteluiden kertomukset huomioiden. Samoin syyttäjäjyhteistyössä tulee pyrkiä tarkoituksenmukaisuuteen tietyn byrokraattisen järjestelmän sijasta. Töiden systemaattisen järjestelyn ja jutun tutkinnan edistymisen seurannan kannalta kuvattu jaottelu on kuitenkin perusteltu.

Talousrikosten esitutkintaprosessi voidaan vaiheistaa seuraavasti:

- odotusvaihe
- valmisteluvaihe
- suoritusvaihe
- kasaamisvaihe
- loppulausuntovaihe

Odotusvaihe alkaa kun juttu on jaettu ryhmänjohtajan tai tutkinnanjohtajan toimesta tutkijalle, joka on päivävuorossa jutun esitutkintatoimenpiteiden käytännön suorittamisesta. Tässä vaiheessa tavallisesti tutkija silmäilee jutun asiasisältöä sen verran, että pystyy

arvioimaan tutkinnan vaatimaa ajankäyttöä ja suunnittelemaan tutkinnan ajankohtaa muihin työskentelyn alla oleviin juttukokonaisuuksiin nähden.

Valmisteluvaihe alkaa kun tutkija aloittaa tutkintasuunnitelman kirjoittamisen. Ensimmäinen konkreettinen asiakirja, jonka tutkija laatii, on käytännössä tutkintasuunnitelma. Laatiminen on myös tehokas tapa tutustua jutun sisältöön. Tässä vaiheessa täydennetään tarvittaessa asiakirjatodistelua, tehdään jutun tutkinnan edellyttämät kuulusteluvalmistelut, tehdään syyttäjäyhteistyötä ja suoritetaan rikoshyödyn jäljittämistä.

Suoritusvaihe alkaa kun ensimmäinen kuulustelu tai pakkokeino suoritetaan. Esitutkintaprosessin, pakkokeinojen ja koko oikeudenkäynnin keston kannalta erityisen merkittävä on se hetki, kun rikoksesta epäilty saa tiedon asemastaan esitutkinnassa. Tämän vaiheen alettua esitutkinta olisi ilman tarpeetonta viivytystä saatettava loppuun (KKO 2011:38).

Kasaamisvaihe alkaa kun syyttäjän kanssa aloituspalaverissa tai tarkistuspalaverissa sovitut esitutkintatoimenpiteet on suoritettu. Tämän vaiheen tulisi olla kestoltaan lyhyin kun esitutkintapöytäkirjaa on käytännössä laadittu koko ajan esitutkintatoimenpiteiden suorittamisten myötä.

Loppulausuntovaihe alkaa kun sähköinen esitutkintapöytäkirja on valmis. Käytännössä annettuna määräaikana toimitetuista loppulausunnoista laaditaan lisätutkintapöytäkirja tai ne lisätään esitutkintapöytäkirjan liitteisiin. Jälkimmäinen vaihtoehto on työläämpi.

Esitutkintaprosessin vaiheistamisen merkitys on pääosin työnjohdollinen. Vaiheistamalla on mahdollista seurata juttujen tutkinnan etenemistä seuraamatta yksittäisten työsuoritusten ajankohtia. Myös arviota juttujen valmistumisajankohdista on mahdollista seurata tarkemmin vaiheiden kuin juttujen tutkinta-aikojen kokonaisarvioiden kautta. Työnjohdon lisäksi myös tutkijan on mahdollista jäsentää tehtäviään vaiheistamisen kautta.

Valmentavalle johtamiselle esitutkintaprosessin vaiheistaminen tarjoaa mielenkiintoisia mahdollisuuksia. Yksittäisten työsuoritusten ja niiden suorittamiseen liittyvistä osaamisvajeista tai haasteista käytävien keskusteluiden sijasta vaiheiden etenemisen tarkastelun kautta voi olla mahdollista päästä suuntaamaan ammatillista koulutusta havaittuihin osaamisvajeisiin.

Esikäsittely. Talousrikosten tutkintaprosessi on jaettavissa esikäsittelyyn ja varsinaiseen tutkintaan. Esikäsittely voidaan määritellä rikosepäilyn sisältämän tapahtuman saapumisen poliisin tietoon ja jutun tutkijalle jakamisen väliseksi ajaksi, ja silloin tehtäviksi toimenpiteiksi. Esikäsittelyn tavoitteet ovat seuraavat:

- juttujen tutkinnan läpivirtauksen tehostaminen
- juttujen tutkinnan priorisoinnin parantaminen
- laadun rakentaminen tutkinnan alusta lukien
- rikoshyödyn jäljittämisen tehostaminen

Läpivirtauksen tehostaminen tapahtuu käytännössä siten, että esikäsittelytoimenpiteiden myötä vain todelliset tutkittavat jutut jaetaan tutkijoille. Samalla juttujen tutkinta-aikojen seuranta tehostuu kun todellinen tutkinta-aika on määriteltävissä. Työnjohdollisesti on myös mahdollista säilyttää jutut esikäsittelyssä siten, että tutkijoille jaetaan jutut siinä vaiheessa kun jutun tutkinta on myös tosiasiallisesti välittömästi aloitettavissa.

Esikäsittelytoimenpiteiden myötä on mahdollista tunnistaa, milloin jutun tutkinta edellyttää välittömiä tutkintatoimenpiteitä. Tällaisia seikkoja voivat olla haltuun saatavan rikoshyödyn olemassaolo tai juttuun liittyvä ilmeinen esitutinnan vaikeuttaminen epäiltyjen henkilöiden taholta tai muutoin.

Esikäsittelyssä pyritään rikoslajikohtaisesti hankkimaan kattava asiakirjatodistelu kustakin kyseisen rikoslajin tavallisimmista todistusteemoista. Koottu asiakirjatodisteiden hankinta sidosryhmiltä ja niiden systemaattinen käsittely parantavat välillisesti esitutkintapöytäkirjojen laatua ja mahdollistavat välittömän esitutinnan aloittamisen kun juttu on jaettu tutkijalle.

Useissa jutuissa rikoshyötyä voisi olla mahdollista saada haltuun välittömillä toimenpiteillä silloin kun tapahtuma on tullut poliisin tietoon. Esikäsittelyssä tämän edellyttämä kartoitus voidaan aloittaa välittömästi ja priorisoida niiden juttujen esitutkinta, jossa tämä mahdollisuus on.

Talousrikosjuttujen esikäsittelyprosessi etenee seuraavasti:

- tapahtumatiedon vastaanotto
- tutkintailmoituksen kirjaaminen
- asiakirjatodistelun järjestäminen
- jutun esittely tutkinnanjohtajalle
- tutkinnan kiireellisyyden arviointi
- rikoshyödyn jäljittäminen
- toimenpiteiden arviointi
- asiakirjatodistelun täydennys

Tutkinnanjohtajan on asiaesittelystä mahdollista tehdä päätös niistä asioista, joista esitutkintalain mukaisesti on mahdollista rajoittaa esitutkintaa tai jättää esitutkinta toimittamatta. Tutkinnan kiireellisyyden arvioinnissa merkitystä on edellä mainittujen seikkojen lisäksi epäiltyjen rikosten vanheneminen ja rikosten yhteiskunnallinen tai yksityinen vaikuttavuus.

Talousrikosten tutkinnassa on ajoittain tarve erittäin pitkäkestoistenkin taloudellisten tarkastusten tekemiseen. Tällaiset tarkastukset on tarkoituksenmukaisinta suorittaa juttujen esikäsittelyn aikana.

Verorikosjuttujen osalta verohallinnon ei-reaaliaikaisten juttujen rikosilmoitusten liitteet sisältävät tavallisesti tutkinnassa tarvittavan asiakirjatodistelun. Samoin työrikosten osalta aluehallintoviraston laatimien tutkintapyyntöjen liitteet sisältävät tavallisesti tutkinnassa

tarvittavan asiakirjatodistelun. Sen sijaan velallisen- ja kirjanpitorikosten esikäsittelyssä tulee tavallisesti hankittavaksi asiakirjatodistelua vastuun kohdentamisen, epäillyn rikollisen teon ja seurausedellytyksen selvittämiseksi.

3.4 Veropetos

Veropetoksesta säädetään rikoslain 29 luvussa, jossa säädetään rikoksista julkista taloutta vastaan. Luvun 1 §:n mukaan:

- Joka
 - 1) antamalla viranomaiselle verotusta varten väärän tiedon veron määräämiseen vaikuttavasta seikasta,
 - 2) salaamalla verotusta varten annetussa ilmoituksessa veron määräämiseen vaikuttavan seikan,
 - 3) veron välttämistarkoituksessa laiminlyömällä verotusta varten säädetyn velvollisuuden, jolla on merkitystä veron määräämiselle, tai
 - 4) muuten petollisesti,
 aiheuttaa tai yrittää aiheuttaa veron määräämättä jättämisen tai sen määräämisen liian alhaiseksi taikka veron aiheettoman palauttamisen, on tuomittava veropetoksesta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Veropetoksen kvalifioidun tekemuodon edellytyksistä säädetään luvun 2 §:ssä (19.12.1990/769), jonka mukaan:

- Jos veropetoksessa
 - 1) tavoitellaan huomattavaa taloudellista hyötyä tai
 - 2) rikos tehdään erityisen suunnitelmallisesti

ja veropetos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikosentekijä on tuomittava törkeästä veropetoksesta vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään neljäksi vuodeksi.

Veropetosta koskevan sääntelyn suojeluobjektina on verotuksen toimittamisen oikeellisuus sinänsä, sekä määrälliseltä ulottuvuudeltaan, että ylipäätään verojen määräämisen osalta (Tapani 2014, 615). Verojen määräämisistä säädellään tuloverotuksen osalta veromenettelylaissa (18.12.1995/1558), arvonlisäverotuksen osalta arvonlisäverolaissa (30.12.1993/1501) ja palkanmaksun ennakonperinnän osalta ennakkoperintälaissa (20.12.1996/1118). Verolakien sisällöstä tulee aineellinen ja prosessuaalinen perusta veron määräämiselle ja verotuksen määrälliselle oikeellisuudelle.

Yhteiskunnan keskeisten toimintojen rahoitus perustuu siihen, että veronsaaja saa ensin oikeat ja riittävät tiedot verotuksen toimittamista varten, sen jälkeen verotus toimitetaan ja lopuksi veronsaaja tilittää kertyneet varat yhteiskunnan toimijoille käytettäväksi edelleen toimintojen ja yhteiskunnallisten palveluiden ylläpitämiseen.

Ajatuskuviota voitaisiin jatkaa kuvittelemalla tilannetta, jossa veronsaaja ei saa oikeita tietoja verotuksen toimittamiseksi joidenkin verovelvollisten osalta. Vaihtoehdoiksi tällöin tulisivat joko verorasituksen lisääminen muille verovelvollisille tai yhteiskunnallisten palveluiden karsiminen todellista verokertymää vastaavaksi.

Veropetossäännöksellään suojellaan myös sitä, että verovelvollisen määrittely tapahtuu oikein. Oikeat ja riittävät tiedot verotuksen perusteeksi sisältävän myös tiedon oikeasta verovelvollisesta (Sahavirta 2007, 178).

Veropetossäännöksessä yritys rinnastuu täytettyyn tekoon. Veropetos täyttyy silloin kun tietty vero on maksuunpantu liian alhaisena, veroa ei ole määrätty lainkaan tai aiheeton veronpalautus on suoritettu. Eri verolajien osalta tämä tarkoittaa sitä, että tuloverotuksen osalta täyttymisajankohta on verotuksen toimittamispäivä kun taas kausiverojen, eli arvonlisäverojen ja työnantajamaksujen osalta on vakiintuneesti katsottu, että verot määräytyvät heti ilmoitusajankohtana (Lehtonen 2011, 125). Teon katsotaan siis jäävän yritysasteelle, mikäli verotusta koskevan lainsäädännön vastainen menettely paljastuu ennen maksuunpanoa tai verotuksen päättymistä.

Veropetoksen tekoaikaa määriteltäessä keskeistä on se, milloin kunkin verolajin osalta olisi veromenettelyä koskevan lainsäädännön mukaan toimittava. Verotusmenettely ratkaisee toisaalta sen, miten ja milloin ilmoitus verohallinnolle olisi tehtävä, kuin myös sen, milloin kyseisen verolajin verotus valmistuu. (Tapani 2014, 626–627.)

Veropetoksen tekoaika alkaa silloin kun veron määräytymiselle merkitykselliset verovelvollisen toimet on suoritettu tai olisi pitänyt lainsäädännön mukaan suorittaa. Tekoaika päättyy kunkin verolajin valmistumisen mukaisen ajankohdan mukaisesti. Mikäli teko jää yritysasteelle, joka siis rinnastuu täytettyyn tekoon, tulee tekoajaksi ensin mainittu ajankohta.

Veropetossäännöksen tulkinnassa termi veronvälttäminen on tärkeää ymmärtää oikein. Välttämällä tarkoitetaan verovelvollisen toimia ja niiden pohjalta tietyssä veromenettelyssä tapahtuvaa verojen määräämistä tai määräytymistä alhaisemmaksi, kuin olisi tapahtunut, jos verohallinnolla olisi ollut oikeat ja riittävät tiedot käytettävissä. Termiä ei tule sekoittaa keskenään verojen maksamisen kanssa, millä ei ole sinänsä veropetossäännöksen käsitteiden kanssa mitään tekemistä.

Veropetoksen yksiköinnissä lähtökohtana on verovelvolliskohtaisuus (KKO 2007:102). Verovelvollisuus määritellään kunkin verolajin kohdalta kyseistä verolajia koskevasta verolainsäädännöstä. Verovelvollisen oikeushenkilön toiminnassa eri verolajeihin liittyvät veropetosteot arvioidaan kuitenkin useimmiten yhdeksi rikokseksi, mikäli teoilla voidaan katsoa olevan sama, verojen välttämistä koskeva, tavoite ja samanlainen tekotapa (Tapani 2014, 635). Tavallisesti näin myös on, kun ilmoitukset verohallinnolle perustuvat jokaisen verolajin osalta laadittuun kirjanpitoon. Myös saman verolajin eri verokausiin kohdistuvat teot katsotaan useimmiten yhdeksi rikokseksi, jos ne muodostavat ajallisesti yhtenäisen kokonaisuuden.

3.4.1 Vastuun kohdentuminen

Veropetosta koskevassa säännöksessä ei lähtökohtaisesti rajoiteta tekijäpiiriä miltään osin. Tähän viitataan säännöksessä käyttämällä termiä "joka", mikä asiallisesti tarkoittaa kuka tahansa.

Kuitenkin lähtökohtana tekijäasemalle on verolainsäädännön pohjalta syntyvä velvollisuus tietojen antamiseen verotusta toimittavalle viranomaiselle. Luonnollisen henkilön osalta tämä tarkoittaa lakisääteistä ilmoitusvelvollisuutta.

Verovelvollisen ollessa oikeushenkilö, tekijäasema määrittyy oikeushenkilön puolesta toimimisen kautta. Määrittelyssä arvioidaan henkilön tosiasiallista toimintaa epäillyssä teonkuvauksessa ja sitä, ovatko henkilön tekemät verotusta koskevat päätökset tehty hänen asemansa ja valtuuksiensa puitteissa. (Sahavirta 2007, 216.)

Oikeushenkilön puolesta toimimisen osalta vastuuta kohdennetaan alustavasti toimitusjohtajan aseman tai hallituksen jäsenyyden kautta. Näissä asemissa toimivia koskee osakeyhtiölain (21.7.2006/624) ja kirjanpitolain kautta syntyvä selonottovelvollisuus yhtiön asioista, mitä kautta lähtökohtaisesti myös yhtiön verotusta koskevan päätöksenteon osalta asemassa toimivilla henkilöillä on tavallisesti mahdollisuus vaikuttaa yhtiön veromenettelyihin.

Veropetoksen tekijä määritellään ensisijaisesti tosiasiallisen toiminnan kautta (KKO 2005:144). Oikeushenkilön puolesta on toiminut se, joka verotukseen liittyvissä asioissa on tosiasiallisesti johtanut yhteisön toimintaa. Jotta henkilö voidaan katsoa veropetoksen tekijäksi, on hänellä täytynyt olla mahdollisuus vaikuttaa verottajalle annettuihin tietoihin ja hänen on täytynyt tosiasiallisesti vaikuttaa niihin (Tapani 2014, 630).

Tosiasiallista toimintaa veropetoksen tekijänä arvioitaessa voidaan hyödyntää veroilmoitusten allekirjoittamista, joka tosin yksinään ei ole välttämätön edellytys tekijäasemalle. Arviota voidaan pohjata myös vääränsisältöisten tositteiden toimittamiseen yhteisön kirjanpitoon, mikä tarkoittaa useimmiten käytännössä tietojen toimittamista verottajalle, kun veroilmoitukset perustuvat laadittuun kirjanpitoon. Tosiasiallista toimintaa voi olla myös väärän tai puutteellisen aineiston toimittaminen suoraan verohallinnolle, esimerkiksi verotarkastuksen yhteydessä. Tekijäasema voi pohjautua myös neuvojen antamisen tai toisen suunnitelmaan osallistumisen kautta, jos tekijällä on ollut tietoinen veronvälttämistarkoitus.

Tekijäasema edellyttää veromenettelyihin sisältyvää toimimisvelvollisuutta. Niiden toimijoiden osalta, jotka eivät suoranaisesti ole osallistuneen päätekoon, mutta ovat sitä jollain omalla toiminnallaan edistäneet, tulee arviotavaksi lähinnä asema avunantajana. Tällöinkin pääteko on oltava avunantajan tiedossa (Lehtonen 2011, 52).

Veropetosten tutkinnassa tekijäasemaan liittyen tulee usein pohdittavaksi kirjanpitäjän asema. Mikäli kirjanpitäjä on laatinut kirjanpidon toimitettujen tositteiden pohjalta muodollisesti oikein ja toimittaa laaditun kirjanpidon pohjalta tiedot verohallinnolle, ei

tekijäasema tule lähtökohtaisesti kyseeseen. Tilanne on toinen, mikäli kirjanpitäjä on ollut tietoinen, että toimitetut tiedot ovat vääräsisältöisiä. Tekotavoista laiminlyönti tai salaaminen tulee kirjanpitäjän osalta harvoin kyseeseen, mutta väärin tietojen antamisen osalta tekijäasema määräytyy tahallisuusarvioinnin kautta.

3.4.2 Väärän tiedon antaminen

Väärän tiedon antamisen tapaa verohallinnolle ei ole lainsäädännössä rajoitettu mitenkään. Yleisimmin tiedon antaminen tapahtuu kirjallisesti tehtävien ilmoitusten muodossa, mutta yhtälailla väärän tiedon voi antaa suullisesti tai yleistyen teknisen tallenteen muodossa (HE 16/1997 vp). Käytännössä suurin osa verovelvollisista on siirtynyt tietojen antamisen osalta erilaisten sähköisten ympäristöjen käyttöön tietojen toimittamisessa.

Tietojen antamisen edellytyksenä on, että niiden antaminen on tapahtunut verotusta varten (Tapani 2014, 617). Edellytys on kaksiosainen. Ensinnäkin tietojen pitää olla sellaisia, että niiden antaminen on tarpeellista verotuksen toimittamisen näkökulmasta. Toiseksi niiden antamisen on pitänyt tapahtua verotuksen toimittamisen tarkoituksessa.

Oikeat ja riittävät tiedot verotuksen perustaksi on lainsäädännöllinen lähtökohta annettavien tietojen laadulle. Määriteltäessä annettujen tietojen vääryyttä sitä verrataan verotuksen toimittamismahdollisuuksien kautta.

Oikeuskäytännössä väärin tietojen antamiseksi on katsottu tuloverotuksessa veronalaisen tulon ilmoittaminen liian pieneksi (KKO 1990:133). Niin ikään vähennyskelpoisten menojen ilmoittaminen liian suuriksi on katsottu olevan väärin tietojen antamista. Tämä tekotapa voi esiintyä sekä tuloverotuksessa, että arvonlisäverotuksessa, mikäli kausiveroilmoituksessa ostojen sisältämä arvonlisävero ilmoitetaan liian suureksi.

Yrityksen tai muun toimijan toiminnassa tapahtuvan myynnin kirjaamatta jättäminen kirjanpitoon on yksi tyyppiesimerkeistä väärän tiedon antaminen -tekotavan osalta. Tässä tekotavassa kirjanpidon pohjalta laaditussa tuloveroilmoituksessa ilmoitetaan käytännössä väärä tieto koskien elinkeinotoiminnan tuloa.

Ns. kuittikauppa tapaukset ovat myös väärän tiedon antamisena käsiteltäviä rikosasioita. Kuittikaupan pohjalla on tavallisesti jokin sellainen yhtiön kulu, esimerkiksi pimeät työntekijät, jota ei haluta ilmoittaa. Jos kuitenkin myynti kirjataan ja ilmoitetaan oikean suuruisena, aiheuttaa tämä tilanteen, missä tuloverot ja mahdollisesti arvonlisäverot määräytyisivät verrattain suuriksi todelliseen toimintaan nähden. Rikolliselle tulee tällöin tarve ostaa tosiasioita vastaamattomia tositteita kuluista ja toimittaa ne kirjanpitoon ja sitä kautta verohallinnolle pienentämään verotettavaa tuloa. Samalla usein annetaan arvonlisäverotuksessa väärä tieto koskien suoritettavan arvonlisäveron määrää. Kuittikauppatapausten erityispiirteenä on niiden mahdollisuus hyvin lyhyessäkin ajassa tuottaa merkittävän määrän rikoshyötyä rikollisille toimijoille (Sahavirta 2007, 198).

Väärä tieto voi koskea myös liiketoiminnan luonnetta kokonaisuudessaan. Esimerkkinä tällaisesta on keinotekoisesti järjestetty yhtiön työntekijöiden ulkoistaminen toiselle yritykselle, jolloin seurauksena on väärin tietojen antaminen kausiveroilmoituksissa suoritettavien ennakonpidätysten määrästä.

3.4.3 Veron määräämiseen vaikuttavan seikan salaaminen

Salaaminen veropetoksen tekotapana tulee kyseeseen silloin, kun verotusta koskevassa lainsäädännössä asetetaan jokin ilmoittamisvelvollisuus. Tekotapaa yleisemmin oikeuskäytännössä sovelletaan kuitenkin joko väärin tietojen antaminen tai laiminlyönti -tekotapoja. (Nuutila ja Hakamies 2013, 770–771.)

Salaaminen voisi tulla kyseeseen silloin kun kokonaista tulolajia koskevat tiedot salataan (Lehtonen 2011, 102). Tällaisesta voisi olla kyse silloin, kun yrityksen varallisuutta siirretään lähipiirin haltuun ja salataan sen jälkeen näiden varojen saaminen henkilön tuloverotuksessa eli ns. peitelty osingonjako. Salaaminen olisi niin ikään tehtävä verotusta varten annettavassa ilmoituksessa, mikä edellä kuvatussa esimerkissä olisi tuloveroilmoitus.

3.4.4 Veron määräämistä varten säädetyn velvollisuuden laiminlyönti

Laiminlyönnin tekotapana on perustuttava jonkin verolajin veromenettelyä koskevan säännöksen mukaisen velvoitteen laiminlyömiseen. Oikeuskirjallisuudessa on eriäviä näkemyksiä, minkä tasoisessa säännöksessä velvoite on oltava säädettyä. Ahtaimman legaaliperiaatteen mukainen tulkinta olisi, että kyseeseen tulisivat vain veromenettelylaissa, arvonlisäverolaissa tai ennakoperintälaissa säädetty velvollisuudet.

Veromenettelylaissa on säädetty henkilön tai yhteisön velvollisuudesta antaa tuloveroilmoitus tai palauttaa korjattuna esitäytetty tuloveroilmoitus. Ennakoperintälaissa on säädetty työnantajan velvollisuudesta antaa kuukausittain kausiveroilmoitus ja vuoden päätteeksi vuosi-ilmoitus. Arvonlisäverolaissa on säädetty toisaalta velvollisuudesta ilmoittautua arvonlisäverovelvollisten rekisteriin ja toisaalta ilmoittaa kausiveroilmoituksella tilitettävän arvonlisäveron määrä.

Laiminlyöntiä tekotapana koskee korostettu tahallisuusvaatimus. Laiminlyönti on tehtävä veronvälttämistarkoituksessa. Tavallisesti veropetosta arvioidaan seurausrikoksissa tyypilliseen tapaan todennäköisyystahallisuuden kautta, missä itse tekoon liittyvän tahallisuuden arvioinnissa olosuhdetahallisuudella on merkitystä (Tapani 2014, 632–633). Korostetulla tahallisuusvaatimuksella on haluttu sulkea rikosepäilyn ulkopuolelle epäsosiaalisesta elämäntavasta tai unohtamisesta johtuvat teot (HE 16/1997 vp).

Laiminlyönnin tulee myös koskea sellaista velvollisuutta, millä voi tosiasiallisesti olla vaikutusta veron määräämiselle tai määräytymiselle (Lehtonen 2011, 116).

3.4.5 Huomattava taloudellinen hyöty ja erityinen suunnitelmallisuus

Huomattavaa taloudellista hyötymistä tarkastellaan lainvastaisesti hankitun tai tavoitellun hyödyn määrän pohjalta (HE 66/1988 vp). Sinänsä maksamisella ei tässäkään yhteydessä ole arvioinnissa merkitystä vaan epäillyllä teolla ja veroprosessin mukaisesti aiheuttamalla seurauksessa verojen määräämisen kannalta on merkitystä.

Oikeuskäytännössä huomattavaksi hyödyksi on yksittäistapauksessa katsottu 22.000,- euron verojen määräämättä jääminen (KKO 2006:44). Toisaalta toisessa tapauksessa 14.500,- euron verojen määräämättä jäämisen ei katsottu olevan huomattavaa hyödyn hankkimista (KKO 2007:102). Kokonaisarviointi lienee se, millä yksittäisessä asiassa ratkaistaan lopulta huomattavaksi katsottavan hyödyn määrä.

Erityistä suunnitelmallisuutta ovat osoittaneet kirjanpidon laatiminen virheellisesti siten, että verohallinnolle tehdyt ilmoitukset sisältävät vääriä tietoja (Sahavirta 2007). Samoin laajat valmistelutoimet, kuten esimerkiksi useiden yhtiöiden käyttäminen tosiasioita vastaamattomalla tavalla verosuunnittelun toteuttamiseen, on katsottu erityiseksi suunnitelmallisuudeksi. Erilaiset valeoikeustoimet liittyen yhtiöiden omistukseen tai liiketoimintaan ovat niin ikään olleet erityistä suunnitelmallisuutta osoittavia toimia veropetosten yhteydessä. Sen sijaan pelkkää rikoksen kestoa ei ole yksinään katsottu ilmentävän erityistä suunnitelmallisuutta.

3.4.6 Veron määräämättä jääminen

Veropetoksen seurausedellytyksenä on veron määräämättä jääminen tai sen määrääminen liian alhaiseksi. Määrääminen terminä viittaisi jonkin tahon tekemään suoritukseen, mutta vain tuloverotuksessa on määriteltävissä erillinen hetki, jolloin Verohallinto tekee verotusta koskevan päätöksen. Sen sijaan ennakoperinnässä ja arvonlisäverotuksessa verot määrättyvät suoraan annetun ilmoitusten tietojen perusteella ja erillinen päätös tehdään silloin kun verotusta muutetaan. Oikeuskäytännössä veron määräämättä jääminen tapahtuu kuitenkin molemmissa edellä mainituissa tapauksissa.

Seurausedellytyksen toteutumisen edellytyksenä on, että teolla tai laiminlyönnillä on ollut yhteys aiheutuneeseen seuraukseen eli verojen määräämättä jäämiseen tai määräämiseen liian alhaiseksi. Edellytyksellä tarkoitetaan nimenomaan alkuperäistä määräämistä tai määrääntymistä eikä erillisten verottajan tekemien maksuunpanojen olemassa oleminen ole seurausedellytyksen ehdoton ehto (Lehtonen 2011, 129).

Tuloverotuksen oikaisupäätöksistä, arvonlisäveropäätöksistä ja ennakoperinnän maksuunpanoista on nähtävissä aiheutuneiden seurausten suuruusluokka. Kuitenkin lainvastaisten tekojen tai laiminlyöntien on oltava suorassa syy-yhteydessä näiden verotuspäätösten ilmentämään seuraukseen.

Vältettyjen verojen määrällä tarkoitetaan verotusta koskevien säännöksen mukaan määrättävän tai määrättyvän ja todellisuudessa määrättyjen tai määrättyneiden verojen erotusta.

3.5 Kirjanpitorikos

Kirjanpitorikoksesta säädetään rikoslain 30 luvussa, jossa säädetään elinkeinorikoksista. Sen 9 §:n mukaan:

- Jos kirjanpitovelvollinen, tämän edustaja, kirjanpitovelvollisessa oikeushenkilössä tosiasiallista määräysvaltaa käyttävä tai se, jonka tehtäväksi kirjanpito on toimeksiannolla uskottu,
 - 1) laiminlyö liiketapahtumien kirjaamista tai tilinpäätöksen laatimista vastoin kirjanpitolainsäädännön mukaisia velvollisuuksia,
 - 2) merkitsee kirjanpitoon vääriä tai harhaanjohtavia tietoja taikka
 - 3) hävittää, kätkee tai vahingoittaa kirjanpitoaineistoa

ja siten vaikeuttaa oikean ja riittävän kuvan saamista kirjanpitovelvollisen toiminnan tuloksesta tai taloudellisesta asemasta, hänet on tuomittava kirjanpitorikoksesta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Kirjanpitorikoksen kvalifioidusta tekemuodosta säädetään luvun 9a §:ssä (31.1.2003), jonka mukaan:

- Jos kirjanpitorikoksessa
 - 1) liiketapahtumien kirjaaminen tai tilinpäätöksen laatiminen laiminlyödään kokonaan tai olennaisilta osiltaan,
 - 2) väärin tai harhaanjohtavien tietojen määrä on huomattavan suuri, ne koskevat suuria summia tai ne perustuvat sisällöltään väärin tositteisiin taikka
 - 3) kirjanpito hävitetään tai kätketään kokonaan tai olennaisilta osiltaan taikka sitä vahingoitetaan olennaisilta osiltaan

ja kirjanpitorikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikoksentekijä on tuomittava törkeästä kirjanpitorikoksesta vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään neljäksi vuodeksi.

Kirjanpitorikossäännöksen suojeleobjekti on kirjanpidon luotettavuus sinänsä. Välillisiä suojelettavia kohteita ovat veronsaajat, rahoituslaitokset, vakuutusyhtiöt, yhteisön toiminnan rahoittajat ja yhteisön velkojat, jotka kaikki tarvitsevat kirjanpidon tuottamaa tietoa oman toimintansa suunnittelemiseen. Näiden välillisten suojelettavien kohteiden ei ole kuitenkaan katsottu saavan kirjanpitorikoksessa asianomistajan asemaa (KKO 1999:2; KKO 2000:86).

Kirjanpitorikos ei edellytä toteutuakseen rikoksesta hyötymistä tai taloudellisen vahingon aiheutumista. Usein kirjanpitorikokset ilmenevät muun talousrikollisuuden yhteydessä, mitä kautta hyötyminen varsinaisesti tapahtuu. Kirjanpitorikoksen rikoshyödyksi voidaan kuitenkin katsoa se säästö, joka lainmukaisten velvoitteiden laiminlyönnistä on kertynyt (Koponen ja Sahavirta 2007, 72).

Tekijän osalta hyötymis- tai vahingoittamistarkoitusta on kuitenkin syytä selvittää. Tekijän tahallisuutta arvioitaessa kirjanpidon laiminlyönnistä saadulla välillisellä hyödyllä ja välillisille suojelettaville kohteille aiheutuneilla vahingoilla voi olla merkitystä.

3.5.1 Vastuun kohdentuminen

Kirjanpitolain (30.12.1997/1336) mukaan jokainen, joka harjoittaa liike- tai ammattitoimintaa, on toiminnasta kirjanpitovelvollinen. Liike- tai ammattitoiminnalla tarkoitetaan niitä taloudellisia tapahtumia, joiden kautta suoritetaan jonkin tuotteen tai palvelun myyntiä.

Kirjanpitolaissa on erikseen lueteltu yhteisömuodot, jotka ovat aina kirjanpitovelvollisia. Näistä keskeisin, yleisimmin talousrikostutkinnassa ja myös yritystoiminnassa esiintyvä yhteisömuoto on osakeyhtiö.

Kirjanpitovelvollisuus alkaa ensimmäisestä liiketapahtumasta tai oikeushenkilön rekisteröinnistä. Käytännössä osakeyhtiön rekisteröinnin yhteydessä on esitettävä selvitys osakepääoman maksamisesta, joka tällöin on myös ensimmäinen kirjattava rahoitustapahtuma. Mikäli osakeyhtiö on jo ennen rekisteröitymistä harjoittanut liiketoimintaa perustettavan yhtiön lukuun, on liiketapahtumat kirjattava jo ennen rekisteröintiä (Tapani 2014, 643). Toinen talousrikostutkinnassa yleisesti esiintyvä liiketoiminnan harjoittamismuoto on elinkeinotoiminnan harjoittajaksi rekisteröitynyt luonnollinen henkilö eli ns. toiminimi. Elinkeinonharjoittaja on kirjanpitovelvollinen ensimmäisestä liike- tai rahoitustapahtumastaan lukien.

Kirjanpitovelvollisuus on keskeistä verotuksen oikeudenmukaisen toimittamisen kannalta. Kirjanpitovelvollisen edustajaa määritellään organisaation sisäisten järjestelyiden kautta (KKO 2001:86). Edustaja on se henkilö, joka on yhteisössä vastuussa kirjanpidosta. Tavallisesti yhteisön toiminnassa on tehty sääntöjä ja määräyksiä, joissa jollekin yhteisön toimijalle on asetettu velvollisuus huolehtia kirjanpidon pitämisestä.

Edustajan määrittelyssä tosiasiallinen päätösvalta tuottaa myös kirjanpitorikossäännöksen tarkoittaman edustajan aseman yhteisössä. Tosiasiallista päätösvaltaa määritellään henkilön itsenäisen aseman, tehtävien ja toimenkuvan kautta (Tapani 2014,646).

Osakeyhtiön osalta lähtökohtaiset kirjanpitovelvollisen edustajat ovat yhtiön hallituksen varsinaiset jäsenet ja toimitusjohtaja. Hallituksen jäsenelle on osakeyhtiölain määräysten kautta asetettua vastuuta valita sellaiset henkilöt kirjanpidosta vastaaviksi henkilöiksi, jotka tehtävänsä kykenevät suorittamaan. Lisäksi hallituksen jäsenellä on selonottovelvollisuus yhtiön kirjanpitoon liittyvistä asioista ja velvollisuus valvoa kirjanpidon asianmukaista laatimista.

Tosiasiallista määräysvaltaa käyttävä henkilö kirjanpitovelvollisessa yhteisössä määritellään todellisen päätösvallan kautta (HE 53/2002 vp, 33). Hallituksen esityksessä on tältä osin viitattu aiemmin mainittuun korkeimman oikeuden ennakkopäätökseen ja todettu, että tarkoituksena on ollut kirjata vallinnut oikeuskäytäntö osaksi lainsäädäntöä.

Sillä, jolle kirjanpito on annettu toimeksiannolla tehtäväksi, tarkoitetaan ulkopuolista tahoja. Osakeyhtiössä lähes poikkeuksetta kirjanpidon käytännön laatiminen on ulkoistettu tilitoimiston suoritettavaksi. Tämä pelkäänsä ei riitä rikosepäilyn pohjaksi edes syytä

epäillä -kynnyksellä vaan tekijäasema edellyttää selvää itsenäistä asemaa toimia kirjanpitovelvollisen puolesta (Koponen ja Sahavirta 2017, 66).

Tavallisesti kirjanpitovelvollinen tai tämän edustaja toimittaa tositteet ulkopuoliselle kirjanpidon laatijalle. Tällöin kirjanpitovelvollinen on vastuussa toimittamiensa tositteiden sisällöstä ja rikosoikeudellinen vastuu kohdistuu kirjanpitovelvolliseen, jos kirjanpito on laadittu tositteiden ja tehtyjen sopimusten tai annettujen ohjeiden mukaisesti, elleivät edellä mainitut ole selvästi lainvastaisia.

Talousrikostutkinnan tyyppitapauksessa osakeyhtiö laiminlyö liiketapahtumien kirjaamisen toiminnan loppuajaksi, maksukyvyttömyyden vallitessa. Tällaisessa tapauksessa ulkopuoliselle kirjanpidon laatijalle ei ole asetettu velvollisuutta kaikissa olosuhteissa jatkaa liiketapahtumien kirjaamista vaan maksujen laiminlyönnit oikeuttavat päättämään toimeksiannon.

Tekijäasemaan ulkopuolinen, tehtävän nojalla kirjanpitoa laativa henkilö, pääsee silloin kun hän on jatkanut vääräsisältöisiksi tietämiensä tositteiden kirjaamista tai tehnyt itsenäisiä tositteiden sisältöä koskevia kannanottoja siten, että seurauksena on ollut harhaanjohtavien tietojen merkitseminen kirjanpitoon (KKO 2010:91). Myös selkeät, itsenäisesti tehdyt laiminlyönnit kirjanpidon laadinnassa saattavat tuottaa tekijäaseman.

Kirjanpitorikoksella peitetään usein muiden rikosten tapahtumista saatavaa selvitystä. Tyypillisessä osakeyhtiön toiminnassa tapahtuneessa velallisen epärehellisyys -tapauksessa yhtiön omaisuutta siirretään yhtiön varallisuuspiiriin ulkopuolelle ja tätä koskevat tapahtumat jätetään kirjaamatta tai niitä koskeva aineisto hävitetään. Tällaisissa tapauksissa on myös yleistä, että yhtiön hallintoon rekisteröidään saattohoitaja eli ns. bulvaani vaikeuttamaan vastuun kohdentamista.

Saattohoitajan tekijäasema riippuu tekemisen asteesta. Saattohoitaja voi tulla epäillyksi avunantajaksi kirjanpitorikokseen, mikäli hänen todetaan tosiasiallisesti saaneen haltuunsa kirjanpitoaineiston, mutta todellista osallisuutta yhtiön hallintoon ei ole ollut. Saattohoitajan voidaan katsoa toimivan tekijäkumppanina silloin kun hän on sopinut teonkuvauksen mukaisesta menettelystä yhdessä päätekijän kanssa (Tapani 2014, 648). Tällaisia tapauksia esiintyy erityisesti kirjanpitoaineiston hävittäminen -tekotavan yhteydessä.

3.5.2 Kirjanpidon ja tilinpäätöksen laiminlyöminen

Liiketapahtumien kirjaamisen ketju kulkee akselia tapahtuma-tosite-osakirjanpito-pääkirjan-tuloslaskelma-tase. Kirjanpidon laiminlyömisellä tarkoitetaan eriasteista juoksevan kirjanpidon laatimisen laiminlyömistä.

Kirjanpitolaissa on erikseen määrätty kirjaamaan käteismaksut aikajärjestykseen päiväkohtaisesti. Muiden kirjausten osalta kirjanpitolaki määrää kirjaamisen tekemisen siten, että lakisääteiset ilmoitukset voidaan laatia ajallaan kirjausketju huomioiden.

Kirjanpitorikossäännöksessä lisäedellytyksenä liiketapahtumien kirjaamisen ja tilinpäätöksen laatimisen laiminlyönnille asetetaan kirjanpitolainsäädännön vastaisuus. Oikeuskirjallisuudessa kannanotot ovat eriäviä sen suhteen, mitkä lait tai asetukset kuuluvat kirjanpitolainsäädäntöön, mutta legaaliperiaatetta korostava tulkinta olisi se, että tämän tekotavan mukaiseen rikokseen voi syyllistyä vain rikkomalla kirjanpitolakia tai -asetusta.

Tilinpäätös on laadittava neljän kuukauden kuluessa tilikauden päättymisestä. Kirjanpitolain mukaan tilinpäätöksen tulee sisältää aina tuloslaskelma ja tase sekä niiden liitetiedot.

Kirjanpitorikoksen seurausedellytys on oikean ja riittävän kuvan saamisen vaikeuttaminen kirjanpitovelvollisen toiminnan tuloksesta tai taloudellisesta asemasta. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että vähäiset puutteet kirjanpidossa eivät ylitä syytä epäillä -kynnystä kirjanpitorikoksen osalta (HE 53/2002 vp, 34). Toiminnan tulos -käsitteellä tarkoitetaan erityisesti tuloslaskelman sisältämiä tietoja niiden antamaa kuvaa kun taas taloudellisella asemalla viitataan erityisesti taseen sisältämiin tietoihin (Lehtonen 2012, 38). Oikeaa ja riittävää kuvaa määritellään ulkoisesti, tietoja käyttävän tahon näkökulmasta (Tapani 2014, 655).

Kirjanpidon ja tilinpäätöksen laatimisen laiminlyönti kokonaan tai olennaisilta osiltaan täyttää kvalifioidun teonkuvauksen. Lisäksi törkeän kirjanpitorikoksen on oltava kokonaisuutena arvostellen törkeä. Tätä kokonaisuusarviointia on toteutettu esimerkiksi siten, että lyhyen aikaa tapahtunut kokonaan laiminlyönti tai yksittäisen tilinpäätöksen laatimatta jättäminen kirjanpitovelvollisen toiminnan loppuaikana, toiminnan ollessa vähäistä, ei ole täyttänyt edellytystä. Merkitystä on annettu myös sille, onko kirjanpito ja tilinpäätös ollut laadittavissa tallella olleesta aineistosta. Kokonaisharkinnassa on niin ikään huomioitu, kuinka tahallista toiminta on ollut. (HE 53/2002 vp, 34.)

Tavallisen ja törkeän tekemuodon välistä rajanvetoa on tehty myös olemassa olevaa aineistoa arvioimalla. Tällöin merkitystä on annettu sille, minkä asteista laiminlyönti on ollut. Kirjanpitolain tarkoittamaa olennaisuutta arvioidaan ulkopuolisen saaman kuvan ja mahdollisten laiminlyöntien aiheuttamien välillisten seurausten kautta (KKO 2010:91; Tapani 2014, 660–661).

3.5.3 Väärien ja harhaanjohtavien tietojen merkitseminen

Väärien ja harhaanjohtavien tietojen merkitsemistä kirjanpitoon ei ole rajoitettu siltä osin, mihin tieto kirjataan. Väärä tai harhaanjohtava tieto voi olla joko juoksevassa kirjanpidossa tai tilinpäätöksessä. Väärä tieto on silloin, kun se antaa tosiasioita vastaamattoman kuvan tiedon tarkastelijalle (Lehtonen 2012, 35). Harhaanjohtavuus taas liittyy ennemminkin tiedolle kirjanpitoaineistossa annettuun tulkintaan.

Tekotavan mukaista merkitsemistä voi olla esimerkiksi tuotteiden myyminen ohi kirjanpidon. Tällöin kassakirjanpidon päivittäistä myyntiä kuvaavat kirjaukset ovat harhaanjohtavia.

Toinen esimerkki on perusteettomien menojen kirjaaminen kirjanpitoon. Näissä tapauksissa meno voi olla kokonaan tekaistu, jolloin sitä koskeva kirjaus on selkeästi väärä, tai meno on sinällään todellisuudessa tapahtunut, mutta se on kohdennettu kirjanpidossa väärin perustein.

Edellä mainittu kuittikauppa kuuluu kirjanpitorikoksen osalta väärin tietojen merkitseminen -tekotavan piiriin. Tällöin tavallisesti tosite on sisällöltään väärä vaikka sinänsä antaakin tiedon varojen siirtymisestä pois kirjanpitovelvollisen hallusta.

Tuloslaskelmaa ja tasetta voidaan myös parannella useilla tavoilla. Tätä tehdään siinä tarkoituksessa, että kirjanpitovelvollisen luotonsaantimahdollisuuksia tai rahoituksen saamista halutaan parantaa näennäisellä taloudellisen aseman parantamisella. Myös verotuksellisesti tuloslaskelman ja taseen sisältämällä tiedoilla on keskeinen merkitys. Keinoja taseen parantemiseksi ovat esimerkiksi ylihintaisten kauppojen merkitseminen, arvottomien saatavien merkitseminen, tilinpäätöksen yhteydessä tapahtuneen laskutuksen kirjaaminen, ostojen kirjaamatta jättäminen, erilaiset arvonkorotukset kiinteän tai aineettoman omaisuuden osalta tai vaihto-omaisuuden inventaarien väärentäminen.

Kirjanpitorikos katsotaan törkeäksi, mikäli vääriä tai harhaanjohtavia tietoja on huomattavan suuri määrä, ne koskevat suuria summia tai perustuvat sisällöltään väärin tositteisiin.

Virheellisten merkintöjen ollessa kyseessä määrän suuruutta arvioidaan lukumäärän kautta itsessään. Merkitystä annetaan myös sille, mikä virheellisten merkintöjen määrä on suhteessa kaikkien merkintöjen määrään. (HE 53/2002 vp, 35.)

Suurelle summalle ei aseteta mitään tarkkaa euromäärää. Toisaalta teon katsomiseksi törkeäksi voi riittää yksittäisenkin riittävän suuren väärän tiedon merkitseminen. (HE 53/2002 vp, 35.)

Tosite voi olla väärä joko siten, että se on kokonaan väärennetty tai siten, että muodollisesti oikea tosite sisältää väärät tiedot (HE 53/2002 vp, 35). Kummassakin tapauksessa tosite on sisällöltään väärä. Kuittikauppa on tyyppiesimerkki väärin tositteiden käytöstä. Niissä käytetään tavallisesti sinänsä oikeaa käytössä olevaa laskupohjaa, johon myös yhtiöitä, rahansiirtoa, ajankohtaa ja tilinumeroita koskevat tiedot on oikein merkityt, mutta laskutuksen perusteena olevaa tavaravaihtoa tai palveluita ei ole todellisuudessa tapahtunut.

3.5.4 Hävittäminen, kätkeminen, hukkaaminen ja vahingoittaminen

Hävittämisellä kirjanpitorikoksen tekotapana tarkoitetaan aineiston fyysistä tai mekaanista hävittämistä (Tapani 2014, 654). Hävittämisen ja kirjanpidon kokonaan laiminlyömisen välillä voi olla vaikea tunnistaa, kumpi tekotavoista on kyseessä, mutta tämä voitaneen päätellä olosuhteista valtaosassa tapauksia. Merkitys rikostutkinnassa konkretisoituu näiden tekotapojen välillä oikeastaan vain tahallisuuden arvioinnin pohjaseikkojen osalta.

Hävittämisen tavoitteena on usein peitellä muiden talousrikosten, kuten veropetosten tai velallisen epärehellisyys -rikosten, paljastumista. Erityisesti velallisen rikosten osalta voi olla haastavaa saada varojen luovutuksista selvitystä, mikäli aineisto on hävitetty.

Hävittäminen on rangaistavaa vain tahallisena tai törkeän huolimattomana tekona. Törkeää huolimattomuus on silloin, kun tekijällä on ollut erityinen velvollisuus säilyttää aineisto. Tahallisuuden korostamisella on tarkoitettu sulkea rikosvastuun ulkopuolelle puhtaasti vahingossa tapahtuneet teot, joskin nekin saattavat tulla arvioitavaksi tuottamuksellisena kirjanpitorikoksena.

Kätkeminen kirjanpitorikoksen tekotapana ilmenee kirjanpitoaineiston piilottamisena tai säilytyspaikan salaamisena. Asiallista eroa hävittäminen -tekotavan ja kätkemisen välillä ei juuri ole.

Vahingoittamisella tarkoitetaan jollakin fyysisellä tai mekaanisella tavalla aiheutettua kirjanpitoaineiston epäselväksi tekemistä. Tämän tekotavan piiriin kuuluu myös mahdolliset jälkikäteen tehdyt, virheelliset korjaukset aineistoon. Myös kirjanpitoaineiston asianmukaisen suojaamisen laiminlyönti voidaan katsoa vahingoittamiseksi. Kirjanpitoaineisto on voitu esimerkiksi jättää sään armoille siten, että tekijän epäillään syyllistyneen menettelyllä kirjanpitorikokseen.

3.5.5 Olennaisuus kirjanpitorikoksessa

Aiemmassa kirjanpitorikosta koskevassa sääntelyssä olennaisuus oli osana rikoksen seurausedellytystä. Edelleen se kuuluu osaksi törkeän kirjanpitorikoksen liiketapahtumien kirjaamisen ja tilinpäätöksen laatimisen laiminlyönnin tekotapaa.

Olennaisuutta arvioidaan samoista lähtökohdista kuin oikean ja riittävän kuvan käsitettä. Näiden käsitteiden sisällön määrittelyä tehdään hyvään kirjanpitoon kuuluvien yleisten periaatteiden ja oikeuskäytännön pohjalta.

Olennaisuuden arvioinnissa merkitystä annetaan kirjanpidossa olleiden virheiden määrälle suhteessa kirjanpitovelvollisen toimintaa kuvaaviin tekijöihin. Näitä tekijöitä ovat erityisesti liikevaihdon suuruus, liikevoiton määrä, yksittäisen tilikauden tulos, oman pääoman määrä, maksuvalmiuteen liittyvät tunnusluvut ja taseen loppusumma. Pelkistettynä omalla pääomalla tarkoitetaan alkuperäistä osakepääomaa lisättynä kuluneiden tilikausien mahdollisilla voitoilla ja vähennettynä mahdollisilla tappioilla.

Maksuvalmiudella taas tarkoitetaan yksinkertaistettuna kykyä selviytyä lähiaikoina erääntyvistä laskuista.

3.6 Velallisen epärehellisyys

Rikoslain 39 luvussa säädetään velallisen rikoksista. Luvun 1 §:n, velallisen epärehellisyys, mukaan:

- Velallinen, joka
 - 1) hävittää omaisuuttaan
 - 2) ilman hyväksyttävää syytä lahjoittaa tai muuten luovuttaa omaisuuttaan,
 - 3) siirtää omaisuuttaan ulkomaille saattaakseen sen velkojiensa ulottumattomiin taikka
 - 4) lisää perusteettomasti velvoitteitaan

ja siten aiheuttaa maksukyvyttömäksi tulemisensa tai oleellisesti pahentaa maksukyvyttömyyttään, on tuomittava velallisen epärehellisyydestä sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Luvun 1a §:n (29.4.1994/317), törkeä velallisen epärehellisyys, mukaan:

- Jos velallisen epärehellisyydessä
 - 1) tavoitellaan huomattavaa hyötyä,
 - 2) aiheutetaan huomattavaa tai erityisen tuntuva vahinkoa
 - 3) rikos tehdään erityisen suunnitelmallisesti

ja velallisen epärehellisyys on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikosentekijä on tuomittava törkeästä velallisen epärehellisyydestä vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään neljäksi vuodeksi.

Velallisen rikosten suojeluobjekti on velkojien asema. Laajemmin ajateltuna suojeltavana kohteena on yhteiskunnan sopimusjärjestelmä kokonaisuudessaan. Yhteiskunnassa rahoitusta tarjoavien tahojen on voitava luottaa siihen, että lainsäädäntö ja sitä soveltava hallinto tarjoaa suojaa velallisten mahdollisia rikoksia vastaan.

Velallisen epärehellisyyden asianomistajana ovat teon aikaiset tunnetut velkojat. Yleisimmin rikos ilmenee velallisen konkurssin yhteydessä. Tällöin velallistahoa edustaa rikosprosessin aikana konkurssipesä ja sen edustaja, mikäli konkurssi on prosessin ajan vireillä tai konkurssimenettely on saatettu loppuun. Tilanteissa, joissa konkurssipesä on rauennut, kuten rikosasioissa tavallista on, asianomistajina ovat kaikki tunnetut velkojat.

Velallisen epärehellisyyden teon yksiköinnin lähtökohtana on velallisasema. Yhden velallisen velallisasemaan kohdistuvat, jatkuvat ja samantyyppiset teot täyttävät yhden velallisen teon. (KKO 2000:108.) Ajallisesti jatkuvuus voi tarkoittaa useiden vuosien tai tilikausien aikaisia osatekoja (KKO 2005:68). Samantyyppisellä tarkoitetaan samankaltaista tarkoituspohjaa, ei niinkään täysin samantyyppisiä osatekoja.

Velallisen epärehellisyyden tekoaika alkaa ensimmäisistä rikollisista teoista, joilla on yhteys seurausedellytykseen eli maksukyvyttömyystilaan. Sinänsä maksukyvyttömyys voi aiheutua vasta useiden tilikausien päästä ensimmäisistä vararikotteoista, mutta yhteys tekojen ja maksukyvyttömyyden aiheuttamisen välillä täytyy olla. (HE 53/2002 vp, 41.)

Teko aika päättyy viimeiseen tekoon, jolla on pahennettu maksukyvyttömyyttä. Talousrikostutkinnassa velallisen epärehellisyys ilmenee tavallisesti konkurssin yhteydessä ja usein yhteisöjen ollessa kyseessä, myös liiketapahtumien kirjaaminen on loppuajana laiminlyöty, mistä johtuen tekojen tarkkoja ajankohtia voi olla vaikea määrittellä. Tällöin tekoajan päättyminen voitaisiin katsoa olevan viimeisin hetki kun rikoksella aiheutettu seuraus ilmenee, mikä olisi konkurssin asettamishetki.

3.6.1 Vastuun kohdentaminen

Velallisen epärehellisyyteen voi syyllistyä vain velallinen tai oikeushenkilön ollessa kyseessä tämän edustaja. Velallisasemaa voitaisiin teorian tasolla määrittellä ylipäätään velkaantumisella, mutta käytännössä velallisasemaa ilmentää jokin vireillä oleva insolvenssimenettely kuten konkurssi. Näin myös Kukkonen (2016, 28), jonka näkemyksen mukaan velallisasemaan liittyvät siviilioikeudelliset kysymykset on ratkaistava ensin. Jos epäiltyyn rikokseen osallistuu joku muu henkilö, tulee hänen osallisuutensa arvioitavaksi avunantajana tai yllyttäjänä (Tapani 2014, 763).

Vastuun kohdentamista tehdään epäiltyjen rikollisten tekojen kautta luonnollisen henkilön ollessa velallisena. Velallisen ollessa yhtiö, kohdistetaan vastuuta lähtökohtaisesti velallisyhtiön johtoon kuuluviin henkilöihin eli toimitusjohtajaan ja hallituksen varsinaisiin jäseniin. Johtoon kuuluvien henkilöiden katsotaan rikoslain vastuun kohdentamista oikeushenkilön toiminnassa koskevan säännöksen (RL 5:8) mukaisesti kuuluvan velallisen epärehellisyyden tunnusmerkistön tarkoittaman velallinen -käsitteen alaisuuteen.

Velallisen oikeushenkilön puolesta toimiva tosiasiallinen määräysvallan käyttäjä voi olla velallisen epärehellisyyden tekijänä (KKO 2000:74). Tällaisessa tapauksessa henkilön todellinen päätösvalta oikeushenkilön toiminnassa tulee selvitettäväksi. Tekijäasemaan päästäkseen hänen on myös oltava osallistunut epäiltyihin rikollisiin tekoihin. Tosiasiallista toimijaa koskee myös korostunut tahallisuusvaatimus teon aikaisten olosuhteiden osalta. Tekijäasemassa olevan tosiasiallisen toimijan on ollut oltava tietoinen yhtiön taloudellisesta tilasta ja rikollisten tekojen vaikutuksesta siihen (HE 53/2002 vp, 40).

Tekijän tahallisuutta velallisen epärehellisyysrikoksessa ilmentävät tietoisuus taloudellisesta asemasta ja taloudellisista vaikeuksista. Yhteisön ollessa teon kohteena, tulee kyseeseen ns. olosuhdetahallisuus teon aikaisten olosuhteiden osalta (Koponen 2007, 130). Yhteisön edustajalla on lisäksi selonottovelvollisuus yhteisön taloudellisesta tilanteesta ja näin mahdollinen väite siitä, ettei edustaja olisi lainkaan ollut tietoinen yhteisön taloudellisista vaikeuksista, on vain harvoin merkityksellinen tahallisuutta arvioitaessa. Väite edellyttäisi menestyäkseen käytännössä joidenkin poikkeuksellisten ulkoisten olosuhteiden olemassaoloa tai yhtäkkistä ilmaantumista.

Lisäksi tahallisuutta ilmentää tietoisuus tunnusmerkistön mukaisista teoista, esimerkiksi osallistuminen varojen luovuttamiseen tai rikoksella saadun hyödyn vastaanottaminen. Seurauksen osalta velallisen epärehellisyysrikoksessa sovelletaan todennäköisyydestahallisuutta siten, että tekijän on pitänyt mieltää maksukyvyttömyyden

aiheutuminen tekonsa todennäköiseksi seuraukseksi (Kukkonen 2016, 184). Kysymyksenasettelu on, että pitikö tekijän vallitsevissa olosuhteissa pitää todennäköisenä, että rikollisilla teoilla todennäköisesti aiheutetaan velallisen maksukyvyttömyys tai olennaisesti pahennetaan velallisen maksukyvyttömyyttä.

3.6.2 Omaisuuden hävittäminen

Sanalla hävittäminen tarkoitettaisiin arkikielessä jonkin asian tai esineen hukkaamista tai fyysistä rikkomista. Velallisen epärehellisyys tekotapana sillä tarkoitetaan omaisuuden joutumista velallisen menettelyn vuoksi asiattomalla tavalla velkojien ulottumattomiin (HE 66/1988 vp, 161). Sen erottaa muista tekotavoista, erityisesti omaisuuden luovuttamisesta ilman hyväksyttävää syytä, se, että tässä tekotavassa tavallisesti omaisuuden luovutustavasta ei saada tarkkaa selvyyttä (Tapani 2014, 751).

Tähän tekotapaan kuuluvat omaisuuden fyysinen tuhoaminen, vahingoittaminen, turmeleminen ja hukkaaminen. Mahdollisena tekotapana on myös varallisuuden asianmukaisen huolehtimisen laiminlyöminen.

Hävittämisen tekotapana on katsottu olevan kyseessä silloin kun puutteellisen kirjanpidon vuoksi luovuttamisesta ei saada selvyyttä tai silloin kun velallinen ei käytä rikoksella saamiaan varoja velkojen maksamiseen (KKO 2011:52). Velallisen epärehellisyys - rikoksissa on hyvin yleistä, että kirjanpidon laatiminen on laiminlyöty yhteisön toiminnan loppuaikana ja rikosoikeudellisen seuraamusjärjestelmän oikeudenmukaisuuden ja yleisestävyyden kannalta olisi ongelmallista, mikäli tarkka selvitys omaisuuden luovutustoimista olisi ehdoton edellytys rikosvastuun toteutumiseksi.

Omaisuuden kätkeminen jää tämän tekotavan soveltamisalan ulkopuolelle. Hävittämistekotavan yhteydessä joudutaan myös ajoittain pohtimaan, onko kyseessä velallisen epärehellisyys tarkoittama velallisaseman todellinen vai velallisen petoksen tarkoittama velallisaseman näennäinen huonontaminen.

3.6.3 Ilman hyväksyttävää syytä lahjoittaminen tai muuten luovuttaminen

Ilman hyväksyttävää syytä luovuttaminen -tekotapa on yleisin velallisen epärehellisyys tekotavoista. Keskeisimmäksi haasteeksi tämän tekotavan mukaisissa tapahtumissa tulee sen erottaminen, miltä osin luovutukset ovat tapahtuneet hyväksyttävänä pidettävien luovutusten rajoissa yhteisön taloudellisen kriisitilan aikana ja miltä osin niiden on syytä epäillä olevan rikostunnusmerkistön tarkoittamia luovutuksia. Asiaa tulee tarkastella liiketoimintaperusteen kautta, mikä tarkoittaa, että soveltamisessa tulee huomioida liiketoiminnan käytännöt ja niitä koskeva lainsäädäntö (Tapani 2014, 743). Rangaistaviksi luovutuksiksi tulevat arvioitavaksi vain liiketoiminnan kannalta ilman hyväksyttävää syytä tapahtuneet varojen lahjoittamiset tai muutoin luovuttamiset.

Tekotavan tarkoittamaa omaisuuslajia ei rikostunnusmerkistössä rajata mitenkään. Mikä tahansa omaisuus, jolle on määriteltävissä arvo, voi olla ilman hyväksyttävää syytä tapahtuneen luovutuksen kohteena.

Lahjoittamisella tekotapana tarkoitetaan joko täysin vastikkeetonta omaisuuden luovuttamisesta tai luovutusta, jonka arvo on selvästi vastaanottajan tekemää suoritusta arvokkaampi.

Konkreettinen velallisen varallisuusaseman heikentyminen on tekotavan edellytys (HE 66/1988 vp, 161). Tekotapa ei tule sovellettavaksi, mikäli luovutusta vastaan on saatu varallisuusarvoltaan samanarvoista omaisuutta. Esimerkiksi tällaisesta tilanteesta käy jonkin kurantin velan maksaminen, jolloin varallisuusasema ei sinänsä muutu. Esimerkin mukainen tilanne tosin voi tulla arvioitavaksi velkojansuosintana.

Tyypitapauksina luovuttaminen -tekotavasta ovat varojen siirrot henkilölle itselleen tai lähipiiriin haltuun. Toinen tyypitapaus on yhtiöiden toiminnassa tapahtuvat voitonjaot tilanteissa, missä yhtiön vapaan pääoman määrä ei tällaiseen riitä. Osakeyhtiöiden toiminnassa ilmenee ajoittain, että yrittäjäomistaja nostaa yhtiön tililtä ilman selitettä varoja tai käyttää yhtiön varoja menoihin, jotka eivät liity yhtiön toimintaan. Tällaisessa tilanteessa etenkin aiemmin oli tyypillistä, että tilikauden päätteeksi nostot kirjataan yrittäjäomistajan osakslainaksi. Tällaisen lainan myöntämiseen ei löydy liiketaloudellisesti hyväksyttävää perustetta. Korkein oikeus on ottanut tähän tekotapaan yhtenevästi kantaa useissa tuomioissa (KKO 1998:56; KKO 2005:68; KKO 2005:119).

Talousrikostutkinnassa on tavallista, että erilaisia ilman hyväksyttävää syytä tapahtuneiksi epäiltyjä luovutuksia perusteellaan palkkaväitteellä. On totta, että yrittäjän on mahdollista työpanostaan vastaan suorittaa itselleen palkkaa toiminnan loppuun asti. Tällöin kuitenkin palkanmaksua koskevista lakisääteisistä muotomääräyksistä on tullut huolehtia eli suoritettut palkat on ensinnäkin pitänyt ilmoittaa verottajalle. Ilman hyväksyttävää syytä tapahtuneeksi varojen luovutukseksi palkanmaksua on syytä epäillä silloin, kun työpanosta ei ole suoritettu tai maksettu palkka on epäsuhteessa tehtyyn työpanokseen nähden. Myöskään varojen siirtojen selittäminen palkoiksi myöhemmin ei ole hyväksyttävää vaan siirtojen ajankohtina ilmaistut perusteet ovat merkitseviä (KKO 2018:12).

Viimeinen tyypitapaus koskee yksityiskuluja kirjanpidossa. Erityisesti osakeyhtiön ollessa kyseessä yhtiön ja vastuuhenkilöiden varojen erillään pitäminen on ehdoton lähtökohta ja yksityiskulut ovat lähtökohtaisesti ilman hyväksyttävää syytä tapahtuneita varojen luovutuksia.

3.6.4 Omaisuuden siirtäminen ulkomaille

Omaisuuden siirtäminen ulkomaille -tekotavan edellytys on nimenomainen tarkoitus saattaa omaisuus velkojien ulottumattomiin (HE 268/1993 vp). Omaisuuden katsotaan olevan ulottumattomissa silloin, kun sitä ei velallisen myötävaikutuksella tai oikeusavun

keinoin saada käytettäväksi velkojen maksamiseen. Nämä edellytykset rajoittavat tekotavan soveltamisen melko harvoihin tapauksiin.

Käytännössä tekotapa tulee sovellettavissa tilanteissa, missä henkilö tai yhteisö on taloudellisen kriisitilanteen vallitessa siirtänyt omaisuuttaan ulkomaille vailla liiketaloudellista perustetta.

3.6.5 Velvoitteiden perusteeton lisääminen

Velvoitteiden perusteeton lisääminen -tekotavassa näyttökysymykset ovat hankalia. Perusteettomuudelle etsitään rikosprosessissa selvitystä liiketaloudellisen perustelun kautta.

Tämä tekotapa voisi tulla sovellettavaksi tilanteessa, jossa selvästi tappiolliseen liiketoimintaan on tehty investointeja. Toinen esimerkki voisi olla liiketoiminnan kannalta hyödyttömät materiaalihankinnat. Myös erilaiset liiketoiminnan kannalta hyödyttömät vastuusitoumukset voisivat tulla kysymykseen. (Tapani 2014, 761.) Muita tämän tekotavan piiriin kuuluvia tekoja voisivat olla lisävelan ottaminen kannattamattomaan tuotantoon, toimintansa jo lopettaneen yhtiön luottokortin käyttö tai jonkun muun tahon ottaman luoton takaaminen.

3.6.6 Huomattava hyöty, huomattava vahinko, suunnitelmallisuus

Rikoshyödyn määrää määritellään lähtökohtaisesti teon kautta, oikeudettoman taloudellisen hyötymisen näkökulmasta. Rikoslain esitöiden (HE 268/1993) mukaan vertailukohtana huomattavan hyödyn osalta olisivat muiden omaisuus- ja vaihdantarikosten törkeiden tekemuotojen soveltamisperusteet. Kuitenkin oikeuskäytännössä huomattavaksi hyödyksi on varkaus- tai petosrikoksista poiketen tuomioperusteluissa katsottu vasta 15.000,- euron ylittäviä summia (KKO 2004:89).

Huomattavaa vahinkoa arvioidaan vaikutuksesta rikoksen uhrin varallisuusasemaan. Tässä arvioinnissa euromääräinen vahingonmäärä ei ole ehdoton edellytys, mutta soveltaminen edellyttää vahinkojen tosiasiallista aiheutumista. (HE 268/1993.)

Suunnitelmallisuutta ilmentävät useiden osatekojen käyttäminen rikoksessa. Tapauksessa voisi esimerkiksi samanaikaisesti ilmetä osakaslainaksi kirjatut yksityisöt, lähipiiriin lainoihin annetut takausvastuut, ylihintaiset kaupat läheisyhtiöiden kanssa, liiketoiminnan vastikkeeton siirtäminen läheisyhtiölle ja taseen mukaisen kaluston ja vaihto-omaisuuden vastikkeeton luovutus. Myös pitkällä ajanjaksolla tapahtuneet varojen siirrot ilmentävät suunnitelmallisuutta. Erilaiset valmistelu-, valeoikeus- ja erityiset täytäntöönpanotoimet ilmentävät niin ikään suunnitelmallisuutta. Niin ikään välikäsien käyttäminen on suunnitelmallisuutta ilmaiseva tekijä. (HE 268/1993.) Välikäsi voi olla yhtiön vastuuhenkilöksi loppuvaiheessa rekisteröity bulvaani, mutta välikäsien käyttäminen on mahdollista myös eri tekotapojen mukaisten tekojen suorittamisissa.

3.6.7 Maksukyvyttömyys

Velallisen epärehellisuuden seurausedellytys on maksukyvyttömyyden aiheuttaminen tai maksukyvyttömyyden olennainen pahentaminen. Termiä maksukyvyttömyys ei ole määritelty rikoslaissa.

Takaisinsaantilain 4 §:ssä (26.4.1991/758), velkasaneerauslain 3 §:ssä (25.1.1993/47), lain velkajärjestelyistä 3 §:ssä (25.1.1993/57) ja konkurssilain 2 luvun 1 §:ssä (20.2.2004/120) maksukyvyttömyys on määritelty tilanteeksi, jossa velallinen on muuten kuin tilapäisesti kykenemätön maksamaan velkojaan niiden erääntyessä. Hallituksen esityksen mukaan velallisen epärehellisyys -säännöksen maksukyvyttömyydellä tarkoitetaan edellä mainittujen säännösten mukaista tilannetta (HE 66/1988 vp).

Maksukyvyttömyyden käsillä oloa arvioidaan kokonaisuuden perusteella (Koponen 2007, 122–125). Merkkejä maksukyvyttömyydestä ovat velallisen kykenemättömyys maksaa velkojaan sitä mukaa kuin ne erääntyvät ja se, että maksukyky ei enää palaudu. Myös erääntyneiden velvoitteiden osuudesta ja sen olennaisuudesta suhteessa kaikkiin velvoitteisiin voidaan tehdä päätelmiä maksukyvyttömyydestä.

Velallisen yhteisön maksukyvyttömyyttä ja sen ajankohtaa voidaan määrittää sisäisten ja ulkoisten tekijöiden avulla. Sisäisiä tekijöitä ovat kannattavuus, vakavaraisuus ja maksuvalmius. Kannattavuus tarkoittaa tilikausien tulosta ja niiden kehittymistä, sekä tulorahoituksen kertymistä. Vakavaraisuus tarkoittaa varojen ja velkojen suhdetta, ja sen muutoksia. Maksuvalmiudella tarkoitetaan lyhytaikaisten, eli vuoden sisällä erääntyvien, suhdetta lyhytaikaisiin varoihin, sekä erääntyneiden laskujen määrää. Ulkoisia tekijöitä ovat konkreettiset maksujen viivästymiset, maksumuistutusten vastaanotto, ulosoton asiakkuus, maksamattomat verot ja erilaiset maksusuunnitelmat.

Maksukyvyttömyyden aiheuttamisen ajankohta esitutkinnassa on silloin määriteltävissä tarkasti yhteen päivämäärään, kun epäilty rikollinen teko on yksi teko. Jos epäilty rikollinen teko koostuu useasta osateosta, tulee seurauksen ilmeneminen käytännössä pidemmälle aikavälille.

Sinänsä tarkkaa edellytystä teon seurauksen ilmenemisen ajankohdalle ei aseteta. Teon seurauksena aiheutunut maksukyvyttömyys voi ilmetä huomattavasti tekoa myöhemmin (HE 53/2002 vp, 41). Merkitystä tällöin saattaa olla sillä, onko olemassa muita seikkoja, esimerkiksi jokin yllättävä ulkoinen olosuhde, joka olisi aiheuttanut maksukyvyttömyyden. Tällaisessakin tapauksessa tosin riittävää on, että rikollinen teko on osaltaan vaikuttanut maksukyvyttömyyden syntymiseen (Tapani 2014, 747). Silloin kun velallisasemassa on yhtiö, on edustajalla selonottovelvollisuus myös sen suhteen millainen yhtiön taloudellinen tilanne on kun varojen siirtoja tehdään, erityisesti silloin, kun niillä ei ole suoraa liiketaloudellista perustetta.

3.7 Työturvallisuusrikos

Rikoslain 47 luvun 1 §:ssä säädetään työturvallisuusrikoksesta:

- Työnantaja tai tämän edustaja, joka tahallaan tai huolimattomuudesta
 - 1) rikkoo työturvallisuusmääräyksiä tai
 - 2) aiheuttaa työturvallisuusmääräysten vastaisen puutteellisuuden tai epäkohdan taikka mahdollistaa työturvallisuusmääräysten vastaisen tilan jatkumisen laiminlyömällä valvoa työturvallisuusmääräysten noudattamista alaisessaan työssä tai jättämällä huolehtimatta taloudellisista, toiminnan järjestämistä koskevista tai muista työsuojelun edellytyksistä

on tuomittava työturvallisuusrikoksesta sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi.

Rikoslain 47 luvun 7 §:ssä (21.4.1995/578) säädetään vastuun kohdentumisesta työrikoksissa:

- Tässä luvussa rangaistavaksi säädetystä työnantajan tai tämän edustajan menettelystä tuomitaan rangaistukseen se, jonka velvollisuuksien vastainen teko tai laiminlyönti on. Tätä arvioitaessa on otettava huomioon asianomaisen asema, hänen tehtäviensä ja toimivaltuuksiensa laatu ja laajuus sekä muutenkin hänen osuutensa lainvastaisen tilan syntyyn ja jatkumiseen.

Rikoslain 47 luvun 8 §:ssä (6.4.2018/217) määritellään käsitteet:

Tässä luvussa tarkoitetaan

- 1) työnantajalla sitä, joka työsuhteessa taikka virka- tai siihen rinnastettavassa julkisoikeudellisessa palvelussuhteessa teettää työtä, sekä sitä, joka tosiasiallisesti käyttää työnantajalle kuuluvaa päätösvaltaa;
- 2) työnantajan edustajalla työnantajana olevan oikeushenkilön lakimääräisen tai muun päättävän elimen jäsentä sekä sitä, joka työnantajan sijasta johtaa ja valvoo työtä;
- 4) työturvallisuusmääräyksillä työturvallisuuslakiin, työterveyshuoltolakiin, laivaväen työ- ja asuinympäristöstä sekä ruokahuollosta aluksella annettuun lakiin tai muuhun työturvallisuutta koskevaan lakiin sisältyviä taikka tällaisen lain nojalla annettuja työn turvallisuutta tai terveellisyyttä koskevia säännöksiä, joita on noudatettava toisen suojelemiseksi.

Työturvallisuusrikoksen tunnusmerkistö ei edellytä henkilövahingon syntymistä (Matikkala 2014, 976). Säännöksellä suojellaan nimenomaan työturvallisia olosuhteita. Useimmiten rikokset kuitenkin paljastuvat jonkin sellaisen tapahtuman kautta, missä jonkun henkilön fyysinen turvallisuus on vähintäänkin vaarantunut merkittäväällä tavalla.

Työturvallisuusrikoksella tulee olla liityntä työn tekemiseen. Kokonaan työskentelyyn liittymättömien tapahtumien mahdollinen rikosoikeudellinen arviointi tapahtuu tämän säännöksen ulkopuolella. Esimerkiksi ulkopuolisen henkilön loukkaantuminen jollakin työpaikalla tulee arvioitavaksi muiden kuin työrikossäädösten kautta (KKO 2002:43).

Rikoslain 47 luvun 1 §:n 3. momentissa rajoitetaan työturvallisuusrikossäännöksen soveltamista. Momentin mukaan työturvallisuusrikoksena ei pidetä yksittäistä työturvallisuusmääräysten rikkomista, joka on työturvallisuuden kannalta vähäinen ja josta säädetään rangaistus työturvallisuuslain 63 §:ssä (23.8.2002), työterveyshuoltolain 23 §:ssä (21.12.2001/1383) tai laivaväen työ- ja asuinympäristöstä sekä ruokahuollosta aluksella annetun lain 20 §:ssä (15.6.2012/395).

Työturvallisuusrikoksen tunnusmerkistön mukaisella teolla tai laiminlyönnillä on mahdollista syyllistyä myös muuhun rikokseen. Työturvallisuusrikossäännöksessä on viittaus, että rangaistus kuolemantuottamuksesta, vammantuottamuksesta ja vaaran aiheuttamisesta säädetään RL 21 luvun 8-11 ja 13 §:ssä, joiden soveltaminen tulleeikin yleisimmin kyseeseen työturvallisuusrikoksen ohella. Samalla teolla on kuitenkin mahdollista syyllistyä työturvallisuusrikoksen ohella muihinkin kuin edellä mainittuihin rikoksiin (ks. esim. KKO 2010:1).

3.7.1 Vastuun kohdentuminen

Työnantajamääritelmän mukaisesti työturvallisuusrikoksen tunnusmerkistön tarkoittama työnantaja on se, joka työsuhteessa tai virka- tai siihen rinnastettavassa julkisoikeudellisessa suhteessa teettää työtä. Työnantajaksi katsotaan myös se, joka tosiasiallisesti käyttää työnantajalle kuuluvaa päätösvaltaa. Työnantajana voi olla luonnollinen henkilö tai oikeushenkilö (Sortti 2013, 14).

Työnantajan edustajana toimiminen on työturvallisuusrikoksen tunnusmerkistön mukaisten tekotapojen vastuun kohdentumisen selvittämisen lähtökohta. Edustajaksi katsotaan työnantajana olevan oikeushenkilön lakimääräisen tai muun päättävän elimen jäsen. Talousrikostutkinnassa yleisimmin työturvallisuusrikosten tutkinnassa esiintyvän osakeyhtiön toiminnassa työnantajan edustajat olisivat toimitusjohtaja ja hallituksen varsinaiset jäsenet. Työnantajan edustaja voi olla myös se, joka työnantajan sijasta johtaa ja valvoo työtä. Tällainen asema edellyttää esimiesasemaa ja sitä arvioidaan tosiasiallisten tehtävien ja päätäntävällän kautta (HE 94/1993 vp; KKO:2010:34).

Työturvallisuusrikoksen vastuun kohdentumista määritellään asianomaisen aseman kautta. Erityistä merkitystä annetaan sille, missä asemassa henkilö toimii työnantajana toimivan yhteisön organisaatiossa. (Sortti 2013, 63.)

Tehtävien ja toimivaltuuksien selvittäminen on keskeistä vastuun kohdentumisen selvittämisessä. Näitä selvitetään yhteisön toiminnan periaatteiden kautta. Lisäksi tarkastellaan henkilön tehtävien sisältöä ja päätöksentekomahdollisuuksia teonkuvauksen mukaisten tapahtumien suhteen. Käytännössä yhteisön ylimmälle johdolle kuuluu resurssien järjestäminen, turvallisten puitteiden mahdollistaminen ja pätevien esimiesten valinta. Keskijohdolle taas kuuluu työyhteisön perustoimintojen järjestäminen työturvallisella tavalla ja työnjohdon valvonta. Työnjohto vastaa työturvallisuuden vaatimusten toteutumisesta työpaikalla. (Sortti 2013, 66, 71; Saloheimo 2016, 212.)

Vastuun kohdentamisessa olennaista on henkilön osuus lainvastaisen tilan syntyyn ja jatkumiseen. Henkilön osuus voi ilmetä suorana tekona, valvonnan laiminlyöntinä tai työturvallisuuteen vaikuttavien päätösten tekemisen laiminlyöntinä.

Lähtökohtaisesti työntekijän mahdollinen työturvallisuusmääräysten vastainen menettely ei poista työturvallisuutta koskevia esimiesten velvollisuuksia (Matikkala 2014, 978; ks. myös KKO 2012:105). Poikkeuksena voisivat ensisijaisesti tulla kyseeseen selkeät, vastoin esimiehen kieltoa tai käskyä suoritettut teot.

Työturvallisuusrikoksen vastuuvapausperusteena voisi tulla kyseeseen työsuojeluviranomaisten jotakin yksittäistä seikkaa koskeva ohjeistus (Matikkala 2014, 979). Tällaisesta voisi olla esimerkkinä työnantajan työsuojeluviranomaiselle osoittama pyyntö ohjeistaa jossakin seikassa työturvallisuusmääräysten mukainen menettely ja toimiminen saadun ohjeistuksen mukaisesti. Samankaltainen vastuuvapausperuste voinee tulla kyseeseen silloin, jos viranomaisten suorittamassa työsuojelutarkastuksessa on havaittu jokin työturvallisuuteen vaikuttava seikka, eikä siihen ole kohdistettu mitään valvontatoimenpiteitä.

Työturvallisuusrikos on rangaistavaa tahallisuutta tai huolimattomuudesta tehtynä. Rikoslain yleisiä oppeja käytetään tahallisuuden asteen määrittelyssä.

3.7.2 Työturvallisuusmääräysten rikkominen

Työturvallisuusrikossäännöksen 1. kohdan mukaisen työturvallisuusmääräysten rikkominen -tekotavan rikkomista ei ole rajattu mihinkään tiettyihin tekemuotoihin. Mikä tahansa inhimillinen teko voi täyttää itse tekoa koskevan edellytyksen.

Sen sijaan teolle asetetaan edellytykseksi työturvallisuusmääräysten vastaisuus. Rikollisen teon täytyy olla työturvallisuusmääräysten vastaista menettelyä. Legaaliperiaatteen mukaisesti rangaistavaksi voi tulla vain teko, minkä kohde löytyy tarkasti lainsäädännöstä.

Kohdassa säädetty tekotapa tarkoittaa työturvallisuusmääräysten rikkomista aktiivisella teolla, vaikkakin Matikkala (2014, 974) on suhtautunut varauksellisesti näin ahtaaseen tulkintaan. Aktiivisella teolla tehtynä tekijä suorittaisi jonkin määräysten vastaisen toimen, esimerkiksi poistaisi jonkin koneen suojuksen, asettaisi telineen vaarallisella tavalla tai ohjaisi alaisiaan työntekijöitä toimimaan määräysten vastaisella tavalla.

3.7.3 Laiminlyönti tekotapana

Työturvallisuusrikossäännöksen 2. kohdassa säädetään laiminlyönnistä työturvallisuusrikoksen tekotapana. Tässä kohdassa lähinnä ylemmät esimiehet ovat laiminlyönnin tekijänä (HE 94/1993).

Kohdan soveltumista arvioidessa huomiota tulee kiinnittää siihen, onko laiminlyödyn teon osalta tekijällä ollut todellinen tekemahdollisuus. Henkilön tulee olla sellaisessa

tosiasiallisessa asemassa, että hänen toimillaan työturvallisuusmääräysten vastainen tila olisi ollut purettavissa. Näillä perusteilla tekijän syyllisyyttä on pohdittu kahdessa korkeimman oikeuden ennakkopäätöksessä (KKO 2012:105, KKO 2013:56)

Laiminlyönnin kohteina voivat olla työturvallisuusmääräysten noudattamisen valvonnan laiminlyönti tai taloudellisista, toiminnan järjestämistä koskevista, tai muista työsuojelun edellytyksistä huolehtimatta jättäminen. Ensimmäisten osalta työnjohto on lähinnä vastuussa kohteiden mukaisista seikoista, kun taas jälkimmäisten osalta ylempi johto tulee lähinnä kyseeseen laiminlyönnin tekijänä (Saloheimo 2016, 196).

Laiminlyönnillä tulee olla merkitystä työturvallisuusmääräysten vastaiseen, puutteelliseen tilanteeseen työpaikalla. Vaihtoehtoisesti laiminlyönnin merkitys tulee olla työturvallisuusmääräysten vastaisen tilan jatkuminen. (Matikkala 2014, 975–976.)

4 PEREHDYTYSJAKSON TOTEUTTAMINEN

Luvussa kuvataan P-H talous- ja petosrikosten tutkintatoimiston talousrikostutkinnan perehdytysjakson tavoitteet ja yleiset järjestelyt. Luvussa käsitellään lisäksi perehdytysjaksolla järjestetyt opetustilaisuudet ja niille asetetut tavoitteet. Luku sisältää myös selosteet perehdytysjaksolle osallistuneille tutkijoille jaetuista työsuoritteista ja niiden ohjauksesta. Tutkimusraportissa käytetään perehdytysjakson osallistujista lyhenteitä O1, O2, O3 ja O4.

4.1 Perehdytysjakson tavoitteet

Opinnäytetyön tuotoksen eli perehdytysjakson yleiset, työntekijälähtöiset tavoitteet olivat seuraavat:

- Tutkijat osaavat kehittää itseään ja valmiuksiaan talousrikostutkijoina.
- Tutkijat tuntevat pakkokeinojen käytön erityispiirteet talousrikostutkinnassa ja osaavat perustella pakkokeinojen käytön.
- Tutkijat tuntevat rikoslain yleiset opit ja osaavat yhdistää ne keskeisten talousrikosten tunnusmerkistöihin.
- Tutkijat tuntevat talousrikosten rikosprosessin.
- Tutkijat tuntevat P-H talous- ja petosrikosten tutkintatoimiston henkilöstön, toimenkuvat ja tehtävät, sekä niiden merkityksen talousrikosten tutkintaprosessissa.
- Tutkijat osaavat talousrikostutkinnan työnjohtoprosessin.
- Tutkijat tuntevat talousrikostutkinnan keskeiset sidosryhmät ja osaavat hankkia esitutkinnassa tarvittavat tiedot heiltä.

Valmius kehittymiseen talousrikostutkijana edellyttää ensinnäkin henkilön itsensä identifioimista talousrikostutkijaksi. Tässä perehdyttäjän ja työnjohdon merkitys esimerkin näyttäjänä on keskeinen. Tutkijan mahdollisuus nähdä itsensä talousrikostutkijana koostuu myös ammatillisesta osaamisesta ja sen kehitymisestä.

Pakkokeinojen käytön keskeisimpänä erityispiirteenä talousrikostutkinnassa on omaisuuteen kohdistuvien turvaamistoimenpiteiden runsas käyttö. Talousrikostutkijan on tunnistettava tilanteet, joissa turvaamistoimenpiteiden käyttämisen edellytykset ovat olemassa, sekä kyettävä toimimaan yhteistyössä tutkinnanjohtajan ja ulosottoviranomaisen kanssa pakkokeinoprosessissa.

Talousrikosasioissa rikoslain yleisistä opeista tahallisuuden määrittelyyn liittyy erityisesti olosuhdetahallisuutta koskevia erityispiirteitä (Lahti 2007, 23). Yhteisöjen toiminnan yhteydessä tapahtuvien rikosten vastuun kohdentumisen selvittämiseen ja tahallisuuteen liittyy vastuuasemissa toimivien henkilöiden selonottovelvollisuus, jonka merkityssisältö talousrikostutkijan on tunnettava. Myös rikoksen yritysastetta ja osallisuutta koskien talousrikosjutuissa on erityispiirteitä, jotka tutkijan on tunnettava.

Talousrikosten rikosprosessin esitutkintavaiheessa esikäsittely ja varsinainen tutkinta on edellä alaluvussa 3.3 käsitellyllä tavalla erotettu toisistaan. Tutkintaprosessin erityispiirteenä voisi pitää myös loppulausuntomenettelyn käyttöä lähes jokaisessa

tutkinnassa. Syyttäjyhteistyö on niin ikään korostuneessa merkityksessä erityisesti talousrikosjuttuihin liittyvän rikollisten tekojen kohdentamisen ja vastuun kohdentumisen osalta. Talousrikosjutuissa on tavallista, että tutkintasuunnitelma ja esitutkintapöytäkirjan johdanto toimii syyttäjän laatiman haastehakemuksen pohja-asiakirjana.

Talousrikostutkija tekee jo esitutkinnan aikana runsaasti yhteistyötä tutkintatoimiston muiden toimintojen kanssa. Näistä keskeisimpiä ovat rikoshyödyn jäljittämistoiminto, oikeudelliset asiantuntijapalvelut ja tarkastustoiminto.

Talousrikosjutun esitutkinta edellyttää usein tarkoituksenmukaisten resurssien järjestämistä tutkintatoimenpiteiden suorittamiseksi. Myös muun tuen järjestäminen tutkinnan aikana edellyttää työnjohtoprosessin tuntemista.

Keskeisimpiä talousrikostutkinnan yhteistyötahoja ovat talousrikossyyttäjien ohella konkurssipesien pesänhoitajat, aluehallintovirasto ja sen työsuojeluviranomaiset, ELY-keskusten ympäristöviranomaiset, kuntien ympäristötoimialat, Verohallinto ja ulosottoviranomaiset. Heiltä saatava selvitys on tavallisesti talousrikosjuttujen keskeisintä asiakirjatodistelua.

Perehdytysjakson keskeiset, työntekijöiden osaamiseen liittyvät tavoitteet olivat seuraavat:

- Tutkijat osaavat käyttää poliisin käytössä olevia tietojärjestelmiä ja ohjelmistoja talousrikostutkinnassa.
- Tutkijat osaavat hankkia talousrikosten teonkuvauksiin liittyvän selvityksen esitutkinnassa.
- Tutkijat osaavat selvittää rikoshyödyn ja asianomistajan korvausvaatimuksen talousrikosasioissa.
- Tutkijat osaavat suorittaa talousrikostutkijan vastuulle kuuluvat vaiheet talousrikosten tutkintaprosessissa.
- Tutkijat osaavat valmistaa itsenäisesti tavanomaisen I tai II luokan talousrikosasian esitutkintapöytäkirjan.
- Tutkijat osaavat toimia osana tutkintaryhmää projektitutkinnassa.

Tietojärjestelmien käyttö talousrikostutkinnassa eroaa joiltain keskeisiltä osiltaan muussa rikostutkinnassa tyypillisestä käytöstä. Verkkolevyjen käyttö tiedon tallentamiseen ja hallinnointiin on keskiössä, rikoshyödyn takaisinsaantiin liittyvässä selvityksessä käytetään järjestelmiä eri tarkoituksessa ja käytössä on joitain järjestelmiä, joita ei muussa rikostutkinnassa käytetä. Lisäksi talousrikostutkinta laatii kaikista syyttäjälle lähetettävistä rikosasioista sähköisen esitutkintapöytäkirjan.

Talousrikosten tunnusmerkistöjen systematiikka ei juuri poikkea muussa rikostutkinnassa esiintyvien asanimikkeiden tunnusmerkistöjen systematiikasta, kuten edellä on käynyt ilmi. Sen sijaan jotkut tyypillisten talousrikosjuttujen tunnusmerkistöistä sisältävät käsitteitä, joiden sisältö ei ilmene tunnusmerkistöstä tai rikoslainsäädännöstä ylipäätään vaan sisältöä määritetään kyseiseen käsitteeseen liittyvästä aineellisesta lainsäädännöstä. Myös tunnusmerkistön todistelu joidenkin käsitteiden kautta aukeavien tekojen ja seurausten osalta poikkeaa muusta rikostutkinnasta.

Talousrikoksiin liittyy korostetusti rikoksella hyötymisen tarkoitus jo määritelmän kautta. Monesti talousrikollisen saaman rikoshyödyn menettäminen on myös tosiasiallisesti tuntuvampi seuraamus kuin mahdollisesti verrattain vähäinen rikosoikeudellinen seuraamus (Rautio 2007, 33). Rikosseuraamusjärjestelmän keskeinen tarkoitus on ennalta estävä vaikutus rikollisuuteen (Oikeusministeriö 2018, 19). Keskeistä tämän vaikutuksen aikaansaamisessa on sillä, että rikollisia estetään hyötymästä rikoksistaan.

Talousrikostutkinnassa asianomistaja on hyvin tavallisesti oikeushenkilö. Tähän liittyy joitain tutkinnassa huomioitavia eroja muussa rikostutkinnassa tehtäviin, asianomistajalta saataviin, selvityksiin nähden.

Edellisessä luvussa jaettiin talousrikosten tutkintaprosessi tiettyihin vaiheisiin, joiden aikana tietyt toimenpiteet tulevat tehtäviksi. Tehtävien suorittaminen ja vaiheiden tunnistaminen edesauttaa prosessihallintaa ja mahdollistaa sisäisen työtehtävien järjestelyn ja ulkoisen prosessin etenemisen valvonnan.

I ja II luokan talousrikosasiat muodostavat pääosan talousrikostutkinnan arjesta. Kaikki perehdytysjaksolla käsitellyt rikosasiat kuuluvat näihin luokkiin. Talousrikostutkijan tehtävä on mitä suurimmissa osin näiden luokitusten mukaisten rikosjuttujen tutkimista verrattain itsenäisesti työskennellen.

Projektimääritelmän mukaiset tutkintajärjestelyt tehdään ajoittain ilmenevän, poikkeuksellisen laajan talousrikosjutun tutkinnassa. On tavallista, että projektitutkinta työllistää koko tutkintaryhmän henkilöstön tutkinnan akuutissa vaiheessa. Talousrikostutkijan tehtäviksi tutkintaprojektissa tulevat tavallisesti kuulusteluiden suorittamiset ja erilaisiin pakkokeinoihin, kuten etsintöihin, liittyvät toimenpiteet.

Opetus- ja työmuodot. Perehdytysjakson opetus- ja työmuodot koostuivat seuraavista kokonaisuuksista:

- opetustilaisuudet asiakokonaisuuksista
- itseopiskelu
- työsuoritteet ohjauksessa

Itseopiskelun tueksi jakson osallistujille oli lueteltuna talousrikostutkintaan liittyvä lainsäädäntö ja joitain keskeisimpiä oikeuskirjallisuuden teoksia. Lisäksi oli lueteltu keskeisimpien yhteistyöviranomaisten internet sivustot tutustuttavaksi itsenäisesti. Talousrikostutkinnan verkkolevyn projektikansioon taas oli taltioituna opetustilaisuuksien aineiston lisäksi projektipäiväkirja, kuulustelumalleja, muiden koulutusten aineistoja, tietopaketti liiketoimintakiellosta, lomakemalleja, sähköisen esitutkintapöytäkirjan koulutuskansio, ympäristörikoksia koskeva koulutuskansio ja talousrikostutkintaan liittyvien ohjeiden ja määräysten kansio.

4.2 Opetustilaisuudet

Perehdytysjaksolla järjestettiin opetustilaisuudet seuraavista asiakokonaisuuksista:

- yleiset talousrikostutkinnan järjestelyt
- yleiset esitutkinta-asiat
- pakkokeinot ja turvaamistoimet
- kirjanpitorikokset
- velallisen rikokset
- verorikokset

Opetustilaisuuksia järjestettiin yhteensä 18. Niissä luennoitsijana toimi pääosin perehdytyksestä vastannut henkilö, mutta silloin kun P-H talous- ja petosrikosten tutkintatoimiston henkilöstössä oli läsnä pätevämpi opetustilaisuuden aiheen asiantuntija, piti hän opetustilaisuuden.

4.2.1 Talousrikostutkinnan yleiset järjestelyt

Asiakokonaisuudessa järjestettiin seuraavat opetustilaisuudet:

- perehdytys suunnitelman esittely
- P-H talous- ja petosrikosten tutkintatoimiston tehtävät

Perehdytys suunnitelman esittely. Opetustilaisuudessa käsiteltiin perehdytysjakson tutkijakeskeiset osaamistavoitteet. Lisäksi opetustilaisuudessa käytiin läpi talousrikoksen esitutkintaprosessi tutkijan näkökulmasta. Myös esitutkintaprosessin vaiheet käsiteltiin opetustilaisuudessa.

Esittelyssä käytiin läpi perehdytysjakson opetus- ja työmuodot, sekä se, mistä itseopiskeluaineisto on löydettävissä. Myös työskentelyalustat, projektikansiot ja jakson opetustilaisuuksien rakenne esiteltiin tässä yhteydessä.

Esittelyn aikana luettiin nimeävällä tasolla perehdytysjakson aikaiset tutkijakohtaiset työsuoritukset sekä ne osasuoritukset, joiden pohjalta palautejärjestelmä ja työsuoritusten edistymisen seuranta toteutettiin. Palautejärjestelmä esiteltiin opetustilaisuuden lopuksi.

Perehdytys suunnitelman esittely -opetustilaisuuden tavoite oli antaa kokonaiskuva perehdytysjaksosta ja sen kulusta osallistujille. Tavoite oli myös tuottaa valmiuksia perehdytysjakson aikana tehtäväksi tulleiden töiden tekemiseen ja osallistujien toimimiseen osana projektia.

P-H talous- ja petosrikosten tutkintatoimiston tehtävät. Opetustilaisuudessa käytiin läpi Hämeen poliisilaitoksen rikospoliisin keskitetyn tutkintayksikön toiminnot ja tehtävät. Tämän jälkeen käytiin läpi P-H talous- ja petosrikosten tutkintatoimiston tehtävät sekä yleisellä tasolla, että tutkintaryhmittäin ja toiminnoittain eriteltyinä. Toimiston henkilöstöstä esiteltiin johto ja erityisasiantuntijat tehtäväkuvauksineen.

Opetustilaisuudessa käytiin läpi tutkintatoimiston tavoitteet Poliisihallituksen ja Hämeen poliisilaitoksen tulossopimuksen (Poliisihallitus ja Hämeen poliisilaitos 2017) painopisteiden kautta edeten aiemman talousrikosyksikön 2017 vuotta koskeviin määrällisiin tavoitteisiin ja niiden toteumaan, ja sitä kautta tutkintatoimiston määrällisiin ja laadullisiin, vuodelle 2018 asetettuihin tavoitteisiin.

P-H talous- ja petosrikosten tutkintatoimiston tehtävät -opetustilaisuuden tarkoituksena oli tutustuttaa uudet talousrikostutkijat työskentely-ympäristöönsä ja kertoa heille, mistä tukea on saatavissa mahdollisissa ongelmatapauksissa. Toimiston tavoitteiden esittelyllä tavoiteltiin myös tutkijan työskentelymotivaation kasvamista osana isompaa kokonaisuutta. Tavoitteena oli kasvattaa perehdytysjaksolle osallistuvien tutkijoiden ymmärrystä oman työn merkityksestä työyhteisön tavoitteiden saavuttamiselle. Sitä kautta tavoitteena oli talousrikostutkija -identiteetin ensimmäisten siemenien kylväminen perehdytysjaksolle osallistuviin tutkijoihin.

4.2.2 Yleiset esitutkinta-asiat

Asiakokonaisuudessa järjestettiin seuraavat opetustilaisuudet:

- talousrikosasioiden esikäsittely
- tiedustelut, järjestelmät ja rekisterit
- työturvallisuusrikos
- projektitutkinta
- rikoshyödyn jäljittäminen
- ympäristörikokset
- esitutkintapöytäkirja

Talousrikosasioiden esikäsittely. Esikäsittely -opetustilaisuus alkoi talousrikosjutun määritelmän esittelyllä ja käymällä läpi talousrikostutkinnassa esiintyvät juttukokonaisuudet. Tämän jälkeen käsiteltiin yleisimmät talousrikostutkinnassa esiintyvät asianimikkeet rikosjuttujen tapahtumakuvausten kautta.

Tässä tutkimuksessa laaditun arvion toimistoon saapuvista talousrikosasioista vuonna 2018 tiedot käsiteltiin opetustilaisuudessa, minkä jälkeen käytiin läpi talousrikosjuttujen esikäsittelyprosessi. Esikäsittelytoiminnon tavoitteet ja merkitys juttujen tutkinnalle, sekä tutkijoiden työskentelylle käsiteltiin opetustilaisuudessa.

Opetustilaisuuden viimeisenä kokonaisuutena käsiteltiin juttukohtainen asiakirjatodistelu asianimikkeittäin. Erityinen huomio keskittyi niihin asianimikkeisiin, joiden tutkintaa perehdytysjakson työsuoritteet koskivat.

Opetustilaisuuden tavoite oli talousrikosten tutkintaprosessin opettaminen uusille talousrikostutkijoille. Tavoite oli myös sitoa reaalia maailman tapahtumia asianimikkeisiin ja poistaa talousrikostutkintaan käsitteenä liittyvää mystiikkaa perehdytysjakson osallistujien mielistä. Keskeisin tavoite kuitenkin oli antaa tutkijoille työvälineitä perehdytysjakson työsuoritteiden tekemiseen, erityisesti esikäsittelytehtävien osalta. Niin ikään tarkoitus oli

lisätä tietoa niistä toimenpiteistä, joita työsuoritteiksi jaetuille jutuille on esitutkintaviranomaisen toimesta tehty ennen varsinaisen esitutkinnan aloittamista.

Tiedustelut, järjestelmät ja rekisterit. Opetustilaisuudessa käsiteltiin ensin talousrikostutkinnan yleisimmiltä yhteistyöviranomaisilta, eli Verohallinnolta ja ulosotolta, sekä yleisimmiltä yhteistyötahoilta, eli pankeilta ja vakuutusyhtiöiltä, saatavia tietoja.

Opetustilaisuuden käsiteltiin myös talousrikostutkinnassa yleisimmin käytettävät tietojärjestelmät ja rekisterit, sekä niistä saatavat, erityisesti talousrikosten tutkintaa hyödyttävät tiedot.

Opetustilaisuuden tavoite oli antaa jakson osallistujille työkaluja jakson työsuoritteiden tekemiseen. Asiasisältöä yhdistettiin pääosin juttujen esikäsittelyssä tehtävään alustavaan rikoshyödyn takaisinsaantimahdollisuuksien tarkasteluun.

Työturvallisuusrikos. Opetustilaisuudessa esiteltiin työturvallisuusrikoksen tunnusmerkistö. Erityistä huomiota kiinnitettiin vastuun kohdentamisen selvittämiseen, mikä on erityispiirteenä työturvallisuusrikosten tutkinnassa. Opetustilaisuuden sisällössä huomioitiin jokaiselle jakson osallistujalle työsuoritteeksi jaettu juttu ja korkeimman oikeuden ennakkopäätösten kautta avattiin työturvallisuusrikosten keskeisiä käsitteitä.

Opetustilaisuuden tavoite oli mahdollistaa perehdytysjakson työsuoritteeksi kullekin tutkijalle jaetun jutun tutkinnan aloittaminen.

Projektitutkinta. Opetustilaisuudessa avattiin yleisellä tasolla projektin käsite ja tuotiin esille, millaisissa rikostutkinnoissa projektimenetelmät olisivat hyödyllisiä. Tämän jälkeen juttuesimerkkien kautta käsiteltiin talousrikostutkintakokonaisuuksia, joissa projektimenetelmiä on hyödynnetty.

Opetustilaisuudessa käsiteltiin projektitutkinnan vaiheet, niissä tehtävät suoritukset, sekä miltä osin tehtävät tulevat rikostutkijan suoritettaviksi. Opetustilaisuudessa tuotiin esiin iskusuunnitelman laatimistarve ja malli sen laadintaan.

Opetustilaisuuden tavoite oli tuoda tutkijoille valmiuksia tehtävistä suoriutumiseen tilanteessa, jossa P-H talous- ja petosrikosten tutkintatoimiston juttua tutkitaan projektitutkinnan menetelmiä hyväksikäyttäen. Tavoitteena oli lisätä perehdytysjaksolle osallistuvien ymmärrystä projektityöskentelyn tarkoituksesta ja merkityksestä yleisemminkin työskentelyn järjestämisessä. Projektin käsitettä pyrittiin opetustilaisuudessa tuomaan maanläheiseksi, jokaiseen elämänalaan soveltuvaksi hallinnan välineeksi.

Rikoshyödyn jäljittäminen. Opetustilaisuuden luennoitsijana toimi P-H talous- ja petosrikosten tutkintatoimiston RIHY-tiimin rikosylikonstaapeli. Opetustilaisuudessa käsiteltiin RIHY-tiimin toiminta talousrikosjuttujen tutkinnassa.

Opetustilaisuuden tavoitteena oli mahdollistaa tutkijan ja RIHY-tiimin välinen yhteistoiminta tilanteissa, joissa talousrikosjutun tutkija havaitsee, että rikoksesta epäillyllä saattaisi olla omaisuutta otettavaksi haltuun tai turvattavaksi rikoshyödyn poisottamiseksi.

Ympäristörikokset. Opetustilaisuuden luennoitsijana toimi P-H talous- ja petosrikosten tutkintatoimistossa ympäristörikosten tutkintaan erikoistunut vanhempi rikoskonstaapeli. Opetustilaisuudessa käsiteltiin ympäristörikostutkinnan järjestelyt toimistossa.

Opetustilaisuudessa käsiteltiin ympäristörikosten teonkuvaukset ja vastuun kohdentuminen. Rikosjuttujen esittelyn kautta tuotiin esiin Hämeessä viime vuosien aikana paljastuneet, vaikutuksiltaan merkittävimmät ympäristörikokset ja niiden tutkinnassa tehdyt suoritukset.

Opetustilaisuuden tavoitteena oli perehdytysjaksolle osallistuvien tutkijoiden ympäristörikoksia koskevan tiedon lisääminen yleisellä tasolla. Tavoitteena oli myös osallistujien talousrikostutkija -identiteetin kasvu ja talousrikostutkintaan liittyvien erikoistumismahdollisuuksien esille tuominen uranäkymien suunnitteluvaihtoehtoina.

Esitutkintapöytäkirja. Opetustilaisuudessa käsiteltiin esitutkintapöytäkirjan rakenne ja sen osien sisältämä tietosisältö, erityisesti talousrikostutkinnan erityispiirteiden näkökulmasta. Tilaisuudessa tuotiin esille loppulausuntomenettelyn toimittamista.

Opetustilaisuudessa avattiin käsite sähköinen esitutkintapöytäkirja ja käsiteltiin siihen liittyvä ohjeistus. Näkökulma oli keskittynyt tutkijan käytännön työtapoihin sähköiseen työskentelyyn siirryttäessä.

Opetustilaisuuden tavoite oli esitellä perehdytysjakson osallistujille sähköiseen asiakirjojen hallinnointiin liittyvät edut työskentelylle. Laajempaan tarkoituksena oli sähköisen työskentelyn lisääminen talousrikostutkinnassa. Tavoitteena oli myös lisätä uusien tutkijoiden valmiuksia perehdytysjakson työsuoritteiden tekemiseen, erityisesti talousrikosten tutkinta -kokonaisuuksien osalta.

4.2.3 Pakkokeinot ja turvaamistoimet

Asiakokonaisuudessa järjestettiin yksi opetustilaisuus; Huomioita pakkokeinojen käytöstä talousrikosten tutkinnassa.

Opetustilaisuudessa tuotiin esille tutkintasuunnitelman ja johdantoluonnoksen merkitystä asiaesittelynä tutkijalta tutkinnanjohtajalle. Lisäksi käytiin läpi tyyppitapauksia, joihin pakkokeinojen käyttöä on sovellettavissa talousrikosten tutkinnassa. Vapauteen kohdistuviin pakkokeinoihin liittyen käsiteltiin lakisäätteiset muotomääräykset ja pöytäkirjaan kiinniottamisesta ja pidättämisestä tehtävät merkinnät.

Opetustilaisuudessa käytiin käytännönläheisten esimerkkien kautta vapauteen kohdistuvien pakkokeinojen yleiset ja erityiset edellytykset, ja niitä koskevat kirjaukset pöytäkirjaan.

Lisäksi käsiteltiin yhteydenpidonrajoitus, määrääjat ja vangitsemisen edellytykset, sekä niihin liittyen tutkijan vastuulle mahdollisesti tulevat käytännön toimenpiteet.

Omaisuuheen kohdistuvista pakkokeinoista käsiteltiin paikkaan kohdistuvien etsintöjen edellytykset, erot etsintäpaikkojen suhteen ja säännösten soveltaminen. Lisäksi käsiteltiin tutkijoiden roolit poliisin suorittamalla etsinnällä ja niihin liittyvät tehtävät. Etsinnän kulku käytännön tasolla käytiin läpi opetustilaisuudessa.

Takavarikon käyttötilanteet talousrikostutkinnassa käsiteltiin opetustilaisuudessa samoin kuin haltuun mahdollisesti todisteena otettujen asiakirjojen ja esineiden käsittely. Vakuustakavarikon osalta käsittely kohdentui käytön edellytyksiin ja mahdollisuuksiin talousrikostutkinnassa.

Opetustilaisuuden tavoitteena oli tuottaa perehdytysjakson osallistujille valmiuksia toimia tutkijana mahdollisissa projektitutkintana tehtävissä talousrikosjuttujen tutkinnoissa. Tavoitteena oli myös yleisemmin kiinnittää huomiota tutkintatoimenpiteiden dokumentointiin, joka on erityisen tärkeää silloin kun viranomaisen puuttuu pakkokeinojen käytön myötä ihmisen vapauten tai omaisuuden suojaan. Ihmis- ja perusoikeuksien suojasta on säädetty Suomen perustuslaissa (11.6.1999/731), ja tietoisuus niiden merkityksestä on yhteiskunnassa jatkuvasti kehittynyt (Niemi 2016). Vielä opetustilaisuuden tavoitteena oli lisätä tutkijoiden osaamista asiakirjatodistelun ja henkilötodistelun hankkimiseen talousrikosten tekojen, seurausten ja vastuun kohdentumisen todistelussa.

4.2.4 Kirjanpitorikokset

Asiakokonaisuudessa järjestettiin seuraavat opetustilaisuudet:

- yrityksen kirjanpito ja kirjanpidon erityistarkastus
- kirjanpitorikos

Yrityksen kirjanpito ja kirjanpidon erityistarkastus. Opetustilaisuudessa luennoitsijana toimi P-H talous- ja petosrikosten tutkintatoimiston tarkastustoiminnon rikostarkastaja.

Opetustilaisuuden ensimmäisenä aiheena oli yrityksen kirjanpidon pitämisen järjestämiseen ja palkanlaskentaan liittyvät asiat. Tässä yhteydessä käsiteltiin kirjanpidon asianmukaisesti järjestetty kirjausketju; liiketapahtuma-tosite-osakirjanpito-pääkirja-tuloslaskelma-tase ja edelleen ilmoitukset verottajalle.

Toisena aiheena opetustilaisuudessa oli rikosperusteinen kirjanpidon erityistarkastus ja sen prosessi P-H talous- ja petosrikosten tutkintatoimistossa. Konkurssien yhteydessä konkurssihallinnon teettämien tarkastusten eroavaisuudet rikosperusteisesti tehtyyn tarkastukseen käsiteltiin opetustilaisuudessa. Keskeisin asia oli tarkastuskertomusten sisältämät tiedot, ja niiden hyödyntäminen rikosten teonkuvausten tai seurausten todistelussa.

Opetustilaisuuden tavoitteena oli yhteistyön mahdollistaminen tarkastustoiminnon ja tutkijoiden välillä. Sen ohella tavoitteena oli kehittää tutkijoiden valmiuksia tunnistaa tilanteet, joissa tarkastuskertomuksen tietoja on tarve käyttää talousrikosjuttujen tutkinnassa. Tavoitteena oli myös tuottaa tutkijoille valmiuksia perehdytysjakson työsuoritteiden tekemiseen kirjanpitorikosten, velallisen epärehellisyysrikosten ja verorikosten tunnusmerkistöissä esiintyvien käsitteiden ymmärtämisen kautta.

Kirjanpitorikos. Opetustilaisuudessa käsiteltiin kirjanpitorikoksen tunnusmerkistö, rikoksen tekijäpiiri, ja niihin liittyvät esitutkinnassa selvittävät seikat. Talousrikostutkinnassa esiintyvä saattohoitoilmiö käsiteltiin tässä opetustilaisuudessa esimerkkitapausten kautta.

Opetustilaisuudessa käsiteltiin kirjanpitorikoksen eri tekotavat ja esitutkinnassa selvittävät seikat kunkin tekotavan osalta. Kvalifioidun tunnusmerkistön käsittely tapahtui kunkin tekotavan kohdalta erikseen. Olennaisuus-käsite nykyisessä kirjanpitorikosta koskevassa sääntelyssä esiteltiin opetustilaisuudessa.

Opetustilaisuuden lopuksi käytiin läpi luettelo kirjanpitorikokseen liittyvien todistusteemojen yleisimmistä asiakirjatodisteista ja niiden mahdollisesti sisältämästä todistelusta ja avattiin kirjanpitorikosten tutkinnassa yleisimmin riitaiseksi jääviä seikkoja korkeimman oikeuden ennakkopäätösten kautta.

Opetustilaisuuden tavoite oli antaa perehdytysjakson osallistujille valmiuksia suorittaa kirjanpitorikosten esitutkinta. Siihen liittyvänä tavoitteena oli lisätä osallistujien kykyä tunnistaa kirjanpitorikoksiin ja niiden tutkimiseen liittyvät seikat tapahtumakuvauksista ja kertyneestä aineistosta.

4.2.5 Velallisen rikokset

Asiakokonaisuudessa järjestettiin seuraavat opetustilaisuudet:

- elinkaari, konkurssimenettely, julkisselvitys
- velallisen epärehellisyys
- velallisen epärehellisyys - tutkintasuunnitelma

Elinkaari, konkurssimenettely, julkisselvitys. Opetustilaisuuden ensimmäisessä osassa käsiteltiin yritystoiminnan yleisiä aloittamisen syitä, sekä merkitystä yhteiskunnan ja yksilön taloudelliselle toiminnalle. Tässä yhteydessä käytiin läpi liiketoiminnan aloittamiseen liittyvät toimenpiteet ja lakisääteiset velvoitteet sisältäen perustamiseen liittyvien asiakirjojen ja rekisteröintien tekemiset, vakuutus sopimusten laatimiset ja kirjanpidon laadinnan järjestämisen. Lopuksi esiteltiin yritystoiminnan lopettamisvaihtoehdot.

Opetustilaisuuden toisessa osassa käytiin läpi konkurssimenettelyn kulku. Käsittely sisälsi tiedot konkurssin syistä, asettamisen menettelystä ja tarkan kuvauksen

konkurssimenettelyn kulusta. Talousrikostutkinnassa velallisen epärehellisyysrikoksen tyyppitapauksen yhteydessä esiintyvän rauennut pesä -käsitteen sisältö avattiin opetustilaisuudessa ja samassa yhteydessä kuvattiin mahdollisuudet julkisselvitykseen siirtymiseen, sekä sen tavoitteet. Julkisselvityksen vaikutus esitutkinnalle käsiteltiin tässä osassa.

Kolmantena opetustilaisuuden kokonaisuutena oli konkurssihallinnon rooli velallisen toiminnan selvittämisessä. Tässä yhteydessä käsiteltiin pesänhoitajan tehtävät ja keskeisten konkurssihallinnon laatimien asiakirjojen, pesäluettelon ja velallisselvityksen, sisältämät tiedot, sekä niiden merkitys velallisen rikosten esitutkinnassa. Osassa kuvattiin myös velallisen kirjanpidon käsittelyä konkurssihallinnon toimesta, kuten myös mahdollista erityistarkastuksen teettämistä ja tutkintapyyntöjen laatimista epäillyistä rikoksista. Vielä opetustilaisuudessa käytiin läpi asianomistajan puhevallan käyttö konkurssin yhteydessä paljastuvien rikosasioiden oikeusprosessissa, sekä esiteltiin konkurssiasiamies yhtenä talousrikostutkinnan yhteistyöviranomaisena.

Opetustilaisuuden tarkoitus oli, talousrikostutkinnassa välttämättömän, yleisen ymmärryksen lisääminen yritystoiminnan keskeisistä perusteista. Tavoite oli niin ikään antaa tutkijoille valmiuksia kirjanpitorikosten ja velallisen epärehellisyysrikosten tutkintaan silloin, kun epäillyt rikokset paljastuvat konkurssin yhteydessä. Tavoite oli myös antaa valmiuksia talousrikostutkinnassa välttämättömään yhteistyöhön pesänhoitajien ja konkurssiasiamiehen kanssa. Samalla parannettiin perehdytysjakson osallistujien valmiuksia hankkia asiakirjatodistelua talousrikostutkinnassa esiintyvien rikosten esitutkinnassa ja kykyä ymmärtää asiakirjatodistelun sisällön merkitys todistusteemojen todistelussa.

Velallisen epärehellisyys. Opetustilaisuus jakautui kahteen erilliseen osaan. Ensimmäisessä käsiteltiin velallisen epärehellisyuden tunnusmerkistö. Vastuun kohdentumisen selvittäminen velallisen rikosten tutkinnassa käsiteltiin tekijäpiiri - käsitteestä aloittaen. Velallisen epärehellisyuden neljä eri laissa säädettyä tekotapaa käytiin läpi talousrikostutkinnassa esiintyneiden juttuesimerkkien kautta. Törkeän tekemuodon soveltamisen edellytykset käsiteltiin tässä osassa, kuin myös teon yksiköinti ja tekojen tahallisuutta ilmentävät seikat. Osan lopuksi käsiteltiin yleisimpiä velallisen epärehellisyuden tutkinnassa riitaiseksi jääviä seikkoja korkeimman oikeuden ennakkopäätösten kautta.

Opetustilaisuuden toisessa osassa käsittely keskittyi velallisen epärehellisyuden seurausedellytykseen eli maksukyvyttömyyteen. Käsite maksukyvyttömyys avattiin sisäisten ja ulkoisten tekijöiden kautta ja siitä siirryttiin rikoksella aiheuttamisen tai pahentamisen syy-yhteyden todentamiseen. Lopuksi käytiin läpi, miten tutkijat käsittelevät maksukyvyttömyyttä rikoksen seurauslementtinä suorittamisissaan kuulusteluissa ja laatimissaan esitutkintapöytäkirjan johdannoissa.

Tämän keskeisen ja käytännönläheisen opetustilaisuuden tavoite oli antaa perehdytysjakson osallistujille valmius velallisen epärehellisyysrikosten esitutinnan suorittamiseen.

Velallisen epärehellisyys - tutkintasuunnitelma. Opetustilaisuudessa esiteltiin syyttäjyhteistyön perusteet ja yhteistyön tarkoitus talousrikosten tutkinnassa. Tutkintasuunnitelma esiteltiin asiakirjana, jota ei laadita sitä itseään varten vaan esitutinnan aikaisen syyttäjyhteistyön keskeiseksi välineeksi ja rikostutkijan oman työn järjestämisen työkaluksi, sekä muiden esitutkinnassa laadittavien asiakirjojen pohja-asiakirjaksi.

Opetustilaisuudessa avattiin tutkintasuunnitelman sisältö yleisellä tasolla ja tietojen käyttö asiakasnäkökulmasta. Näitä asiakkaita ovat erityisesti tutkinnanjohtaja ja jutulle määrätty syyttäjä. Syyttäjyhteistyö esitutkinnassa avattiin tutkintasuunnitelman sisältämien tietojen kautta. Opetustilaisuudessa käsiteltiin myös velallisen epärehellisyysrikoksen tutkinnassa laadittavan tutkintasuunnitelman sisältö kohta kohdalta.

Opetustilaisuuden tavoite oli tuoda tutkintasuunnitelman laadinta osaksi tutkijoiden suorittamaa rikostutkintaa. Tutkintasuunnitelma on vielä vain talousrikostutkinnassa yleisesti tehtävä asiakirja, mutta sen hyötyjä ja monikäyttöisyyttä ei esitutkintavaiheessa ole täysin ymmärretty. Tavoitteena oli antaa perehdytysjakson tutkijoille valmius syyttäjyhteistyön tekemiseen esitutkinnassa ja samalla varmentaa tutkijoiden osaamista velallisen epärehellisyysrikosten esitutkintatoimenpiteiden suorittamiseen.

4.2.6 Verorikokset

Asiakokonaisuudessa järjestettiin seuraavat opetustilaisuudet:

- asianvalvonta ja verotarkastus
- verorikokset
- verorikoksen tutkinta

Asianvalvonta ja verotarkastus. Opetustilaisuudessa esiteltiin aluksi Verohallinnon rikosilmoitusten määriä ja niiden sisältäminen tietojen pohjalta epäiltyjä rikoksia. Verotarkastajan rooli esitutkinnassa käsiteltiin seuraavaksi, mistä siirryttiin asianvalvojan tehtäviin ja lausuntojen sisältöön esitutkinnassa.

Opetustilaisuuden seuraava asia oli asianvalvojan tekemä rikosilmoitusharkinta siihen vaikuttavine tietoineen. Tämän jälkeen käytiin seikkaperäisesti läpi Verohallinnon rikosilmoituksen sisältö liitteineen eli asiakirjatodisteluineen, miltä osin tuotiin esiin myös asiakirjojen hyödyntäminen esitutkinnassa.

Hallinnollisen verotarkastuksen ja esitutinnan välinen rajapinta, sekä reaaliaikaisen verotarkastuksen ja esitutinnan välinen rajapinta erotettiin käsitteellisesti toisistaan kuvan muodostamiseksi myös reaaliaikaisen jutun ja ei-reaaliaikaisen jutun erottamiseksi

talousrikostutkinnassa. Juttujen tutkintaprosessit eroavat siten toisistaan, että käsitteiden välisen eron ymmärtäminen on juttujen tutkinnan alusta lukien merkityksellistä.

Opetustilaisuudessa käsiteltiin yleisellä tasolla tietoja Verohallinnon suorittamista verotarkastuksista kuluneen ja edellisten vuosien aikana. Verotarkastusprosessi taas avattiin siihen vaikuttavasta lainsäädännöstä lähtien ja siirtyen impulssin ja varsinainen tarkastuksen kautta verotarkastuskertomukseen, ja sen perusteella tehtäviin maksuunpanoihin ja rikosilmoitukseen asti. Verotarkastuskertomuksen sisältö ja sen hyödyntäminen esitutkinnassa käytiin läpi opetustilaisuudessa.

Verotustiedot luetteloihin opetustilaisuudessa siinä tarkoituksessa, että jakson osallistujille syntyi ymmärrys verohallinnon tietojen käyttämisestä ja niiden saamiseen liittyvistä mahdollisuuksista esitutkinnassa.

Opetustilaisuudessa käsiteltiin seikkaperäisesti verotusmenettelyt eri verolajeissa eli tuloverotuksessa, ennakkoperinnässä ja arvonlisäverotuksessa. Verotusmenettelyiden tunteminen on edellytys niitä koskevien tekojen tai laiminlyöntien tunnistamiseen rikoksiksi. Verotukseen liittyvistä ilmoituksista käsiteltiin tuloveroilmoitus, kausiveroilmoitus ja palkkojen vuosi-ilmoitus lakisääteisine antamisajankohtineen.

Opetustilaisuuden viimeisenä asiana oli ne bis in idem eli kaksoisrangaistuksen kielto. Talousrikostutkinnassa tämä ongelma liittyy tilanteisiin, missä luonnollista henkilöä syytetään saman tosiseikaston perusteella, josta hänelle on määrätty veronkorotus (Halimaa 2015, 15–16). Tämän asian käsittely tapahtui pitkälti asian tulkintaan vaikuttaneiden korkeimman oikeuden tuomioiden ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisujen kautta.

Opetustilaisuuden tarkoituksena oli tuottaa perehdytysjakson osallistujille se ymmärrys eri verolajien prosesseista, mikä on edellytyksenä verorikosten tunnistamiseksi. Tavoitteena oli myös mahdollistaa esitutkintayhteistyö tutkijoiden ja veroviranomaisen välillä tiedonsaannin ja esitutkinnassa tehtävien suoritusten osalta. Niin ikään tavoitteena oli mahdollistaa perehdytysjakson osallistujille jakson työsuorituksista verorikoksen esitutkinnan ja verorikoksen esikäsittelyn aloittaminen.

Verorikokset. Opetustilaisuudessa käsiteltiin veropetoksen, törkeän veropetoksen ja verorikkomuksen tunnusmerkistöt. Verorikosten suojeluobjektin kuvaamisen jälkeen käytiin läpi tekijäpiiriin ja laajemmin vastuun kohdentumiseen liittyviä seikkoja erityisesti siitä näkökulmasta, mitä selvitystä esitutkinnassa tehdään vastuun kohdentamisen todistelussa.

Veropetoksen teko aika sidottiin opetustilaisuudessa verolajien menettelyiden velvoitteisiin ja verotuksen toteutumiseen. Tässä yhteydessä käytiin läpi myös yritysasteelle jääneen ja täytetyn teon välistä rajanvetoa todeten kuitenkin, että veropetossäännöksen mukaisesti yritys rinnastuu täytettyyn tekoon.

Talousrikoksissa yleisen, varsinaisista tekoricoksista poikkeavan, teon yksiköinnin perusteet käsiteltiin opetustilaisuudessa. Yksiköinnistä siirryttiin kolmen veropetoksen tekotavan eli väärän tiedon antamisen, salaamisen ja laiminlyönnin kuvaamisiin, jotka toteutettiin käytännönläheisten esimerkkien kerronnan kautta. Veropetoksen neljäs tekotapa eli petollinen menettely rajattiin käsittelyn ulkopuolelle harvinaisen soveltamisensa vuoksi.

Opetustilaisuuden loppuun käytiin läpi keskeisimpiä esitutkinnassa riittäväksi jääviä tai muutoin veropetosten yhteydessä hankalia erityiskysymyksiä korkeimman oikeuden ennakkopäätösten kautta. Näitä erityiskysymyksiä ovat erityisesti ilmoitusvelvollisuus ja rikostunnusmerkistöjen yhtyminen.

Opetustilaisuuden tavoitteena oli verorikosten substanssiosaamisen lisääminen perehdytysjakson osallistujille. Oheistavoitteena oli lisätä osallistujien ymmärrystä verorikossääntelyn merkityksestä rikostorjunnalle ja laajemmin koko yhteiskunnan toiminnalle. Opetustilaisuuden sisällön omaksuminen oli myös edellytys jakson työsuoritteista veropetoksen esitutkinnan laadullisesti hyvälle suorittamiselle.

Verorikoksen tutkinta. Opetustilaisuudessa kerrattiin verorikosilmoitusten esikäsittelytoimenpiteet ja käytiin esimerkkinä läpi yhden verorikosasian esikäsittelyssä tehdyt suoritukset.

Opetustilaisuuden henkilötodistelu -osassa käsiteltiin ensin asianomistajan eli Verohallinnon edustajan kuulustelussa käsiteltävät asiat. Rikoksesta epäillyn kuulustelun osalta esiteltiin rakennemalli ja eri otsikoiden alla kuulustelukertomuksesta ilmenevä selvitys. Todistajan asemassa olevan verotarkastajan kuulustelussa mahdollisesti ilmenevä todistelu käsiteltiin niin ikään.

Opetustilaisuuden tutkintasuunnitelma -osassa esiteltiin yksityiskohtainen malli verorikoksen tutkintasuunnitelmaksi ja kuvaus sen eri osien mahdollisista tietosisällöistä. Erityinen huomio osassa kiinnitettiin veropetoksen eri tekotapojen ja vastuun kohdentamisen mahdollisiin asiakirjatodisteisiin. Myös veropetoksen mahdollinen henkilötodistelu käsiteltiin tässä yhteydessä. Lopuksi avattiin rikosvahingon ja -hyödyn määrittäminen veropetosten tutkinnassa.

Opetustilaisuuden tavoitteena oli lisätä jakson osallistujien osaamista verorikosten tutkintasuoritusten tekemiseen. Opetustilaisuuden sisältö linkittyi suoraan perehdytysjakson työsuorituksista verorikoksen esikäsittely ja verorikoksen esitutkinta - työsuoritteisiin.

4.3 Työsuoritteet ohjauksessa

Työsuoritteet ohjauksessa sisälsivät seuraavat kokonaisuudet:

- velallisen rikoksen esitutkinta
- verorikoksen esitutkinta

- velallisen rikoksen esikäsittely
- verorikoksen esikäsittely
- työturvallisuusrikoksen esitutkinta

P-H talous- ja petosrikosten tutkintatoimistossa juttujen esitutkintaprosessi on jaettu kahteen selkeästi eroteltuun osaan; esikäsittelyyn ja varsinaiseen tutkintaan. Pehdytysjaksolle osallistuville tutkijoille tutkittavaksi jaettujen juttujen esikäsittelytoimenpiteet oli pääosin tehty, kun taas esikäsiteltäväksi jaettujen juttujen osalta nämä toimenpiteet olivat suorittamatta.

Työsuoritteiden ohjauksen mahdollistamiseksi kunkin tutkittavan tai esikäsiteltävän jutun tutkinnan vaiheet oli määritelty melko tarkasti. Palautejärjestelmässä kunkin jutun asiasisältöä ja työmalleja koskevat opetustilaisuudet pyrittiin järjestämään siten, että mahdollisimman moni tutkijoista olisi ollut aiheen mukaisessa vaiheessa tutkimassaan jutussa.

Henkilökohtaista työnohjausta suoritettiin tutkijoiden aloituspalaverin muodossa, mikä on pidetty jokaisen tutkittavan jutun osalta. Palaverissa käytiin läpi tapahtuma, minkä rikosten tunnusmerkistöt tapahtumien oli syytä epäillä täyttävän, mitä todistusteemoja tutkinnassa oli todistettava ja mikä oli jutun asiakirja- ja henkilötodistelu.

Tietystä, keskeisistä työsuoritteista annettiin muistiomallinen kirjallinen palaute työn suorittaneelle. Palautteet annettiin seuraavista työsuoritteista:

- tutkintasuunnitelma
- rikoksesta epäillyn kuulustelupohja
- rikoksesta epäillyn kuulustelukertomus
- esitutkintapöytäkirjan keskeiset osat
- esikäsiteltävistä jutuista laadittu kansiorakenne, hankittu asiakirjatodistelu ja tutkintailmoituksen selostusosa

Lisäksi jokaisesta tutkittavasta jutusta laadittiin muistio tutkijan käytettäväksi juttuun tutustumisessa ja tutkintasuunnitelman laadinnassa.

Kirjallisten palautteiden antamisten ja siinä yhteydessä tehtyjen havaintojen kautta kohdennettiin ohjausta havaittuihin ongelmakohtiin. Aiemmin käsitelty lähtötasoajattelu ei poissulkenut sitä, ettei jollakulla pehdytysjaksolle osallistuvista olisi ollut haasteita esimerkiksi esitutkinnan peruskäsitteiden hallinnassa. Kohdennetun ohjauksen avulla näissä haasteissa oli mahdollista tukea käyttämättä siihen kuitenkaan kaikkien tutkijoiden työaika.

4.3.1 Verorikoksen esikäsittely

Hämeen poliisilaitokseen saapui vuoden 2018 aikana syyskuun loppuun mennessä yksi Verohallinnon rikosilmoitus. Tästä johtuen verorikoksen esikäsittely -työsuoritetta ei voitu järjestää pehdytysuunnitelman mukaisella mallilla, jossa jokaiselle jakson osallistujalle olisi jaettu esikäsiteltäväksi Verohallinnon rikosilmoitus. Opetusmuoto korvattiin

esittelemällä saapunut verorikosjuttu verorikoksen tutkinta -opetustilaisuudessa ja käymällä läpi siihen tehdyt esikäsittelytoimenpiteet.

Poliisille toimitetussa verohallinnon rikosilmoituksessa pyydettiin tutkimaan törkeää veropetosta X Oy:n toiminnassa. X Oy on ollut moottoriajoneuvojen huolto- ja korjausyhtiö, joka on rekisteröity kaupparekisteriin vuonna 2013. Yhtiön 1. tilikaudeksi on rekisteröity 2015 päättynyt tilikausi. Yhtiö on ollut rekisteröitynä arvonlisäverovelvollisten rekisteriin ja ennakkoperintärekisteriin 2016 lukien. Yhtiön toimintaan oli kohdistettu verotarkastus, johon ei saatu yhtiön kirjanpitoaineistoa. Yhtiön hallituksen varsinaiseksi jäseneksi ja toimitusjohtajaksi oli 2016 lukien rekisteröity henkilö A.

Käytettävissä olevien tietojen perusteella jutussa oli syytä epäillä törkeää veropetosta. A Oy:n edustajan epäiltiin syyllistyneen törkeään veropetokseen laiminlyömällä arvonlisäveron kausi-ilmoitusten antamisen ja siten aiheuttamalla yhtiön arvonlisäverojen määräämättä jättämisen. Veropetoksessa epäiltiin tavoitellun huomattavaa taloudellista hyötyä.

X Oy:n arvonlisäverotunnistetta käyttäen oli hankittu yhteisöhankintoina 66 ajoneuvoa hinnalla 1.222.837,76 euroa vuoden 2016 aikana. Ostot olivat tapahtuneet käteisellä. Yhtiön pankkitilillä ei ollut nähtävissä suorituksia muille henkilöille. Ajoneuvoista 51 oli rekisteröity Suomeen ostopäätöksen jälkeen. X Oy:n tilillä oli suorituksia autojen myynneistä 338.590,- euroa. Verotarkastuskertomuksen ja arvonlisäveropäätöksen lopputuloksena oli, että X Oy:lle määrättiin yhteisöhankinnan arvonlisäveroja 293.481,- euroa. Verotarkastuskertomuksen mukaan veroihin ei ollut olemassa vähennysoikeutta, X Oy:llä on ollut vilpillinen tarkoitus rekisteröityä ajoneuvojen hankintaa varten ja veroja koskeva ilmoitusvelvollisuus on laiminlyöty.

Käytettävissä olleiden tietojen perusteella jutussa oli syytä epäillä myös törkeää kirjanpitorikosta. X Oy:n edustajan epäiltiin laiminlyöneen kokonaan yhtiön liiketapahtumien kirjaamisen ja tilinpäätösten laatimisen ja siten vaikeuttaneen oikean ja riittävän kuvan saamista yhtiön toiminnan tuloksesta.

Erityispiirteensä jutussa oli kansainvälisenä tiedonvaihtona saatujen tietojen käyttösidonnaisuus juuri siihen asiaan, mitä varten ne oli saatu eli veroasiaan. Kuitenkin yhtiön tilitapahtumat ilmensivät liiketapahtumia, jotka yhtiön olisi tullut kirjata.

Jutun todistusteemoista vastuun kohdentamista olisi ollut todisteltava X Oy:n kaupparekisteriotteesta, yhtiön pankkitilin tilinkäyttöoikeuksista ja verotarkastuskertomuksesta. Näistä kaupparekisteriote ja selvitys tilinkäyttöoikeuksista tulivat hankittavaksi jutun esikäsittelyssä.

Liiketapahtumien kirjaamisen laiminlyönti olisi ollut todisteltava yhtiön pankkitilin tapahtumaluettelon, verotarkastuskertomuksen ja velvoitteidenhoitoselvityksen tiedoilla. Näistä tapahtumaluettelo ja velvoitteidenhoitoselvitys tulivat hankittavaksi jutun esikäsittelyssä.

Tilinpäätösten laatimisen laiminlyönti olisi ollut todisteltava verotarkastuskertomuksen ja velvoitteidenhoitoselvityksen tiedoilla.

Oikea ja riittävä kuva -todistusteema olisi ollut todisteltava yhtiön pankkitilin tapahtumaluettelon ja verotarkastuskertomuksen tiedoilla.

Verotusta koskevan velvollisuuden laiminlyönti olisi ollut todisteltava verotarkastuskertomuksen ja arvonlisäveroa koskevien päätösten tiedoilla.

Arvonlisäverojen määräämättä jättäminen olisi ollut todisteltava verotarkastuskertomuksen ja arvonlisäveroa koskevien päätösten tiedoilla.

Huomattava taloudellinen hyöty -todistusteema olisi ollut todisteltava verotarkastuskertomuksen ja arvonlisäveroa koskevien päätösten tiedoilla.

4.3.2 Konkurssipesän tutkintapyynnön esikäsittely

Konkurssipesän tutkintapyynnöistä ilmenevät tapahtumat täyttävät tavallisimmin velallisen- ja kirjanpitorikoksen tunnusmerkistöt. Ennen esikäsittelyssä tehtävää asiakirjatodistelun hankintaa kaikki saapuneet rikosilmoitukset päivitetään Poliisihallituksen PATJA -ohjeen (2020/2013/5231) mukaisiksi ja jutuille tehdään projektikansio vallitsevan käytännön mukaisesti, kuten edellä luvussa 3 on käynyt ilmi.

Osallistuja 1. Ensimmäinen perehdytysjakson aikana Hämeen poliisilaitoksen P-H talous- ja petosrikosten tutkintatoimistoon saapuneista konkurssipesän tutkintapyynnöistä jaettiin esikäsiteltäväksi osallistuja 1:lle. Tutkintapyynnössä pyydettiin tutkimaan kirjanpitorikosta.

Yhtiö X oli toiminut lihankäsittelyalalla ja sen toiminta oli alkanut vuonna 2016 päättyen vuonna 2017. Yhtiön puutteellisesta kirjanpidosta johtuen liiketoiminnasta ei ollut tarkkaa tietoa. Yhtiön hallituksen ainoana jäsenenä oli henkilö A.

Käytettävissä olleiden tietojen perusteella jutussa on epäilty kirjanpitorikosta. X Oy:n edustajan epäiltiin syyllistyneen kirjanpitorikokseen laiminlyömällä liiketapahtumien kirjaamista ja siten vaikeuttamalla oikean ja riittävän kuvan saamista yhtiön taloudellisesta tuloksesta ja taloudellisesta asemasta.

Jutun todistusteemoista vastuun kohdentamista olisi ollut todisteltava X Oy:n kaupparekisteriotteen tiedoilla, yhtiön pankkitilin tilinkäyttöoikeuksilla ja velallisselvityksen tiedoilla. Näistä kaupparekisteriote ja selvitys tilinkäyttöoikeuksista tulivat hankittaviksi esikäsittelyssä.

Liiketapahtumien kirjaamisen laiminlyönti olisi ollut todisteltava yhtiön pankkitilin tapahtumaluettelon, velallisselvityksen, yhtiön kirjanpidon pääkirjan ja yhtiön tuloslaskelman ja taseen tiedoilla.

Oikea ja riittävä kuva -todistusteema olisi ollut todisteltava yhtiön tuloslaskelman ja taseen, yhtiön kirjanpidon pääkirjan, yhtiön pankkitilin tapahtumaluettelon ja velallisselvityksen tiedoilla.

Tässä jutussa olisi tullut harkittavaksi yhtiön kirjanpitoaineistoon kohdistuvan erityistarkastuksen teettäminen. Tätä ei kuitenkaan tehty esikäsittelytoimenpiteenä vaan sen mahdollinen teettäminen tulee tehtäväksi varsinaisen tutkinnan aikana yhteistyössä syyttäjän kanssa.

Osallistuja 2. Toinen perehdytysjakson aikana Hämeen poliisilaitoksen P-H talous- ja petosrikosten tutkintatoimistoon saapuneista konkurssipesän tutkintapyynnöistä jaettiin esikäsiteltäväksi osallistuja 2:lle. Tutkintapyynnössä pyydettiin tutkimaan kirjanpitorikosta teonkuvauksella laiminlyönyt kokonaan tai hävittänyt kirjanpitoaineiston. Tutkintapyynnön liitteinä oli kohdeyhtiön konkurssipesän pesäluettelo, velallisselvitys ja yhtiön pankkitilin tilitapahtumat vuodesta 2015 lukien.

Yhtiö X oli harjoittanut jonkinlaista liiketoimintaa, jonka volyyymi oli jäänyt tuntemattomaksi kirjanpitoaineiston puuttumisesta johtuen. Yhtiön pankkitilin tiliotteella näkyi tuloja vuoden 2015 ja konkurssin asettamisen välisenä aikana 182.000,- euroa, jotka oli nostettu pois tililtä. Yhtiön hallituksessa oli ollut vuodesta 2015 lukien henkilö A, joka ei ollut kuitenkaan pesähoitajalle osannut kertoa yhtiön toiminnasta.

Käytettävissä olevan aineiston perusteella jutussa on epäilty törkeää kirjanpitorikosta, törkeää velallisen epärehellisyyttä ja rekisterimerkintärikosta. X Oy:n vastuuhenkilöiden on epäilty hävittäneen X Oy:n vuoden 2015 ja konkurssin välistä aikaa koskevan kirjanpitoaineiston kokonaan. X Oy:n vastuuhenkilöiden on epäilty luovuttaneen ilman hyväksyttävää syytä yhtiön varoja 183.000,- euroa ja siten aiheuttaneen yhtiön maksukyvyttömyyden. X Oy:n aiemman vastuuhenkilön ja kaupparekisteriin merkityn vastuuhenkilön on epäilty syyllistyneen rekisterimerkintärikokseen antamalla Patentti- ja rekisterihallitukselle väärän tiedon koskien yhtiön hallitusta ja siten aiheuttamalla virheen kaupparekisteriin.

Jutun todistusteemoista vastuun kohdentumista olisi ollut todisteltava X Oy:n kaupparekisteriotteen, kaupparekisterin muutosilmoitusten, yhtiön pankkitilin tilinkäyttöoikeuksien ja velallisselvityksen sisältämällä tiedoilla. Näistä kaupparekisteriote, muutosilmoitukset ja selvitys tilinkäyttöoikeuksista tulivat hankittaviksi jutun esikäsittelyssä.

Kirjanpitoaineiston hävittäminen olisi ollut todisteltava yhtiön pankkitilin tiliotteen, veloitteidenhoitoselvityksen, tilinpäätösasiakirjojen ja velallisselvityksen tiedoilla. Näistä

tiliote, velvoitteidenhoitoselvitys ja tilinpäätösasiakirjat tulivat hankittaviksi jutun esikäsittelyssä.

Oikea ja riittävä kuva -todistusteema olisi ollut todisteltava yhtiön pankkitilin tiliotteen, velvoitteidenhoitoselvityksen ja velallisselvityksen tiedoilla.

Varojen luovuttaminen ilman hyväksyttävää syytä olisi ollut todisteltava yhtiön pankkitilin tiliotteen ja velallisselvityksen tiedoilla.

Maksukyvyttömyyden aiheuttaminen olisi ollut todisteltava yhtiön pankkitilin tiliotteen, velallisselvityksen ja velvoitteidenhoitoselvityksen tiedoilla.

Väärän tiedon antaminen viranomaiselle olisi ollut todisteltava kaupparekisterin muutosilmoitusten ja yhtiön pankkitilin tilinkäyttöoikeuksien tiedoilla.

Virheen aiheuttaminen kaupparekisteriin olisi ollut todisteltava kaupparekisteriotteen ja yhtiön pankkitilin tilinkäyttöoikeuksien tiedoilla.

Asiakirjatodistelun hankkimisen jälkeen jutun esikäsittelyssä tuli harkittavaksi useita toimenpiteitä, jotka kuitenkin eivät olleet enää esikäsittelyä vaan jo varsinaista tutkintaa. Näitä harkittavia toimenpiteitä olivat rikoshyödyn jäljittäminen yhteistyössä RIHY -tiimin kanssa, epäiltyjen henkilöiden noutaminen yhtä aikaisesti kuulusteltavaksi, kotietsintöjen suorittaminen epäiltyjen kotiosoitteisiin kirjanpitoaineiston löytämiseksi ja rikoshyödyn takaisinsaamiseksi, ja erityistarkastuksen teettäminen yhtiön kirjanpitoaineistoon, mikäli kotietsinnöissä löytyisi aineistoa. Esitutkintaan noutamisen perusteluna olisi esitutkinnan vaikeuttaminen (ETL 6:2 §; vrt. PKL 2:1 §; PKL 2:5 §) ja pääasiallisena kuulusteluteemana vastuun kohdentuminen yhtiön toiminnassa.

Osallistuja 3. Kolmas perehdytysjakson aikana Hämeen poliisilaitoksen P-H talous- ja petosrikosten tutkintatoimistoon saapuneista konkurssipesän tutkintapyynnöistä jaettiin esikäsiteltäväksi osallistuja 3:lle. Tutkintapyynnössä pyydettiin tutkimaan kirjanpitorikosta ja velallisen epärehellisyttä. Tutkintapyynnön liitteinä olivat päätös konkurssiin asettamisesta, pesäluettelo, velallisselvitys ja velvoitteidenhoitoselvitys.

X Oy oli siivousalan yhtiö, joka harjoitti volyymiltään vähäistä toimintaa asiakkainaan kotitaloudet. Puutteellisesta kirjanpidosta johtuen yhtiön liiketoiminnasta ei ollut tarkkaa tietoa. Yhtiön hallituksen ainoana jäsenenä oli henkilö A.

Käytettävissä olleiden tietojen perusteella jutussa epäiltiin kirjanpitorikosta ja törkeää velallisen epärehellisyttä. X Oy:n vastuuhenkilön epäiltiin laiminlyöneen liiketapahtumien kirjaamista, sekä merkinneen kirjanpitoon vääriä ja harhaanjohtavia tietoja. Laiminlyönneillä ja harhaanjohtavien tietojen merkitsemisillä on vaikeutettu oikean ja riittävän kuvan saamista yhtiön tuloksesta ja taloudellisesta asemasta. Yhtiön vastuuhenkilön epäiltiin luovuttaneen yhtiön varoja ilman hyväksyttävää syytä ja siten

aiheuttaneen ja pahentaneen yhtiön maksukyvyttömyyttä. Ilman hyväksyttävää syytä luovutetuiksi epäiltiin seuraavia omaisuseriä:

- Vuoden 2017 aikana yhtiö otti lainoja, mitkä ohjattiin A:n tileille. Varoista yhtiön varallisuuspiirin ulkopuolelle jäi 13.063,- euroa.
- Vuoden 2017 aikana yhtiön varoja lainattiin henkilölle B 6.080,- euroa.
- Vuoden 2017 aikana yhtiön tililtä tehtiin tilisiirtoja B:lle 2.560,- euroa.
- Yhtiön varoja käytettiin A:n yksityistalouden menoihin 9.875,84 euroa.

Jutun todistusteemoista vastuun kohdentuminen olisi ollut todistettava yhtiön kaupparekisteriotteen, yhtiön pankkitilin tilinkäyttöoikeuksien ja velallisselvityksen tiedoilla. Näistä kaupparekisteriote ja selvitys tilinkäyttöoikeuksista tulivat hankittavaksi esikäsittelyssä.

Liiketapahtumien kirjaamisen laiminlyönti olisi ollut todistettava yhtiön pankkitilin koko toiminta-aikaa koskevan tiliotteen, velvoitteidenhoitoselvityksen, tilinpäätösasiakirjojen, yhtiön kirjanpidon pääkirjan ja velallisselvityksen tiedoilla. Näistä tiliote, tilinpäätösasiakirjat ja pääkirja tulivat hankittaviksi esikäsittelyssä.

Oikea ja riittävä kuva -todistusteema olisi ollut todistettava yhtiön pankkitilin tiliotteen, velvoitteidenhoitoselvityksen ja velallisselvityksen tiedoilla.

Varojen luovuttaminen ilman hyväksyttävää syytä olisi ollut todistettava yhtiön pankkitilin tiliotteen, yhtiön kirjanpidon pääkirjan, yhtiön tilinpäätösasiakirjojen ja velallisselvityksen tiedoilla.

Maksukyvyttömyyden aiheuttaminen olisi ollut todistettava yhtiön pankkitilin tiliotteen, velallisselvityksen ja velvoitteidenhoitoselvityksen tiedoilla.

Tämän jutun esikäsittelyssä tuli harkittavaksi rikoshyödyn jäljittäminen yhteistyössä RIHY-tiimin kanssa, kirjanpitoaineiston noutaminen yhtiön konkurssihallinnolta ja erityistarkastuksen teettäminen yhtiön kirjanpitoaineistoon edellä mainittujen asiakirjojen hankkimisen jälkeen.

Osallistuja 4. Neljäs perehdytysjakson aikana Hämeen poliisilaitoksen P-H talous- ja petosrikosten tutkintatoimistoon saapuneista konkurssipesän tutkintapyynnöistä jaettiin esikäsiteltäväksi osallistuja 4:lle. Tutkintapyynnössä pyydettiin tutkimaan kirjanpitorikosta. Tutkintapyynnön liitteinä oli velallisselvitys, pesäluettelo ja kaupparekisteriote.

Yhtiö X:n todellinen toimiala tai liiketoiminta ei käynyt ilmi käytettävissä olleesta aineistosta. Yhtiön hallituksen ainoa jäsen oli marraskuusta 2016 lukien henkilö A, sitä ennen henkilö B.

Käytettävissä olleiden tietojen perusteella jutussa epäiltiin törkeää kirjanpitorikosta. X Oy:n vastuuhenkilöiden epäiltiin laiminlyöneen liiketapahtumien kirjaamisen ja tilinpäätösten laatimisen kokonaan toukokuusta 2016 lukien. X Oy:n vastuuhenkilöiden

epäiltiin hävittäneen yhtiön koko kirjanpitoaineiston. Laiminlyönneillä ja hävittämisellä oli vaikeutettu oikean ja riittävän kuvan saamista yhtiön tuloksesta ja taloudellisesta asemasta.

Jutun todistusteemoista vastuun kohdentuminen olisi ollut todisteltava yhtiön kaupparekisteriotteen, yhtiön pankkitilin tilinkäyttöoikeuksien ja velallisselvityksen tiedoilla. Näistä selvitys tilinkäyttöoikeuksista tuli hankittavaksi esikäsittelyssä.

Liiketapahtumien kirjaamisen laiminlyönti olisi ollut todisteltava yhtiön pankkitilin tiliotteen, velvoitteidenhoitoselvityksen, velallisselvityksen ja verotarkastuskertomuksen tiedoilla. Näistä tiliote ja velvoitteidenhoitoselvitys tulivat hankittavaksi esikäsittelyssä. Aineistosta kävi ilmi, että yhtiön toimintaan oli aiemmin kohdistunut verotarkastus. Tästä laadittu verotarkastuskertomus tuli hankittavaksi jutun esikäsittelyssä.

Oikea ja riittävä kuva -todistusteema olisi ollut todisteltava yhtiön pankkitilin tiliotteen, velvoitteidenhoitoselvityksen ja velallisselvityksen tiedoilla.

Kirjanpitoaineiston hävittäminen olisi ollut todisteltava velvoitteidenhoitoselvityksen, verotarkastuskertomuksen ja velallisselvityksen tiedoilla.

Tämän jutun esikäsittelyssä olisi tullut harkittavaksi mahdollisen velallisen rikoksen huomioiminen, mikäli hankitusta aineistosta olisi ilmennyt, että yhtiön edellinen hallinto on luovuttanut yhtiön varallisuuden vuoden 2016 alussa ennen vastuuhenkilövaihdosta. Lisäksi olisi tullut huomioida mahdollinen rekisterimerkintärikos, mikäli esikäsittelyssä hankitun aineiston perusteella A:n olisi epäiltävissä olevan bulvaani. Varsinaisen tutkinnan aikana tulisivat harkittavaksi mahdolliset kotietsinnät epäiltyjen hallinnoimiin kiinteistöihin kateissa olevan kirjanpitoaineiston löytämiseksi ja velallisen rikoksen tullessa kyseeseen rikoshyödyn haltuun ottamiseksi. Myös epäiltyjen noutaminen yhtä aikaa kuulusteltavaksi voisi olla aiheellista esitutkinnan vaikeuttamisvaaran (ETL 6:2 §; vrt. PKL 2:1 §; PKL 2:5 §) vuoksi.

4.3.3 Velallisen rikoksen esitutkinta

Jokaiselle perehdytysjaksolle osallistuvalla tutkijalla jaettiin esikäsitelty, ei-reaaliaikainen, yhteisön konkurssipesän pesänhoitajan laatiman tutkintapyynnön pohjalta aloitettu rikosjuttu. Perehdytysjakson kulun ja suoritusten mahdollistamiseksi jutuille oli asetettu myös lisämääreitä, joiden tuli täytyä, jotta juttu otettiin perehdytysjaksolle tutkittavaksi. Lisämääreet liittyivät rikoksesta epäiltyjen asuinpaikkaan, kohdeyhtiöiden määrään, projektitutkinnan menetelmien oletettuun käyttöön ja tutkinnan kiireellisyyteen. Perehdytysjaksolle tutkittavaksi tulleiden rikosjuttujen epäiltyjen tuli asua Suomessa, kohdeyhtiöitä sai olla yksi, alustavien tietojen perusteella pakkokeinojen käyttötarpeen tuli olla vähäistä eikä jutuissa saanut esiintyä elementtejä, joiden johdosta tutkinta olisi ollut suoritettava kiireellisesti.

Osallistuja 1:n tutkima juttu. X Oy oli henkilöstövuokrausta harjoittanut yhtiö, jonka liikevaihto oli miljoonan suuruusluokassa. Yhtiön viimeisenä toimintavuonna 2015

liikevaihto oli romahtanut, mistä jo oli pääteltävissä, että toimintoja on siirretty johonkin jatkajayhtiöön. Henkilö A toimi yhtiön toimitusjohtajana ja hallituksen jäsenenä 2013 vuoden lopusta lukien. Aiemmin yhtiön hallituksen olivat muodostaneet henkilöt B ja C.

Yhtiö asetettiin konkurssiin vuonna 2015. Konkurssipesän haltuun saama kirjanpitoaineisto oli puutteellinen ja siihen kohdistettiin konkurssiasiamiehen toimenpitein erityistarkastus. Yhtiön 2012 alkaneelta tilikaudelta lukien kirjanpitoon oli merkitty vääriä ja harhaanjohtavia tietoja siten, että törkeän kirjanpitorikoksen tunnusmerkistön oli syytä epäillä täyttyneen yhtiön toiminnassa.

Yhtiön varallisuuteen oli kohdistunut sellaisia toimenpiteitä, joiden perusteella jutussa oli syytä epäillä törkeää velallisen epärehellisyyttä. Nämä toimenpiteet olivat seuraavat:

- Yhtiö oli antanut 30.000,- euron takauksen läheisyhtiö Y Oy:lle, mikä oli realisoitunut lähes heti maksettavaksi.
- Yhtiön pankkitililtä oli vuonna 2015 maksettu 9.052,- euron edestä Y Oy:n yrityslainoja, joiden takaajina olivat olleet henkilöt A ja C.
- Yhtiö oli maksanut vuoden 2015 aikana läheisyhtiö Z Oy:lle yli 30.000,- euroa.
- Yhtiö oli maksanut vuoden 2014 aikana läheisyhtiö Z Oy:lle 10.900,- euroa.

Yhtiö X Oy:n toiminta oli ollut siten tappiollista jo 2013 päättyneellä tilikaudella, että yhtiö oli menettänyt oman pääomansa. Verovelkojen kertyminen oli alkanut myös samalla tilikaudella.

Juttu jaettiin tutkittavaksi perehdytysjakson osallistuja 1:lle. Hänen kanssaan pidettiin tutkijoiden aloituspalaveri, jossa käytiin läpi epäiltyjen rikosten teonkuvaukset ja tutkinnassa seuraavaksi tehdyt suoritukset. Palaverissa käytiin läpi, mitä todistusteemoja kuhunkin rikosnimikkeeseen liittyy ja mitä asiakirjatodistelua niiden tiimoilta oli.

Tämän jutun henkilötodistelua oli rikoksesta epäillyt A, B ja C, sekä asianomistaja yhtiö X Oy:n konkurssipesän edustaja. Lisäksi henkilötodistelua oli mahdollista saada todistajilta yhtiö X Oy:n työntekijä, yhtiö X Oy:n asiakasyrityksen edustaja ja erityistarkastuskertomuksen laatija.

Tämän jutun tutkinnassa tuli huomioida rikoshyödyn jäljittäminen ja tutkinnat liiketoimintakiellon määräämiseksi rikoksesta epäiltyjen henkilöiden osalta, samoin kuin epäiltyjen noutaminen yhtä aikaa kuulusteltavaksi esitutkinnan mahdollisen vaikeuttamisen (ETL 6:2 §; vrt. PKL 2:1 §; PKL 2:5 §) vuoksi.

Tutkijoiden aloituspalaverissa käytiin läpi seuraavat tutkinnassa tehdyt suoritukset, joita olivat tutkintasuunnitelman tai johdantoluonnoksen laatiminen, rikoshyödyn takaisinsaantiin liittyvän alustavan selvityksen tekeminen rikoksesta epäiltyjen osalta ja esitutkintalain mukainen ilmoitus syyttäjälle, sekä aloituspalaverin käyminen hänen kanssaan.

Osallistuja 2:n tutkima juttu. X Oy oli liikennetuotteiden valmistamista ja asentamista harjoittanut, ns. yhdenmiehen yhtiö. Yhtiön ainoa hallituksen jäsen oli ollut henkilö A.

Yhtiö oli asetettu konkurssiin vuonna 2016. Konkurssipesän haltuun saadusta kirjanpitoaineistosta ilmeni, että liiketapahtumia oli kirjattu vuoden 2015 loppuun asti, minkä jälkeen liiketapahtumien kirjaaminen oli laiminlyöty kokonaan. Yhtiön kirjanpitoaineisto 2014 loppuun asti samoin kuin kaikki tositeaineisto koko liiketoiminnan ajalta oli kateissa.

Yhtiön kirjanpitoon kohdistuneita laiminlyöntejä ja puutteita tutkittiin törkeänä kirjanpitorikoksena seuraavilla teonkuvauksilla:

- Yhtiön liiketapahtumien kirjaamisen laiminlyönti kokonaan 2016 lukien.
- Yhtiön tilinpäätöksen laatimisen laiminlyönti 2015 päättyneeltä tilikaudelta.
- Yhtiön vuosia 2013–2014 koskevan kirjanpitoaineiston hävittäminen kokonaan.
- Yhtiön tositeaineiston hävittäminen.

Yhtiön taseen 2015 päättyneeltä tilikaudelta mukaan yhtiöllä oli osakassamasta A:lta 53.737,23 euroa. Taseessa oli lisäksi selvitystilin saldona 14.308,77 euroa. Vuoden 2016 aikana yhtiön varoja käytettiin sellaisiin menoihin, mitkä eivät näyttäneet liittyneen yhtiön liiketoimintaan 43.379,61 euroa. Edellä mainittuja varojen siirtoja tutkittiin törkeänä velallisen epärehellisyytenä. Varojen siirtojen tositteet olivat puuttuneet, eikä niistä näin ilmennyt yhtiön liiketoiminnan kannalta hyväksyttävää perustetta.

Yhtiö oli toiminut lyhyen aikaa, toiminta oli ollut pienimuotoista ja konkurssin edellytykset tulivat vastaan nopeasti. Oli selvää, että 110.000,- euron luovuttaminen yhtiön varallisuuspiirin ulkopuolelle pahensi olennaisesti, ellei jopa aiheuttanut yhtiön maksukyvyttömyyden.

Juttu jaettiin tutkittavaksi perehdytysjakson osallistuja 2:lle. Hänen kanssaan pidetyssä tutkijoiden aloituspalaverissa käytiin läpi epäiltyjen rikosten teonkuvaukset, todistusteemat, niiden asiakirjatodistelu ja jutun henkilötodistelu, sekä tutkinnassa seuraavaksi tehdyt suoritukset.

Juttu ei ollut esikäsitelty, mikä tarkoitti sitä, että aiemmissa luvuissa kuvatut esikäsitelytoimenpiteet oli tehtävänä. Tämän jutun yhteydessä tuli huomioitavaksi rikoshyödyn jäljittäminen ja tutkinta liiketoimintakiellon määräämiseksi henkilön A osalta.

Tämän jutun henkilötodistelua olivat asianomistajat eli yhtiön konkurssipesän velkojat, rikoksesta epäilty A, sekä todistajan asemassa olleet konkurssipesän pesänhoitaja ja yhtiön kirjanpitäjä.

Tutkijoiden aloituspalaverissa läpikäytyt, seuraavat tutkinnassa tehdyt suoritukset olivat tutkintasuunnitelman tai johdantoluonnoksen laadinta, rikoshyödyn takaisinsaantiin liittyvän alustavan selvityksen tekeminen A:n osalta ja esitutkintalain mukaisen ilmoituksen tekeminen syyttäjälle, sekä aloituspalaverin järjestäminen hänen kanssaan.

Osallistuja 3:n tutkima juttu. X Oy oli isännöintipalveluita tuottava yhtiö. Yhtiön liikevaihto oli suuruusluokaltaan 200.000,- euroa. Yhtiön liiketoiminta oli näennäisesti

voitollista jokaisella tilikaudella, mutta kirjanpidosta havaitut kulut eivät sisältäneet lainkaan yrittäjäomistajan palkanmaksua. Yhtiön hallituksen ainoa varsinainen jäsen oli henkilö A, joka myös omisti yhtiön.

Yhtiö asetettiin konkurssiin 2016 vuoden lopussa. Kirjanpito oli laadittuna 2016 alkuun asti. Viimeisin tehty tilinpäätös oli laadittu 2014 päättyneeltä tilikaudelta. Yhtiön kirjanpidon laatimiseen kohdistuneita laiminlyöntejä tutkittiin kirjanpitorikoksena, jonka teonkuvaukset olivat seuraavat:

- Yhtiön liiketapahtumien kirjaamisen laiminlyönti kokonaan 2016 lukien.
- Yhtiön tilinpäätöksen laatimisen laiminlyönti 2015 päättyneeltä tilikaudelta.

Vaikka liiketapahtumien ja tilinpäätöksen laatimista oli laiminlyöty kokonaan, tutkittiin tekoa kirjanpitorikoksen tavallisena tekemuotona. Kirjanpitorikoksen seurausedellytyksen eli oikean ja riittävän kuvan saamisen vaikeutumisen ei ollut katsottava tapahtuneen olennaisella tavalla, kun tilinpäätöksen 2015 päättyneeltä tilikaudelta laatimiseksi tarvittava aineisto oli olemassa ja liiketapahtumien kirjaamisen laiminlyönnit koskivat vain vähäisiä tapahtumia.

A siirsi itselleen varoja yhtiöstä ilman selitettä siten, että yhtiön tilinpäätöksessä yhtiöllä oli osakassuunnitelmaa A:lta 36.402,32 euroa. Tilinpäätöksen yhteydessä saaminen oli todettu osakeyhtiölain vastaiseksi ja sille oli tehty maksusuunnitelma, jota kuitenkin ei noudatettu. Tilinpäätöksessä oli niin ikään saaminen lähipiiriltä 20.000,- euroa, mikä oli kertynyt varojen siirroista henkilö B:lle. Samankaltainen varojen siirtäminen jatkui yhtiössä niin, että kirjanpidon viimeisen ajon mukaan saamiset osakkaalta ja läheisiltä olivat yhteensä 78.631,15 euroa. Varojen siirrot jatkuivat myös ajalla, jolloin kirjanpitoa ei enää laadittu siten, että ilman hyväksyttävää syytä yhtiöstä siirretyiksi epäiltyjen varojen kokonaismäärä oli 105.775,64 euroa. Varojen siirtoja tutkittiin törkeänä velallisen epärehellisyytenä.

Yhtiö oli viimeistään konkurssihetkellä täysin maksukyvytön. Yleisesti maksukyvyttömyyden merkinä käytetty velkaantuminen Verohallinnolle oli alkanut kesällä 2015. Kun ilman hyväksyttävää syytä tehdyt varojen siirrot olivat kokonaismäärältään lähes puolet yhtiön yksittäisen tilikauden liikevaihdon määrästä, oli jokseenkin selvää, että varallisuuden siirrot yhtiön ulkopuolelle olivat vähintäänkin pahentaneet, elleivät myös aiheuttaneet yhtiön maksukyvyttömyyden.

Juttu jaettiin tutkittavaksi perehdytysjakson osallistuja 3:lle. Hänen kanssaan käydyssä tutkijoiden aloituspalaverissa käytiin läpi epäiltyjen rikosten teonkuvaukset, todistusteemat, niiden asiakirjatodistelu ja tutkinnassa seuraavaksi tehdyt suoritukset.

Huomiota tämän jutun tutkinnassa tuli kiinnittää rikoksesta epäillyn mahdolliseen palkkaväitteeseen. Osakeyhtiön toiminnassa yrittäjäomistajan on mahdollista nostaa kohtuullista korvausta tekemästään työsuorituksesta, vaikkei yhtiöllä siihen varaa olisikaan (ks. KKO 2011:64). Tällöin kuitenkin lähtökohtaisesti tulisi noudattaa palkanmaksua

koskevia lakisääteisiä velvollisuuksia eli ilmoittaa maksetut palkat ja tilittää ennakonpidätykset verohallinnolle.

Tutkinnan aikana pohdittavaksi tuli erityistarkastuksen teettäminen yhtiön kirjanpitoon. Tarkastuksessa olisi ollut mahdollista tarkemmin selvittää, miltä osin siirretyt varat olisi katsottavissa hyväksyttäviksi yritystoimintaan liittyviksi kuluiksi. Lisäksi tarkastuksessa olisi ollut mahdollista ottaa kantaa yhtiön maksukyvyttömyyden ajankohtaan, syihin, sekä varojen siirtojen vaikutuksesta edellä mainittuihin.

Tutkinnan aikana tuli arvioitavaksi B:n asema esitutkinnassa. Siirretyistä varoista merkittävä osa oli siirretty suoraan hänelle. B:n asema päärikokseen olisi lähinnä avunantaja kun velallisen epärehellisyuden tekijäpiiri rajoittuu vain velalliseen tai tämän edustajaan. Lisäksi tutkinta liiketoimintakiellon määrittämiseksi tuli tehtäväksi A:n osalta.

Jutun henkilötodistelua olivat asianomistajina yhtiön konkurssipesän velkojat ja rikoksesta epäiltynä henkilö A. Todistajan asemassa olivat konkurssipesän pesänhoitaja ja kirjanpitäjä.

Tutkijoiden aloituspalaverissa läpikäytyt seuraavat tutkinnassa tehdyt suoritukset olivat tutkintasuunnitelman tai johdantoluonnoksen laatiminen, sekä esitutkintalain mukaisen ilmoituksen syyttäjälle tekeminen ja hänen kanssaan aloituspalaverin järjestäminen.

Osallistuja 4:n tutkima juttu. X ry oli kirpputoritoimintaa harjoittanut yhdistys. Toiminta oli alkanut jonkinlaisena yleishyödyllisenä toimintana, minkä tuottoja oli tarkoitus siirtää eräässä muussa maassa sijaitseviin humanitaarisiin kohteisiin. Todellisuudessa yhdistys keräsi tavaraa lahjoituksina, myi ne kirpputoreilla, ja käytti kertyneet varat henkilöstön palkanmaksuun. Yhdistyksen liikevaihto oli 2013 päättyneellä tilikaudella suuruusluokassa 300.000,- euroa ja pysyi vuonna 2014 samassa suuruusluokassa.

Yhdistyksen puheenjohtajaksi oli rekisteröity kesällä 2015 henkilö A, joka ei kuitenkaan yhdistyksen konkurssipesän pesänhoitajalle osannut kertoa mitään yhdistyksen toiminnasta. 2014 vuodesta lukien yhdistyksen edustajina olivat toimineet henkilöt B ja C. Lisäksi yhdistyksen kokouksissa oli ollut läsnä henkilö D, joka oli pystynyt selvittämään yhdistyksen asioita pesänhoitajalle. Tutkinnassa katsottiin yhdistyksen edustajiksi B ja C, ja tosiasialliseksi määräysvallan käyttäjäksi D. A:n osalta epäiltiin bulvaanijärjestelyä.

Yhdistys asetettiin konkurssiin vuonna 2015. Yhdistyksen kirjanpitoajojen mukaan viimeisin tilinpäätös oli tehty 2013 päättyneeltä tilikaudelta. Myös vuoden 2014 liiketapahtumat oli kirjattu, mutta tilinpäätöstä ei laadittu. Liiketapahtumien kirjaaminen oli kokonaan laiminlyöty vuoden 2015 alusta lukien. Kirjanpitoaineistoa ei saatu lainkaan konkurssipesän haltuun. Tapahtumia tutkittiin törkeänä kirjanpitorikoksena, jonka teonkuvaukset olivat seuraavat:

- Yhdistyksen liiketapahtumien kirjaamisen laiminlyönti kokonaan 2015 lukien.
- Yhdistyksen tilinpäätöksen laatimisen laiminlyönti 2014 päättyneeltä tilikaudelta.
- Yhdistyksen kirjanpitoaineiston hävittäminen kokonaan.

A:n rekisteröimistä yhdistyksen puheenjohtajaksi tutkittiin rekisterimerkintärikoksena. Rikosvastuu kohdistuisi niihin henkilöihin, jotka väärät tiedot olisivat kaupparekisteriä pitävälle Patentti- ja rekisterihallitukselle antaneet ja näin saaneet aikaiseksi vääransisältöisen tiedon kaupparekisteriin. Oikeudellisesti virheen olisi katsottava olleen merkittävä, koska on ollut vaarana, että esimerkiksi tällaisen konkurssimenettelyn takaisinsaanteja kohdistettaisiin väärään henkilöön.

Juttu jaettiin tutkittavaksi perehdytysjakson osallistuja 4:lle. Tutkijoiden aloituspalaverissa käytiin läpi epäiltyjen rikosten teonkuvaukset, todistusteemat, niiden asiakirjatodistelu ja tutkinnassa seuraavaksi tehdyt suoritukset.

Erytystä huomiota tämän jutun tutkinnassa tuli kiinnittää bulvaanijärjestelyn syihin. On ollut mahdollista, että järjestely on tehty kirjanpitorikoksen vastuun kohdentamisen vaikeuttamistarkoituksessa, mutta yleensä järjestely tehdään tarkoituksena vaikeuttaa velallisen rikoksen selvittämistä. Tässä jutussa velallisen rikokseen viittaavia varojen siirtoja olivat lähinnä Y Oy:lle yhdistyksen toiminnan loppuajankana tehdyt siirrot, joiden määrä ei ollut merkittävä.

Jutun tutkinnassa tuli huomioida tutkinta liiketoimintakiellon määräämiseksi B:n, C:n ja D:n osalta.

Jutun henkilötodistelua olivat rikoksesta epäillyn asemassa olleet A, B, C ja D. Todistelua olisi lisäksi ollut saatavissa todistajan asemassa olleilta konkurssipesän pesänhoitajalta, yhdistyksen kirjanpitäjältä, yhdistyksen asiakkailta ja yhdistyksen työntekijöiltä.

Tutkijoiden aloituspalaverissa läpikäytyt seuraavat tutkinnassa tehdyt suoritukset olivat tutkintasuunnitelman tai johdantoluonnoksen laatiminen ja esitutkintalain mukainen ilmoitus syyttäjälle, sekä aloituspalaverin järjestäminen hänen kanssaan. Palaverissa tuli harkittavaksi, tulisiko rikoksista epäillyt henkilöt noutaa yhtä aikaa kuulusteltaviksi. Perusteluna tällöin olisi ollut esitutkinnan vaikeuttaminen (ETL 6:2 §; vrt. PKL 2:1 §; PKL 2:5 §).

4.3.4 Verorikoksen esitutkinta

Jokaiselle perehdytysjakson osallistujalle jaettiin tutkittavaksi Verohallinnon rikosilmoituksen pohjalta aloitettu rikosjuttu. Näiden juttujen tuli täyttää tiettyjä määreitä opetuksellisten tavoitteiden vuoksi. Verohallinnon rikosilmoitusten tuli perustua verotarkastuskertomuksen tietoihin ja pääasianimikkeen tuli olla veropetos tai sen törkeä tekemuoto. Juttujen tutkinnan mahdollistamiseksi perehdytysjakson aikana, rikoksesta epäiltyjen henkilöiden kotipaikan tuli olla Suomessa ja kohdeyhtiöitä tuli olla lukumäärältään yksi. Perehdytysjakson opetustilaisuuksien ja palautteiden antamisten kokonaishallinnan vuoksi rikosjuttujen tuli olla ei-reaaliaikaisia eikä niiden tutkinta saanut olla kiireellistä.

Osallistuja 1:n tutkima juttu. X Oy harjoitti maansiirto- ja rakennustoimintaa. Yhtiön omiin ilmoituksiin perustuen liikevaihdon suuruus oli 80.000,- euron suuruusluokassa. Henkilö A oli yhtiön hallituksen ainoa varsinainen jäsen, toimitusjohtaja ja ainoa omistaja. X Oy:n toimintaan kohdistui verotarkastus vuosina 2014–2016 päättyneille tilikausille. A oli toimittanut yhtiön tuloveroilmoitukset verohallinnolle ja yhtiö oli rekisteröitynyt arvonlisäverovelvolliseksi, sekä työnantajaksi. Yhtiö oli toimittanut myös kausitiedot verohallinnolle.

X Oy:n tuloverotus ja arvonlisäverotus oli alun perin toimitettu yhtiön antamien ilmoitusten mukaisesti. Tämän seurauksena yhtiölle oli palautettu arvonlisäveroja verovuosien 2014–2016 aikana. Tarkastuksessa havaittiin, että A:n ilmoittamat yhtiön kulut eivät perustu laadittuun kirjanpitoon ja näin todellisten kulujen määrä arvioitiin tarkastuksessa.

Perusteettomien kulujen määrä muodostui sellaiseksi, että yhtiön tuloverot oli määrätty yhteensä 21.276,31 euroa liian alhaisiksi. Yhtiön kausiveroilmoituksissa ilmoittamat perusteettomat vähennykset taas olivat aiheuttaneet sen, että arvonlisäverotuksessa suoritettava arvonlisävero oli määrätynyt liian alhaiseksi. Aiheettomien arvonlisäverojen palautusten määrä oli yhteensä 45.371,50 euroa. Näitä tapahtumia tutkittiin yhtiön toiminnassa tapahtuneena törkeänä veropetoksena.

Yhtiön kirjanpitoaineistosta vain myyntilaskut saatiin verotarkastukseen. A oli todennut tarkastuksessa, ettei kirjanpitoa ole laadittu. A:n oli syytä epäillä syyllistyneen törkeään kirjanpitorikokseen laiminlyömällä kokonaan yhtiön liiketapahtumien kirjaamisen ja tilinpäätösten laatimisen.

Yhtiön myyntilaskutuksesta kertyneet tulot oli siirretty suoraan henkilö A:lle. Siirrettyjen varojen määrä oli yli 100.000,- euroa, eikä tätä koskien tehty minkäänlaisia ilmoituksia Verohallinnolle. Verotarkastuksessa katsottiin A:n saaneen yhtiöstä peiteltyä osingonjakoa ja jättäneen ne ilmoittamatta omissa tuloveroilmoituksissaan. Seurauksena oli yhteensä 21.276,10 euron tuloverojen määräämättä jääminen. Tätä asiaa tutkittiin A:n tuloverotuksessa tapahtuneena törkeänä veropetoksena.

Juttu jaettiin tutkittavaksi perehdytysjakson osallistuja 1:lle. Tutkijoiden aloituspalaverissa käytiin läpi epäiltyjen rikosten teonkuvaukset, todistusteemat, niiden edellyttämä asiakirjatodistelu ja tutkinnassa seuraavaksi tehdyt suoritukset.

Erityistä huomiota jutun tutkinnassa tuli kiinnittää rikoshyödyn takaisinsaantiin kun tapahtumakuvauksen pohjalta oli epäiltävissä, että A:n haltuun oli lähivuosien aikana siirtynyt nettona yli 100.000,- euron edestä varoja ja niitä oli käytetty jotakin omaisuutta koskeviin lainanlyhennyksiin. Lisäksi tutkinnassa tuli huomioida tutkinta liiketoimintakiellon määräämiseksi A:n osalta.

Henkilötodistelua jutussa oli saatavissa rikoksesta epäilty A:lta, asianomistaja Verohallinnon edustajalta ja todistaja verotarkastajalta.

Tutkijoiden aloituspalaverissa käytiin läpi tutkinnassa tehdyt suoritukset, joita olivat tutkintasuunnitelman tai johdantoluonnoksen laatiminen ja rikosyhödyn takaisinsaantiin liittyvän alustavan tarkastelun suorittaminen henkilö A:n osalta.

Osallistuja 2:n tutkima juttu. Yhtiö X Oy toimi metallialan tuotteiden myyjänä keskisuurille yrityksille. Yhtiön pankkitilin tilitapahtumien perusteella arvioidun liikevaihdon suuruusluokka oli vuositasolla 100.000,- euroa. Henkilö A oli yhtiön hallituksen ainoa varsinainen jäsen.

Yhtiön toimintaan kohdistui verotarkastus tilikausiin 2014 ja 2015. A oli laiminlyönyt yhtiön tuloveroilmoitusten toimittamisen verohallinnolle. Yhtiö oli rekisteröitynyt arvonlisäverovelvollisten rekisteriin ja toimittanut kausitiedot vuodelta 2014. Yhtiö oli ilmoittautunut satunnaiseksi työnantajaksi, mutta kausi-ilmoitusten mukaan ei maksanut palkkoja. Yhtiön tuloverotusta vuodelta 2014 ei alun perin toimitettu puuttuvasta tuloveroilmoituksesta johtuen. Arvonlisäverotus toimitettiin A:n toimittamien ilmoitusten mukaisesti.

Verotarkastuksessa yhtiön toimintaa tarkasteltiin pankkitilien ja asiakkaisiin kohdistuneiden ostotiedustelujen kautta puuttuvasta kirjanpitoaineistosta johtuen. Yhtiön verotettavaksi tuloksi ilmeni 45.000,- euroa ilmoitettujen arvonlisäverojen ja arvioitujen kulujen jälkeen. Tuloverot 9.000,- euroa ehdittiin tarkastuskertomuksen pohjalta verottaa ennen tuloverotuksen lopullista valmistumista.

Tuloveroilmoituksen toimittamisen laiminlyöntiä tutkittiin veropetoksena. Vaikka teko jäi seurausedellytyksen osalta yritysasteelle, tutkittiin sitä täytettynä tekona, kun veropetoksen tunnusmerkistössä yritys rinnastuu täytettyyn tekoon.

Verotarkastuksessa yhtiön kanssa toimeksiantosopimuksen laatineen tilitoimiston edustaja oli kertonut, että A ei toimittanut aineistoa tilitoimistoon. A:n oli syytä epäillä laiminlyöneen kokonaan yhtiön liiketapahtumien kirjaamisen ja tilinpäätösten laatimisen, ja siten syyllistyneen törkeään kirjanpitorikokseen.

Juttu jaettiin tutkittavaksi perehdytysjakson osallistujalle. Tutkijoiden aloituspalaverissa käytiin läpi epäiltyjen rikosten teonkuvaukset, todistusteemat, niiden asiakirjatodistelu ja tutkinnassa seuraavaksi tehdyt suoritukset.

Erityispiirteenä tässä jutussa oli se, että vaikka A oli myös laiminlyönyt henkilökohtaisen tuloveroilmoituksen palauttamisen vuodelta 2014 ja verotarkastuksessa oli katsottu hänen saaneen peiteltyä osingonjakoa yhtiöstä 52.500,- euroa, niin tätä asiaa ei voinut tutkia veropetoksena. Verohallinto oli verottanut tulot ja määrännyt niihin veronkorotuksen, minkä johdosta kaksoisrangaistavuuden kielto eli ne bis in idem esti asian tutkinnan esitutkintaviranomaisen toimesta.

Tutkinnassa tuli huomioitavaksi A:n osalta tutkinta liiketoimintakiellon määräämiseksi, vaikkakin A oli tutkinnan aikaan määrätty liiketoimintakieltoon.

Henkilötodistelua jutun tutkinnassa oli saatavissa rikoksesta epäilty A:lta, asianomistaja Verohallinnon edustajalta, todistaja verotarkastajalta ja todistaja kirjanpitäjältä.

Tutkijoiden aloituspalaverissa käytiin läpi seuraavat tutkinnassa tehdyt suoritukset, joita olivat tutkintasuunnitelman tai johdantoluonnoksen laatiminen ja rikoksesta epäillyn kuulustelua koskevat kuulusteluvalmistelut.

Osallistuja 3:n tutkima juttu. X Oy harjoitti renkaiden myyntiä ja rengashotelli -toimintaa. Liikevaihdon suuruus tilikausittain oli 100.000,- euron suuruusluokassa. Henkilö A oli yhtiön hallituksen jäsen ja muodollinen omistaja.

Yhtiön toimintaan kohdistui verotarkastus verovuosille 2013–2015. Tarkastuskertomuksen tietojen perusteella yhtiön tosiasialliseksi määräysvallan käyttäjäksi epäiltiin henkilö B:tä. Yhtiö oli rekisteröitynä arvonlisäverovelvollisten rekisteriin ja verohallinnon perustietoihin, mutta oli laiminlyönyt kaikkien lakisääteisten ilmoitusten tekemisen Verohallinnolle.

Verotarkastuskertomuksen mukaan verovuosien 2013–2015 aikana X Oy:lle oli jäänyt määräämättä tuloveroja 23.968,70 euroa. Vastaavasti samalla ajalla X Oy:lle oli jäänyt määräämättä arvonlisäveroja 60.534,97 euroa. Yhtiön toiminnassa verotukseen liittyvien lakisääteisten velvollisuuksien laiminlyöntejä ja niiden seurauksena aiheutuneita tuloverojen ja arvonlisäverojen määräämättä jättämisistä tutkittiin törkeänä veropetoksena.

X Oy:n kirjanpitoaineistoa ei saatu verotarkastukseen. Yhtiön vastuuhenkilöiden oli syytä epäillä laiminlyöneen kokonaan yhtiön liiketapahtumien kirjaamisen ja tilinpäätösten laatimisen ja siten syyllistyneen törkeään kirjanpitorikokseen.

Verotarkastuksessa henkilö B:n katsottiin saaneen yhtiöstä peiteltyä osingonjakoa vuosina 2012–2015 yhteensä 135.450,- euroa. Yhtiö tai B ei ollut tehnyt palkanmaksua tai pääomatuloa koskevia ilmoituksia verohallinnolle. B:tä oli syytä epäillä törkeästä veropetoksesta henkilökohtaisessa tuloverotuksessa.

Juttu jaettiin tutkittavaksi perehdytysjakson osallistuja 3:lle. Tutkijoiden aloituspalaverissa käytiin läpi verotarkastuksen kulku, epäiltyjen rikosten teonkuvaukset, todistusteemat, asiakirjatodistelu ja tutkinnassa seuraavaksi tehdyt suoritukset.

Jutun tutkinnassa vastuun kohdentaminen oli erityisesti huomioitava todistusteema. Henkilö A oli ollut rikoslainsäädännön tarkoittama yhtiön edustaja kun taas henkilöllä C oli ollut tilinkäyttöoikeus yhtiön tiliin, mikä voisi tarkoittaa jonkinasteista määräysvallan käyttöä yhtiössä.

Niin ikään rikoshyödyn takaisinsaantiin tuli kiinnittää huomiota esitutkinnassa. Henkilö B:lle oli siirtynyt nettona yli 100.000,- euroa vuosien 2012–2015 aikana ja oli mahdollista, että menettely on jatkunut samankaltaisena myös ajankohdan jälkeen.

X Oy asetettiin konkurssiin marraskuussa 2017. Oli epäiltävissä, että konkurssin välitön syy oli verohallinnon verotarkastuskertomuksen pohjalta tekemät maksuunpanot ja niiden perintä. Oli kuitenkin hyvinkin mahdollista, että B:lle tehdyt varojen siirrot olisi katsottavissa ilman hyväksyttävää syytä tehdyiksi ja siten asiassa tulisi epäiltäväksi velallisen epärehellisyysrikos, ainakin vuosien 2016 ja 2017 ajalta.

X Oy:n konkurssipesän pesänhoitaja toimitti tutkintapyynnön poliisille perehdytysjakson aikana. Tutkintapyynnössä pyydettiin tutkimaan törkeää kirjanpitorikosta ja työeläkevakuutusmaksupetosta. Jutun tutkinta otettiin osaksi perehdytysjaksoa.

Tutkijoiden aloituspalaverissa läpikäydyt, seuraavat tutkinnassa tehdyt suoritukset olivat tutkintasuunnitelman tai johdantoluonnoksen laatiminen ja rikoshyödyn jäljittämiseen liittyvän alustavan tarkastelun tekeminen henkilö B:n osalta. Tutkintasuunnitelmassa tuli huomioitavaksi myös pesänhoitajan tutkintapyynnössä ilmoitetut rikosasiat.

Syyttäjyhteistyö korostuu tällaisen rikoskokonaisuuden tutkinnassa. Sinänsä on täysin mahdollista, että ensin tapahtuu veropetos, jossa laiminlyödään velvoitteita ja aiheutetaan verojen määräämättä jääminen. Myöhemmin yhtiön ajautuessa maksukyvyttömyystilaan on mahdollista tehdä velallisen rikoksia esimerkiksi luovuttamalla yhtiön varallisuutta ilman hyväksyttävää syytä. Nämä teot, vaikka kohdistuisivat samoihin varoihin, eivät peitä toisiaan, kun veropetoksen rangaistava teko on laiminlyönti tai väärän tiedon antaminen ja velallisen epärehellisyys teko on varojen luovuttaminen (KKO 2011:35). Suojeltava oikeushyvä on niin ikään eri, kuten luvussa 3 on käynyt ilmi.

Pesänhoitajan tutkintapyynnössään esittämä asianimike eli työeläkevakuutusmaksupetos on tutkinnallisesti haastava tulkinta tapahtumista. Tulkinnaissa on katsottu yhtiön pankkitililtä tehdyt siirrot palkanmaksuksi. Vaihtoehtoisesti siirrot voisi nähdä ilman hyväksyttävää syytä tehdyiksi yhtiön varojen luovutuksiksi. Jälkimmäistä tulkintaa puoltaisi se, että yhtiön kirjanpito on jätetty kokonaan tekemättä, eivätkä siirtojen perusteet näin käy ilmi mistään.

Osallistuja 4:n tutkima juttu. X Oy harjoitti ravintolatoimintaa. Yhtiön liikevaihto oli vuosittain suuruusluokassa 400.000,- euroa. Yhtiön hallituksen ainoa varsinainen jäsen oli henkilö A, joka myös omisti yhtiön.

Yhtiön toimintaan kohdistui kokonaisverotarkastus verovuosille 2014 ja 2015. Yhtiö oli asianmukaisesti ilmoittautunut verohallinnon rekistereihin ja tehnyt lakisääteiset ilmoitukset, joiden pohjalta yhtiön tuloverotus ja arvonlisäverotus oli alun perin toimitettu. Verotarkastuksessa oli verrattu yhtiön kirjanpidon mukaisia, ja sitä kautta verohallinnolle ilmoitettuja, myyntitietoja aluehallintovirastolta saatuihin ostotietoihin ja kassakoneen myyntiraporttien keskihintoihin. Ilmeni, että tuloveroilmoituksissa alkoholimyyntiä oli

jäänyt ilmoittamatta siten, että tuloverojen määrääminen oli tapahtunut vuoden 2014 osalta 4.084,72 euroa ja vuoden 2015 osalta 2.877,20 euroa liian alhaisina.

Vastaavalla tavalla yhtiö oli ilmoittanut arvonlisäverotuksessa suoritettavan arvonlisäveron määrän liian pieneksi. Suoritettavia arvonlisäveroja oli jäänyt ilmoittamatta ja määräytymättä yhteensä 14.918,30 euroa.

Yhtiön väärin tietojen antamisia Verohallinnolle ja niiden seurauksena aiheutuneita tuloverojen ja arvonlisäverojen määräämisiä liian alhaisiksi tutkittiin törkeänä veropetoksena.

X Oy:n kirjanpidosta puuttui 2014 ja 2015 päättyneillä tilikausilla alkoholimyynnejä noin 60.000,- euroa. Kun puuttuvan myynnin määrää suhteutetaan kirjanpidon mukaiseen kokonaisliikevaihtoon, oli syytä epäillä, että liiketapahtumien kirjaamisten laiminlyönneillä oli ollut vaikutusta oikean ja riittävän kuvan saamiseen yhtiön tuloksesta. Jutussa oli syytä epäillä kirjanpitorikosta.

Juttu jaettiin tutkittavaksi perehdytysjakson osallistujia 4:lle. Tutkijoiden aloituspalaverissa käsiteltiin ravintolatoimintaan kohdistuvien verotarkastusten erityispiirteitä, epäiltyjen rikosten teonkuvaukset, todistusteemat, asiakirjatodistelu ja jutun tutkinnassa tehdyt suoritukset.

Tutkinta liiketoimintakiellon määräämiseksi tuli suorittaa A:n osalta. Lisäksi huomiota tuli kiinnittää rikoshyödyn jäljittämiseen kun rikoksesta epäillyn toimintamallina oli pimeää oluenmyynti, millä on potentiaali tuottaa hyvin varallisuutta etenkin, jos mallia on jatkettu vielä varotarkastuksen jälkeen.

Jutun erityisenä yksityiskohtana oli verotarkastuksessa tehty havainto, että A:lla ei ollut juuri lainkaan verohallinnolle ilmoitettuja tuloja tarkastettuna ajankohtana. Havainto toisaalta tuki sitä, että ravintolassa oli pimeää myyntiä, mitkä A on ottanut omaan käyttöönsä. Toisaalta havainto herätti kysymyksen mahdollisesta veropetoksesta A:n henkilökohtaisessa tuloverotuksessa.

Henkilötodistelua tutkinnassa oli saatavissa asianomistaja Verohallinnon edustajalta, rikoksesta epäilty A:lta, todistaja verotarkastajalta ja todistaja kirjanpitäjältä. Henkilötodistelussa huomiota oli mahdollista kiinnittää todistusteemojen käsittelyn ohella mahdolliseen veropetokseen henkilökohtaisessa tuloverotuksessa.

Tutkijoiden palaverissa läpikäydyt, seuraavat tutkinnassa tehdyt suoritukset olivat tutkintasuunnitelman tai johdantoluonnoksen laatiminen ja rikoshyödyn takaisinsaantimahdollisuuksien alustava selvittäminen henkilö A:n osalta.

4.3.5 Työturvallisuusrikoksen esitutkinta

Työturvallisuusrikosjutut jaettiin perehdytysjakson osallistujille siinä järjestyksessä kun niitä koskeva tutkintapyyntö saapui tutkittavaksi P-H talous- ja petosrikosten tutkintatoimistoon. Työturvallisuusrikoksen suhteellisen lyhyt vanhenemisaika, 2 vuotta rikoksen tapahtuma-ajasta, tarkoittaa käytännössä sitä, että jutut on jaettava tutkijoille silloin kun ne saapuvat. Näin varmistetaan, että tutkintaan ja syyteharkintaan on riittävästi aikaa, vaikka tutkinnassa tulisi eteen joitain hidastavia tekijöitä, esimerkiksi rikoksesta epäiltyjen vaikea tavoitettavuus. Käytännössä työturvallisuusrikos paljastuu jollain työpaikalla tapahtuneen tapaturman ja sen johdosta suoritetussa työsuojeluviranomaisen tarkastuksessa tehtyjen havaintojen kautta. Näin varsinaisesta tapahtumasta ja rikoksen tekohetkestä on saattanut kulua jo useita kuukausia rikoksen saapuesssa poliisin tietoon.

Osallistuja 3:n tutkima juttu. X Oy on ollut sähkölaitteiden valmistusta, myyntiä ja asentamista harjoittanut yritys, jonka liikevaihto on miljoonan euron suuruusluokassa tilikausittain. Yhtiön toimitusjohtajana on toiminut henkilö A, ja työnjohtajina henkilöt B ja C.

X Oy:n toimitiloissa metallityöntekijä D oli työskennellyt epäkeskopuristimella, johon oli tullut häiriö. Työntekijän sormien ollessa avonaisen työkalun välissä, hän polkaisi jalkalaukaisinta, jolloin hänen sormensa jäivät työkalun väliin puristuksiin ja vaurioituivat vakavasti.

Jutussa oli seuraavia työturvallisuusmääräysten vastaisia seikkoja:

- Työturvallisuuslain 10 §:n (23.8.2002/738) mukaan työnantajan on työn ja toiminnan luonne huomioon ottaen riittävän järjestelmällisesti selvítettävä ja tunnistettava työstä, työajoista, työtilasta, muusta työympäristöstä ja työolosuhteista aiheutuvat haitta- ja vaaratekijät sekä, jos niitä ei voida poistaa, arvioitava niiden merkitys työntekijöiden turvallisuudelle ja terveydelle. Koneen vaarojen tunnistaminen oli laiminlyöty.
- Työturvallisuuslain 41 §:n (23.8.2002/738) 1 momentin mukaan työssä saadaan käyttää vain sellaisia koneita, työvälineitä ja muita laitteita, jotka ovat niitä koskevien säännösten mukaisia sekä kyseiseen työhön ja työolosuhteisiin sopivia ja tarkoituksenmukaisia. Työntekijä käytti jalkalaukaisinta avonaisella työkalulla, mikä oli työmenetelmänä työturvallisuusmääräysten vastainen.
- Työturvallisuuslain 41 §:n 2 momentin mukaan koneita, työvälineitä ja muita laitteita on käytettävä, hoidettava, puhdistettava ja huollettava asianmukaisesti. Epäkeskopuristimen ohjauskaappi oli työtaturman sattuessa avoinna. Kaappi ei ollut asianmukaisesti lukittavissa, koska kaapin lukon avain oli kadoksissa. Ohjauskaappi oli myös irronnut kiinnityksistään.
- Työturvallisuuslain 8 §:n (23.8.2002/738) 4 momentin mukaan työnantajan on jatkuvasti tarkkailtava työympäristöä ja työtapojen turvallisuutta. Työntekijä käytti jalkalaukaisinta avonaisella työkalulla.

Tämän jutun tutkinnassa työnantajan edustajina rikoksesta epäiltynä tulivat kuulusteltaviksi henkilöt A, B ja C. Asianomistajana tuli kuulusteltavaksi D. Todistajina oli mahdollista kuulustella yhtiö X Oy:n työsuojeluvaltuutettua, sekä epäkeskopuristimen muita käyttäjiä.

Jutun tutkinnassa tuli huomioida yhteisösakon määräämisen edellytykset ja vammantuottamuksen tutkinta. Juttu jaettiin tutkittavaksi perehdytysjakson osallistuja 3:lle. Tutkijoiden aloituspalaverissa käsiteltiin vastuun kohdentamisen selvittämiseen liittyviä erityispiirteitä ja tutkinnassa tehdyt suoritukset.

Osallistuja 1:n tutkima juttu. X Oy on ollut konepajatoimintaa harjoittanut yhtiö, jonka liikevaihto on ollut tilikausittain kahden miljoonan euron suuruusluokassa. Yhtiön toimitusjohtajana on ollut henkilö A.

X Oy:n vuokratyöntekijä B oli yhdessä työntekijä C:n kanssa saanut tehtäväksi raivata työskentelytilaa kuonapakille, siirtää kuonapakki työskentelypaikalle ja aloittaa kuonapakin korjaus polttoleikkaamalla. Yritettäessä tukea pakkia työskentelypaikalla, kaatui tuhat kiloa painava ja puolitoista metriä korkea kuonapakki osuen B:n jalkaan. Seurauksena oli vakava työtaturma.

Jutussa oli seuraavia työturvallisuusmääräysten vastaisia seikkoja:

- Työturvallisuuslain 12 §:n (23.8.2002/738) mukaan työmenetelmiä, työtiloja ja koneiden käyttöä suunnitellessaan on työnantajan huolehdittava siitä, että suunnittelussa otetaan huomioon niiden vaikutukset turvallisuuteen ja että ne ovat aiottuun tarkoitukseen soveltuvia. Kuonapakin siirtämistä työtilaan, kuonapakin tuentaa työn turvallisesti tekemiseksi ja riittävää työskentelytilan väljyyttä ei suunniteltu.
- Työturvallisuuslain 14 §:n (23.8.2002/738) mukaan työnantajan on työntekijän ammatillinen kokemus huomioon ottaen huolehdittava työntekijän riittävästä perehdyttämisestä turvallisiin työtapoihin. Työtehtävän saaneella B:llä ja C:llä ei ollut lainkaan tietoa, miten työ olisi tullut turvallisesti suorittaa. Työ annettiin tehtäväksi ja tämän jälkeen työpari toimi itseohjautuvasti.
- Työturvallisuuslain 8 §:n mukaan työnantajan on huomioitava työntekijän henkilökohtaisiin edellytyksiin liittyvät seikat huolehtiessaan työpaikan turvallisuudesta. Turvallista työtapaa ei kehitetty pakin tukemiseen ja työskentelytilaa oli liian vähän, ja kaatuvan pakin alta ei mahtunut pakenemaan.
- Työturvallisuuslain 32 §:n (23.8.2002/738) mukaan työpaikan rakenteiden ja työskentelypaikkojen tulee olla turvallisia. Uuden työn työmenetelmiä ei suunniteltu eikä paikka soveltunut työn tekemiseen turvallisesti.
- Työturvallisuuslain 10 §:n mukaan työnantajan on riittävän järjestelmällisesti selvitettävä ja arvioitava työstä aiheutuvat vaaratekijät. Työnantajalle oli jo vuonna 2016 annettu työsuojelutarkastuksessa toimintaohje vaarojen arvioinnista, mitä ei edelleenkään tehty tapaturman tapahtumisajankohtaan mennessä.

Tämän jutun tutkinnassa työnantajan edustajana rikoksesta epäiltynä tuli kuulusteltavaksi henkilö A. Asianomistajana tuli kuulusteltavaksi B. Todistajina oli mahdollista kuulustella työntekijä C:tä ja X Oy:n muita työntekijöitä.

Jutun tutkinnassa tuli huomioida yhteisösakon määräämisen edellytykset ja vammantuottamuksen tutkinta. Juttu jaettiin tutkittavaksi perehdytysjakson osallistuja 1:lle. Tutkijoiden aloituspalaverissa käsiteltiin työturvallisuusmääräysten vastaiset menettelyt X Oy:n toiminnassa ja tutkinnassa tehdyt suoritukset.

Osallistuja 4:n tutkima juttu. X Oy:n on harjoittanut betonirakenteiden liitososien ja -rakenteiden valmistusta ja myyntiä. Yhtiön liikevaihto on ollut kymmenien miljoonien eurojen suuruusluokassa. Yhtiön hallituksen puheenjohtajana on toiminut A ja toimitusjohtajana B.

Yhtiön protopajan tuotantotiloissa sattui tapaturma, jossa X Oy:n aliurakoitsija Y Oy:n työntekijä C:n oikean käden sormi vammautui pylväsporakoneella työskentelyn yhteydessä. C porasi reikiä kiinnityslevyihin pylväsporakoneella. Kesken työskentelyn C pyyhkäisi työkäsine kädessä metallisilppua pois porattavan levyn päältä ja poran terästä. Tämän seurauksena metallisilppu tarttui C:n käsineeseen ja käsine tarttui pyörivään terään vääntäen C:n oikean käden terän ympärille. Käytössä olleessa pylväsporakoneessa ei ollut koneen terää ja istukkaa suojaavaa suojaa asianmukaisesti paikoillaan.

Jutussa oli seuraavia työturvallisuusmääräysten vastaisia seikkoja:

- Työturvallisuuslain 8 §:n 4 momentin mukaan työnantajan on jatkuvasti tarkkailtava työympäristöä ja työtapojen turvallisuutta. Pylväsporakonetta oli käyttänyt ilman asianmukaista suojaa C:n lisäksi myös X Oy:n työntekijät.
- Työturvallisuuslain 50 §:n (23.8.2002/738) mukaan yhteisellä työpaikalla pääasiallista määräysvaltaa käyttävän työnantajan on työn ja toiminnan luonne huomioon ottaen varmistettava, että hänen työpaikallaan työtä teettävä ulkopuolinen työnantaja ja tämän työntekijät ovat saaneet tarpeelliset tiedot ja ohjeet työhön kohdistuvista työpaikan vaara- ja haittatekijöistä sekä työpaikan ja työn turvallisuuteen liittyvistä toimintaohjeista. Aliurakoitsijan työntekijä C käytti pylväsporakonetta ilman terää ja istukkaa suojaavaa suojusta.
- Työturvallisuuslain 10 §:n mukaan työnantajan on työn ja toiminnan luonne huomioon ottaen riittävän järjestelmällisesti selvitettävä ja tunnistettava työstä, työtilasta, muusta työympäristöstä ja työolosuhteista aiheutuvat haitta- ja vaaratekijät sekä, milloin niitä ei voida poistaa, arvioitava niiden merkitys työntekijöiden turvallisuudelle ja terveydelle. Pylväsporakoneen riskejä ei ollut riittävällä tavalla arvioitu.
- Työturvallisuuslain 41 §:n 2 momentin mukaan pääsyä koneen tai työvälineen vaara-alueelle on rajoitettava niiden rakenteen, sijoituksen, suojusten tai turvalaitteiden avulla tai muulla sopivalla tavalla. Suojus oli erikseen poistettu käytöstä.

Tämän jutun tutkinnassa työnantajan edustajina rikoksesta epäiltyinä tulivat kuulusteltaviksi X Oy:n hallituksen puheenjohtaja A, toimitusjohtaja B, aliurakoitsijan kanssa sopimuksen tehnyt työsuunnittelija D, protopajan tuotantotilojen koneista ja laitteista vastannut kunnossapito- ja kehityspäällikkö E ja tuotantojohtaja F. Asianomistajana tuli kuulusteltavaksi C. Todistajina oli mahdollista kuulustella X Oy:n työsuojelupäällikkö G ja työsuojeluvaltuutettu H.

Jutun tutkinnassa tuli huomioida yhteisösakon määräämisen edellytykset ja vammantuottamuksen tutkinta. Juttu jaettiin tutkittavaksi perehdytysjakson osallistuja 4:lle. Tutkijoiden aloituspalaverissa käsiteltiin työturvallisuusmääräysten vastaiset menettelyt X Oy:n toiminnassa ja tutkinnassa tehdyt suoritukset.

Jutun tutkinnassa tuli syyttäjän aloituspalaverissa pohdittavaksi, miten vastuun kohdentumista alustavasti arvioidaan työturvallisuusrikossäännöksen 2 kohdan

tarkoittaman laiminlyöntitekotavan osalta. Samoin tuli pohdittavaksi, miten vastuun kohdentuminen alustavasti nähdään työturvallisuusrikossäännöksen 1 kohdan tarkoittaman työturvallisuusmääräysten rikkomisen osalta.

Osallistuja 2:n tutkima juttu. Elinkeinonharjoittaja A:n epäiltiin jättäneen tekemättä määräaikaistarkastuksen kuormausnostimeen vuosina 2016 ja 2017. Asiassa epäiltiin työturvallisuusrikkomusta.

Juttu jaettiin tutkittavaksi perehdytysjakson osallistuja 2:lle. Tutkijoiden aloituspalaverissa käytiin läpi epäilyn rikkomuksen teonkuvaus ja tutkinnassa tehty toimenpide. Asiassa annettiin sakkovaatimus A:lle.

5 PEREHDYTYSJAKSON TULOKSET

Luvussa eritellään perehdytysjakson määrälliset ja laadulliset tavoitteet toisistaan. Määrällisenä tavoitteena oli, että perehdytysjakson opetussuunnitelman mukaiset suoritukset olisi tehtynä jakson aikana ainakin siten, että niihin kohdistuneet palautteet olisi annettu. Tämä tarkoittaisi sitä, että esikäsiteltävät jutut olisi palautettu ryhmänjohtajille jaettavaksi edelleen jutun esitutkinnan suorituksista vastaavalle tutkijalle ja esitutkintasuoritusten osalta sähköiset esitutkintapöytäkirjat olisi siten valmiit, että pöytäkirjojen keskeisistä osista olisi voinut antaa palautteen. Palautteiden jälkeiset korjaukset, mahdolliset loppulausuntomenettelyt ja pöytäkirjojen arkistoinnit, sekä lähettämiset syyttäjälle, asianosaisille ja käräjäoikeuteen eli ns. lopputyöt olisi määrällisten tavoitteiden toteutumisen kannalta ollut mahdollista jättää tapahtuvaksi perehdytysjakson ajankohdan ulkopuolella.

Perehdytysjakson laadullisia tavoitteita olivat opetussuunnitelmaan kirjatut, osallistujien osaamiseen kohdistuvat tavoitteet. Tavoitteiden toteumaa on tarkasteltu perehdytysjaksolla annettujen palautteiden ja osallistujille tehtyjen haastatteluiden vastausten kautta.

5.1 Perehdytysjakson tavoitteisiin kohdistuneet haasteet

Perehdytysjakson määrällisten ja laadullisten tavoitteiden saavuttamiseen kohdistui useita haasteita, jotka oli huomioitava jakson järjestelyissä, opetustilaisuuksien sisällöissä ja palautteiden kohdennuksissa.

Talousrikosten tutkintakokemus. Perehdytysjaksolle osallistuvilla tutkijoilla ei ollut lainkaan aiempaa talousrikostutkinnan kokemusta. Vähäinkin kokemus olisi helpottanut uusien asioiden omaksumista, kun aihepiiri olisi ollut jollain tavalla tuttu. Perehdytysjaksolla käsiteltiin hyvin tehokkaalla tavalla taloushallinnon peruskäsitteitä, joiden tuntemus on välttämätöntä talousrikosten tutkinnassa.

Tämä haaste ei konkretisoitunut perehdytysjaksolla erityisesti. Tutkimusaineiston perusteella kirjanpito -opetustilaisuus, asianvalvonta ja verotarkastus -opetustilaisuus, ja elinkaari, konkurssimenettely ja julkisselvitys -opetustilaisuus antoivat osallistujille riittävät valmiudet perehdytysjakson työsuoritteiden tekemiseen. Erityisiä, perehdytysuunnitelman ulkopuolisia, tukitoimenpiteitä ei tehty perehdytysjakson aikana.

Sähköinen esitutkintapöytäkirja. Hämeen poliisilaitoksen talousrikostutkinnassa on laadittu sähköistä esitutkintapöytäkirjaa. Poliisihallinnossa oli perehdytysjakson alkaessa käynnissä selvitykset sähköisen esitutkintapöytäkirjan laadinnassa käytettävän ohjelmiston suhteen. Käytännössä P-H talous- ja petosrikosten tutkintatoimistossa oli käytössä useita versioita ohjelmistosta. Tällä oli vaikutusta perehdytysjakson järjestämiseen sekä opetustilaisuuksissa käsiteltävien asiakokonaisuuksien, että perehdytysjaksolle osallistuvien saaman tuen osalta.

Jakson alkaessa P-H talous- ja petosrikosten tutkintatoimiston henkilöstöllä oli laajalti käytössä Adobe Acrobat Professional -ohjelmiston eri versioita. Jakson aikana kaikkien Poliisihallinnon poliisikäyttäjien työasemiin asennettiin PDF-XChange PRO 7 -ohjelmisto, jonka käytön ohjeistus löytyy poliisin sisäisestä verkkosivustosta.

Perehdytysjaksolla siirryttiin käyttämään PDF-XChange -ohjelmistoa sähköisten esitutkintapöytäkirjojen laadinnassa ja asia huomioitiin työnohjauksessa. Myös opetustilaisuuksien sisällöissä huomioitiin muuttunut ohjelmisto. Erityisesti tällä oli vaikutusta esitutkintapöytäkirja -opetustilaisuuden sisältöön. Työnohjauksen osalta vaikutusta oli esitutkintapöytäkirjan laatimista koskevan ohjauksen lisäksi talousrikosasioiden esikäsittelytehtävien ohjaukseen.

P-H talous- ja petosrikosten tutkintatoimistossa laadittiin PDF-XChange -ohjelmistoa koskeva ohje, jossa huomioitiin erityisesti esitutkinnassa tarvittavat ohjelmiston ominaisuudet. Lisäksi toimistossa järjestettiin koulutusta ohjelmiston käytöstä. Tämä koulutus tapahtui rakenteellisesti perehdytysjakson ulkopuolella, mutta koulutuksen sisältö huomioitiin perehdytysjakson opetustilaisuuksien sisällössä.

Muut työtehtävät. Perehdytysjaksolle osallistuneet tutkijat ovat työskennelleet P-H talous- ja petosrikosten tutkintatoimiston ryhmässä 2. Ryhmän pääasiallinen tehtävä on ollut petos-, kavallus- ja maksuvälinerikosten tutkinta ts. muiden kuin talousrikosluokiteltujen juttujen tutkinta. Ryhmän vahvuus on ollut 8 tutkijaa ja perehdytysjakson aikana paljastuneiden tai ilmoitettujen, muiden kuin talousrikosjuttujen tutkinta on edellyttänyt kaikkien ryhmän jäsenten työpanosta.

Tutkimusaineistosta ja perehdytysjakson kulusta kokonaisuutena tehtyjen havaintojen perusteella jakson osallistujien muilla tehtävillä oli merkittävä vaikutus sekä perehdytysjakson, että tutkimuksen tuloksiin. Jaksolle osallistuvilla tutkijoilla oli runsaasti muita kuin perehdytysjaksolla annettuja tehtäviä.

P-H talous- ja petosrikosten tutkintatoimistossa toteutettiin perehdytysjakson aikana projekti, jonka tavoitteena oli laatia kaikkia toimistoon saapuvia asioita koskeva esikäsittelyohjeistus. Projektin valmistelutyönä laadittiin arvio toimistoon saapuvista rikosasioista, minkä mukaan muita kuin talousrikosluokiteltuja juttuja arvioitiin paljastuvan vuoden 2018 aikana yhteensä 1.800 ilmoitusta. Vaikka toteuma syyskuun lopun tilastojen valossa näyttäisi asettuvan määrälukkaan 1.500, tarkoittaa se, että perehdytysjakson aikana muita kuin talousrikosasioita on saapunut noin 750 ilmoitusta.

Tehtävien tärkeysjärjestykseen asettaminen muodostui näiden lukujen valossa keskeiseksi seikaksi perehdytysjakson määrällisten tavoitteiden saavuttamisen kannalta. Jatkokysymyksenä voisi esittää, millä tasolla tällaista priorisointia olisi tullut tehdä.

Työnjohto. Perehdytysjakson järjestäjä ei ole ollut osa P-H talous- ja petosrikosten tutkintatoimiston henkilöstörakennetta. Tutkintaryhmän työnjohdolla ei välttämättä ole ollut koko ajan kuvaa perehdytysjaksolla tehtävistä suorituksista tai niiden ajankäytöstä.

Tämä on voinut aiheuttaa haasteita muiden tehtävien järjestelyissä erityisesti tehtävien asettamisessa tärkeysjärjestykseen.

Perehdytysuunnitelma ja jakson ajankohta tiedotettiin osallistujille, toimiston tutkinnanjohtajille ja työnjohtajille eli tutkintaryhmien ryhmänjohtajille ennen jakson alkua. Tutkinnanjohto ja työnjohto pitivät suunnitelmaa mahdollisena toteuttaa.

Heti perehdytysjakson alettua työnjohdolle ilmoitettiin perehdytysjaksolla tutkittavat velallisen epärehellisyys -juttukokonaisuudet. Jutut jaettiin tutkijoille yhteistyössä ryhmänjohtajien kanssa.

Maaliskuun lopussa perehdytysjakson edistyminen ilmoitettiin toimiston tutkinnanjohtajille, tutkintaryhmien ryhmänjohtajille ja perehdytysjakson osallistujille. Tarkoituksena oli mahdollistaa töiden järjestäminen kunkin osallistujan osalta. Samassa yhteydessä tiedotettiin tapa, miten työsuoritteista pesähoitajan tutkintapyyntöön johdosta tehtävä esikäsittely tuli suoritettavaksi jaksolla.

Huhtikuun alussa ryhmänjohtajille ilmoitettiin perehdytysjaksolla tutkittavat verorikos -juttukokonaisuudet. Jutut jaettiin tutkijoille yhteistyössä ryhmänjohtajien kanssa.

Toukokuun alussa perehdytysjakson edistyminen ilmoitettiin toimiston tutkinnanjohtajille, tutkintaryhmien ryhmänjohtajille ja perehdytysjakson osallistujille. Samalla ryhmänjohtajille ilmoitettiin perehdytysjaksolla tutkittavat työturvallisuusrikos -juttukokonaisuudet. Jutut jaettiin tutkijoille yhteistyössä ryhmänjohtajien kanssa.

Elokuun alussa perehdytysjakson edistyminen ilmoitettiin toimiston tutkinnanjohtajille, tutkintaryhmien ryhmänjohtajille ja perehdytysjakson osallistujille. Tarkoituksena oli mahdollistaa jäljellä olleiden työsuoritusten järjestelyt siten, että jäljellä olleiden kahden kuukauden aikana jaksolle asetetut määrälliset tavoitteet olisi saavutettu.

Syyskuun alussa perehdytysjakson edistyminen ilmoitettiin toimiston tutkinnanjohtajille, tutkintaryhmien ryhmänjohtajille ja perehdytysjakson osallistujille. Samalla ilmoitettiin jakson päättymisestä, palautekeskusteluiden järjestelyistä ja mahdollisuudesta saada tehdyistä työsuoritteista palautteita vielä lokakuun ajan.

Ennen perehdytysjaksoa arvioitu tehtävien tärkeysjärjestykseen asettamiseen liittyvä haaste toteutui edellä mainitusta tiedottamisesta huolimatta. Tosin näillä asioilla ei välttämättä ole keskenään tekemistä vaan tehtävien asettaminen tärkeysjärjestykseen olisi saattanut tapahtua samalla tavalla riippumatta tehtäviin liittyvästä tietoisuudesta.

Reaaliaikaiset tutkintakokonaisuudet. Talousrikostutkinnassa on tavallista P-H talous- ja petosrikosten tutkintatoimiston kokoisessa toimintayksikössä, että vuositasolla paljastuu 1-5 sellaista reaaliaikaista rikoskokonaisuutta, joiden tutkinta edellyttää projektitutkinnan menetelmien käyttöä. Näiden rikosjuttujen paljastuminen saattaa edellyttää laajoja ja välittömiä tutkintatoimenpiteitä, jotka työllistävät koko toimiston henkilöstön.

P-H talous- ja petosrikosten tutkintatoimistoon ei saapunut tutkittavaksi reaaliaikaisia talousrikosjuttukokonaisuuksia perehdytysjakson aikana. Projektitutkinnan menetelmiä edellyttäviä ei-reaaliaikaisia juttukokonaisuuksia saapui, mutta ne tutkittiin talousrikosten tutkintaryhmässä. Sen sijaan reaaliaikaisesti käynnissä olleita petossarjoja paljastui useita. Niiden tutkinta tapahtui tutkintaryhmässä 2.

Tutkimusaineistosta tehtyjen havaintojen mukaan jokainen perehdytysjakson osallistuja oli perehdytysjakson aikana päävastuussa petossarjan tutkimisesta. Lisäksi tutkijoilla oli tutkittavana laajoja, yksittäisiä rikosasioita, jotka eivät kuuluneet perehdytysjakson sisältöön.

Osallistuja 1 oli päätutkijana kokonaan perehdytysjakson aikana tutkitussa, erittäin laajassa petosrikossarjassa. Lisäksi tutkijan siirryttyä P-H tutkintayksikön perustutkintaryhmästä, oli hänellä edelleen aiemman tutkintaryhmän juttuja tutkittavana, ja niiden tutkinta tuli saattaa loppuun perehdytysjakson aikana. O1 teki myös viikonloppuisin P-H tutkintayksikön esikäsittelyryhmän tehtäviä.

Osallistuja 2 oli tutkijana petosrikossarjassa, jossa O1 oli päätutkijana. O2:lla oli niin ikään aiemman tutkintaryhmän, perustutkintaryhmän, juttuja tutkittavana perehdytysjakson aikana. O2 teki myös viikonloppuisin P-H tutkintayksikön esikäsittelyryhmän tehtäviä.

Osallistuja 3 oli päätutkijana kahdessa erillisessä petosrikossarjassa. Lisäksi hän oli päätutkijana erityisen laajassa yksittäisessä petosrikosjutussa. O3 teki lomakaudella P-H tutkintayksikön pitkäkestoisten rikosasioiden tutkintaryhmän sijaisuuksia.

Osallistuja 4 oli päätutkijana useammassa petosrikossarjassa perehdytysjakson aikana. O4 teki myös viikonloppuisin P-H tutkintayksikön esikäsittelyryhmän tehtäviä.

5.2 Perehdytysjakson määrällisten tavoitteiden toteutuminen

Perehdytysjakson työmäärää voidaan jaotella kokonaisuuksiin. Kokonaisajallisesti voitaisiin puhua 26 viikon ajanjaksosta, joka kokonaisuutena olisi ollut käytettävissä jakson suoritteisiin, joita olivat opetustilaisuudet, ohjauksessa tapahtuneet työsuoritteet ja itseopiskelu. Kokonaisaikamäärään päästään vähentämällä käytössä olleesta vajaan 7 kuukauden kokonaisajasta tavallinen, neljän viikon loma-aikajakso.

5.2.1 Opetustilaisuudet

Opetustilaisuuksia oli 18. Niiden kesto vaihteli aihealueittain, mutta keskimääräinen kesto oli noin 2 tuntia. Yhteistyömäärältään tilaisuudet veivät siten yhden viikon työmäärän osallistujaa kohden.

Opetustilaisuuksien järjestäminen edellytti sitä, että osallistujat olivat yhtäaikaaisesti työvuorossa eikä heillä ollut ajankohtana sellaisia tehtäviä, jotka olisivat estäneet osallistumisen tilaisuuteen.

Kaikki perehdytys suunnitelman mukaiset opetustilaisuudet järjestettiin jakson aikana. Kaikilta osin opetustilaisuuksien ajankohta ei ollut työnjohdollisesti optimaalinen.

5.2.2 Työsuoritteet ohjauksessa

Esikäsittelytoimenpiteiden osalta voitaisiin ajatella, että edellä kuvattujen prosessien ja niissä tehtävien toimenpiteiden suorittaminen veisi yhden viikon työmäärän uudelta talousrikostutkijalta. Ajallisesti nämä toimenpiteet ovat saattaneet jakautua huomattavasti pidemmälle ajanjaksolle.

Perehdytysjaksolla tutkittaviksi jaetut, esikäsitellyt talousrikosjutut arvioitiin työmäärän osalta vastaavan juttukohtaisesti kolmen viikon työmäärää. Aiemmin luvussa 3 esitetystä työnjohdollisesta talousrikosjuttujen prosessimallista työmäärä jakautuisi viikon valmisteluvaiheeseen, viikon suoritusvaiheeseen ja viikon kasaamisvaiheeseen. Tässäkin on huomioitava se, että ajallisesti talousrikosjuttujen tutkinta-aika on ollut huomattavasti pidempi.

Perehdytysjakson työsuoritteiden ohjauksessa arvioitiin vastaavan 11 viikon työmäärää osallistujaa kohden.

Verorikoksen esikäsittely. Aiemmin kuvattuna mukaisesti verorikoksen esikäsittely suoritettiin verorikoksen tutkinta -opetustilaisuuden yhteydessä.

Yhteisön konkurssipesän tutkintapyynnön esikäsittely. Pesänhoitajien toimittamien tutkintapyyntöjen johdosta esikäsittelyssä tehtyjä toimenpiteitä on kuvattu edellä luvussa 4. Opetussuunnitelman mukaiset suoritukset tehtiin perehdytysjakson aikana.

Velallisen rikoksen tutkinta. Velallisen rikosjutut jaettiin tutkijoille maaliskuun loppuun mennessä. Niistä osallistuja 1:lle tutkittavaksi jaettu juttu saatettiin syyteharkintaan. Muiden juttujen tutkinta oli kesken perehdytysjakson päättyessä.

Verorikoksen tutkinta. Verorikokset jaettiin tutkijoille toukokuun alkuun mennessä. Niistä osallistuja 1:lle tutkittavaksi jaettu juttu saatettiin syyteharkintaan. Muiden juttujen tutkinta oli kesken perehdytysjakson päättyessä.

Työturvallisuusrikoksen tutkinta. Työturvallisuusrikokset jaettiin tutkijoille huhtikuun ja syyskuun välisenä aikana. Niistä osallistuja 2:lle jaetun jutun tutkinta on päätetty. Osallistuja 3:lle jaettu juttu saatettiin syyteharkintaan. Osallistuja 1:lle jaetun jutun esitutkintatoimenpiteet oli tehty perehdytysjakson päättyessä. Osallistuja 4:lle jaetun jutun tutkinta oli kesken perehdytysjakson päättyessä.

5.2.3 Itseopiskelu

Itseopiskelun osalta määrällistä tavoitetta ei asetettu. Pehdytysjakson osallistujien aloituskeskusteluissa ja pehdytys suunnitelman esittely -opetustilaisuudessa aihetta käsiteltiin siten, että osallistujien olisi hyvä hyödyntää aineistoa tutustuessaan tutkittaviksi jaettuihin juttuihin. Opetussuunnitelman mukaisen kirjallisuuden osalta todettiin niiden kautta olevan mahdollista syventää aihealueita koskevia tietoja.

Tutkimusaineistosta tehtyjen havaintojen mukaan osallistujat eivät ole hyödyntäneet itseopiskelumateriaalia juurikaan. Haastatelluista osallistujista kaksi vastasi, ettei ole lainkaan käyttänyt itseopiskelumateriaalia ajankäyttöön liittyvistä syistä johtuen. Haastatelluista kaksi oli tutustunut toimiston verkkolevyn projektikansioiden sisältämään koulutusaineistoon.

5.3 Pehdytysjakson laadullisten tavoitteiden toteutuminen

Luvussa 4.1 käsiteltiin pehdytysjaksolle asetettuja yleisiä työntekijälähtöisiä tavoitteita ja työntekijöiden osaamiseen liittyviä tavoitteita. Näiden tavoitteiden toteutumisen kautta on mahdollista tarkastella pehdytysjakson laadullisten tavoitteiden toteumaa.

Pehdytysjakson tavoitteiden toteutumista arvioitiin suorittamalla osallistujien teemahaastattelut luvussa 2.3 käsitellyin teemoin ja analysoimalla vastausten sisältöä. Tavoitteiden saavuttamisesta oli saatavissa selvitystä myös pehdytysjakson palauteaineistosta tehtyjen havaintojen kautta.

5.3.1 Yleiset tavoitteet

Valmius talousrikostutkijana. Haastatteluvastausten perusteella identifiointiprosessi talousrikostutkijaksi jäi kesken. Aloituskeskusteluissa ja haastatteluissa kolme vastaajaa ilmoitti petosrikostutkinnan keskittämisen yhteen tutkintaryhmään olleen keskeinen syy siirtymiseen talous- ja petosrikosten tutkintatoimistoon. Yksi vastaajista ilmoitti kiinnostuksenkohteekseen monipuolisen kuvan saamisen poliisin tehtäväkentästä.

Kuitenkin kaikki neljä vastaajaa ilmoittivat haastattelussa haluavansa kehittyä talousrikostutkijoina edelleen. Osallistujat 1 ja 4 kertoivat, että talousrikostutkinta oli aikaisemmin täysin tuntematon rikostutkinnan ala ja nyt erittäin kiinnostava. Osallistujat 2 ja 3 kertoivat olevansa tyytyväisiä siihen, että talousrikosjuttujen tutkiminen on nyt osana toimenkuvaa.

Haastatteluvastaukset jatkokouluttautumisen suhteen antoivat viittausta halusta kehittää valmiuksia talousrikostutkijana. Osallistujat 1 ja 4 kertoivat hakeutuvansa välittömästi Poliisiammattikorkeakoulun järjestämille talousrikosten tutkintakursseille, ja O3 jollain aikavälillä. Osallistuja 2 ei katsonut tarpeelliseksi jatkokoulutukseen hakeutumista. Tosin hän ilmoitti syyksi sen, että talousrikosjuttujen tutkinta onnistuu saadun koulutuksen kautta.

Pakkokeinojen käyttö talousrikostutkinnassa. Tähän osaamiseen liittyvä opetus tuli lähinnä huomioita pakkokeinojen käytöstä talousrikosten tutkinnassa -opetustilaisuuden kautta. Kaikki perehdytysjakson osallistujat olivat kokeneita rikostutkijoita ja heillä on ollut monipuolinen rikostutkintakokemus. Haastatteluvastauksista myös ilmeni, että heillä on ollut kokemusta pakkokeinojen käytöstä rikostutkinnassa. Myöskään palauteaineiston analyysi ei tuonut esiin kehityskohteita tähän teemaan liittyen.

Rikoslain yleiset opit. Perehdytysjaksolle osallistuneet tutkijat olivat kokeneita rikostutkijoita. Tutkimusaineistosta ei ilmennyt haasteita tämän asiakokonaisuuden osaamiseen liittyen. Perehdytysjakson opetustilaisuuksissa rikoslain yleisistä opeista esillä olivat erityisesti tahallisuuden määrittäminen ja laillisuusperiaate keskeisimpien talousrikostunnusmerkistöjen osalta. Näitä teemoja käsiteltiin kirjanpitorikos, velallisen epärehellisyys, verorikokset ja työturvallisuusrikos -opetustilaisuuksissa.

Talousrikosten rikosprosessi. Perehdytysjaksolla esitelty rikosprosessin vaiheistus oli kaikille jakson osallistujille uusi asia. Osallistujien rikostutkintakokemuksesta johtuen kuitenkin rikosprosessi käsitteenä oli kaikille tuttu. Haastatteluvastauksista kävi ilmi, että talousrikosten tutkintaprosessin osaaminen oli perehdytysjakson jälkeen olemassa. Osallistujista 1 ja 4 kertoivat, että vaiheajattelu helpotti juttujen tutkinnan suunnittelua selkeyttämällä tutkintaprosessia. O3 katsoi, että perehdytys antoi hyvät valmiudet tutkintaprosessin vaiheiden sisältämien tehtävien suorittamiseen. O1:n näkemys oli, että vaiheet ja niissä tehdyt suoritukset olisi ollut mahdollista sisäistää vielä paremmin, jos työsuoritteita olisi ollut mahdollista tehdä heti saadun opetuksen jälkeen.

Talousrikosten rikosprosessin vaiheajattelu tuotiin esiin perehdytysjaksolla annetuissa palautteissa, sekä juttujen edistymisen seurannan yhteydessä. Vaiheet käytiin läpi perehdytysjakson esittely -opetustilaisuudessa ja eri talousrikoksia käsittelevissä opetustilaisuuksissa.

Muuhun henkilöstöön tutustuminen. Tähän tavoitteeseen pyrittiin siten, että toimiston keskeisimpien, rikostutkintaa tukevien toimintojen vastuuhenkilöt pyydettiin luennoitsijoiksi perehdytysjaksolle. Osittaisena tavoitteena oli samalla kirkastaa luennoitsijoidenkin taholle heidän merkitystään toimiston toiminnassa.

Osallistuja 4 toi haastattelussaan erikseen esille henkilöstön tulemisen tutuksi perehdytysjakson aikana. Myös muut osallistujat toivat esille, että toimistossa on matala kynnyks saada ammatillista tukea työsuoritteiden tekemiseen. Haastatteluvastauksissa ei myöskään tullut ilmi haasteita sen suhteen, että jossakin tutkintaprosessin vaiheessa ei olisi ollut tiedossa, kuka toimiston henkilöstöstä vastaa mistäkin tehtävästä.

Työnjohtoprosessi. Prosessia avattiin työsuoritteiden jakamistavalla ja projektitutkinta -opetustilaisuudessa. Haastatteluvastauksista ei ilmennyt, ettei työnjohtoprosessi P-H talous- ja petosrikosten tutkintatoimistossa olisi ollut tiedossa. Kuitenkin työnjohtoprosessiin liittyvä jaettujen juttujen priorisointi tuli esille jokaisen haastatellun

vastauksista. Osallistujat ilmaisivat yhtenevästi, että juttujen tutkinnan priorisointi tapahtui tutkijan itsensä toimesta. Osallistujista 1, 2 ja 4 eivät tuoneet esiin tähän liittyviä haasteita, mutta O3:n mukaan poliisin toiminnassa yleisesti priorisointiin liittyvät asiat eivät ole silloin tyydyttävällä tasolla, kun jaettuja juttuja on työstettävänä enemmän kuin mihin työaika riittää. O3 näkemyksen mukaan tällaisessa tilanteessa työntekijän stressiä vähentäisi, jos tehtävät asetettaisiin selkeään tärkeysjärjestykseen.

Sidosryhmät. Eri rikoslajeja koskevissa opetustilaisuuksissa tuotiin esille keskeisimmät sidosryhmät ja niiden toiminnan merkitys talousrikosten tutkinnassa. Aluehallintoviraston toiminta esiteltiin työturvallisuusrikos -opetustilaisuudessa, Verohallinnon toiminta verorikosasioissa käytiin läpi asianvalvonta ja verotarkastus -opetustilaisuudessa, ja yhteisöjen konkurssipesien pesänhoitajien yhteistyötä esitutkintaviranomaisen kanssa käsiteltiin elinkaari, konkurssimenettely, julkisselvitys -opetustilaisuudessa. Perehdytysjakson palauteaineistosta ei ilmennyt sidosryhmäyhteistyöhön liittyviä haasteita.

5.3.2 Osaamistavoitteet

Tietojärjestelmät ja ohjelmistot. Osaamistavoitteen mukaisia asioita tuotiin esille järjestelmät ja rekisterit, sekä esitutkintapöytäkirja -opetustilaisuuksissa. Niin ikään esikäsittely -työsuoritteiden yhteydessä oli varauduttu erityisen tuen tarjoamiseen mahdollisissa ongelmatilanteissa. Erityisen tuen tarvetta ei ilmennyt.

Haastatteluvastauksista ilmeni, että osaamistasoa oli vaikea arvioida. Kuitenkaan yksittäistä ongelma-kohtaa ei ilmennyt kuin osallistuja 1:n vastauksesta, jossa tuotiin esiin sähköisen esitutkintapöytäkirjan laadintaan liittyvä, mahdollinen koulutustarve.

Talousrikosten teonkuvaukset. Talousrikosten tutkinta -opetustilaisuuksien ja rikosten tunnusmerkistöihin liittyvien opetustilaisuuksien sisällöt keskittyivät pitkälti teonkuvausten selvittämiseen esitutkinnassa. Työsuoritteiden ohjaamisesta erityisesti tehtävien jakamisen yhteydessä tapahtunut ohjaus ja juttujen tutkinnassa pidettyjen tutkijoiden aloituspalaverien sisältöjen tarkoitus oli antaa valmiuksia talousrikosten teonkuvausten selvittämiseen.

Kaikki osallistujat kertoivat perehdytysjaksolla kertyneen osaamisen riittävän teonkuvauksiin liittyvän selvityksen hankkimiseen. O3 toi esille, että perehdytysjakson opetussuunnitelman mukaisten työsuoritteiden täysimääräinen tekeminen olisi kehittänyt osaamista edelleen.

Rikoshiöty ja asianomistajan korvausvaatimus. Rikoshiödyn jäljittämisen prosessista pidettiin opetustilaisuus. Lisäksi rikoshiödyn käsitettä avattiin rikoslajeittain eri tunnusmerkistöjä koskevissa opetustilaisuuksissa. Työsuoritteiden ohjauksissa tuotiin esille tutkijan toimenpiteitä rikoshiödyn jäljittämisessä ja asianomistajien korvausvaatimusten selvittämisessä.

Haastatteluvastaukset jakautuivat rikoshyödyn jäljittämistä koskevan osaamisen osalta. O1:lle ja O2:lle käsite ja tutkijan toimenpiteet olivat jääneet epäselviksi, O3 ja O4 eivät ilmaisseet osaamisvajeita rikoshyödyn jäljittämisen suhteen.

Tutkintaprosessin vaiheiden suorittaminen. Osaamistavoitteen saavuttamisen välineenä oli perehdytysjakson työsuoritteiden tekeminen ja niistä annetut palautteet. Rikosten tutkinta -opetustilaisuuksien sisältö koostui niin ikään tutkintaprosessin eri suoritteiden tekemisestä.

Haastatteluvastauksista ilmeni yhtenevästi, että perehdytysjakso tuotti valmiudet tutkintaprosessin vaiheiden suorittamiseen. O2 ja O3 toivat esille, että työsuoritteiden suunnitelman mukainen tekeminen olisi parantanut valmiuksia edelleen.

I tai II luokan talousrikosjuttu. Keskeinen perehdytysjakson osaamistavoite oli se, että tutkija kykenisi itsenäisesti tutkimaan suhteellisen yksinkertaisen talousrikosjutun. Osaamista pyrittiin kehittämään lähes kaikkien opetustilaisuuksien yhteydessä, mutta etenkin tavoitteeseen pyrittiin työsuoritteiden tekemisen ja niistä annettujen palautteiden kautta.

Haastatteluissa O1, O2 ja O3 kertoivat, että perehdytysjakson aikana osaaminen kehittyi siten, että I tai II luokan talousrikosjutun tutkinta onnistuisi verrattain itsenäisesti. O4 esitti varauksen, että tutkittavan jutun pitäisi olla täysin samanlainen kuin perehdytysjakson aikana tutkitut jutut, että tutkinta olisi suoritettavissa itsenäisesti.

Projektitutkinta. Valmiuksia kehitettiin opetustilaisuuden kautta. Joidenkin osallistujien osalta perehdytysjakson aikana tutkittavaksi jaetut, jakson ulkopuoliset tutkintatehtävät tarjosivat mahdollisuuksia soveltaa projektitutkinnan menetelmiä.

Haastatteluvastausten perusteella projektitutkinta oli käsitteenä uusi asia osallistujille 3 ja 4. O3 kertoi valmiuksien kehittyneen perehdytysjakson aikana. O1 ja O2 kertoivat osaavansa toimia osana projektiryhmää. Osaaminen oli kertynyt sekä perehdytysjakson aikana, että sitä ennen tehtyjen projektien suorittamisten myötä.

6 TUTKIMUSTULOKSET

Tutkimustuloksissa käydään tarkemmin läpi perehdytysjaksolla kertyneiden palautteiden sisältöä ja niistä ilmenneitä haasteita, sekä haastatteluvastauksista ilmenneitä seikkoja.

Tutkimusraportin aiemmissa luvuissa 2 ja 4 on kuvattu perehdytysjakson aikana tapahtunutta tutkimusaineiston keräämistä. Perehdytysjakson osallistujat on haastateltu aiemmin luvussa 2 kuvatuista teemoista.

6.1 Perehdytysjakson palauteaineistosta tehdyt havainnot

Tietyistä juttujen tutkinnassa laadituista asiakirjoista tai asiakirjakokonaisuuksista annettiin kirjallinen palaute. Palaute annettiin tutkintasuunnitelmasta, rikoksesta epäillyn kuulusteluvalmisteluista, rikoksesta epäillyn kuulustelupöytäkirjasta ja esitutkintapöytäkirjasta. Esikäsittelytehtävien yhteydessä kirjallinen palaute annettiin tutkintailmoituksen sisällöstä.

6.1.1 Yhteisön konkurssipesän tutkintapyynnön esikäsittely

Palaute annettiin laaditusta tutkintailmoituksesta. Palaute sisälsi myös listan seuraavaksi esikäsittelyssä tehtäväksi tulleista suorituksista. Näitä olivat yleisimmin asiakirjatodistelun täydentäminen ja sähköisen kansion järjestäminen. Tutkintailmoituksesta annetuissa palautteissa huomioitiin seuraavat kohdat:

- ilmoitustiedot
- asianimikkeet, rikosepäilyt ja niiden tekoajat
- tapahtumien tuleminen poliisin tietoon
- epäiltyjen rikosten teonkuvaukset ja seurausedellytys
- yhteisöä, konkurssimenettelyä ja kirjanpidon järjestämistä koskevat tiedot
- luokitukset

Palauteaineistosta ilmeni, että ilmoitustietojen kirjaaminen, asianimikkeiden valinta ja epäiltyjen rikosten teonkuvausten kirjaaminen oli onnistunut. Niin tapahtumien tuleminen poliisin tietoon kuin tietolähdemerkinnät oli huolellisesti tehty.

Sekä kirjanpitorikoksen, että velallisen rikoksen seurausedellytyksen kirjaamisessa ilmeni puutteita. Luokitustiedot olivat puutteellisia kaikissa laadituissa ilmoituksissa.

6.1.2 Velallisen rikoksen esitutkinta

Tutkintasuunnitelma. Annetuissa palautteissa huomioitiin seuraavat kohdat:

- juttu -osion sisältö
- tutkinnassa selvitettävät seikat -osion sisältö
- epäiltyjen rikosten tunnusmerkistöt ja niiden asiakirja- ja henkilötodistelu asianimikkeittäin eriteltynä
- muut esitutkinnassa selvitettävät seikat -osion sisältö

Palaute sisälsi myös listan seuraavista tutkinnassa tehtäväksi tulleista suorituksista. Näitä olivat syyttäjähYTEISTYÖN aloittaminen ja kuulusteluvalmistelut.

Juttu -osion laatiminen eli rikosnimikkeiden, niiden tapahtumien ja esitutinnan asianosaisten kirjaaminen onnistui hyvin. Tutkinnassa selvitettävien seikkojen osalta haasteelliseksi osoittautui tiiviin tapahtumakuvauksen kirjaaminen siten, että siitä ilmeni, minkä rikosten tunnusmerkistöjen tapahtumien on syytä epäillä täyttävän.

Rikosnimikkeitä koskevien kappaleiden tapahtumakuvaukset eivät sisältäneet jokaisen todistusteeaman mukaisia asioita. Rikollista tekoa koskeva selvitys oli kuitenkin pääosin hyvin laadittu. Myös todistelu oli pääosin riittävää kunkin todistusteeaman osalta, joskin todisteiden sisältämät, kutakin todistusteeamaa todentavat tiedot olivat pääosin jääneet kirjaamatta. Suunnitelman käyttäminen sellaisenaan johdannon pohjana oli näin vaikeampaa. Rikoshyödyn käsite oli myös jäänyt epäselväksi velallisen epärehellisyys - rikoksessa.

Muut esitutkinnassa selvitettävät seikat -osio oli jäänyt pääosin laatimatta. Palautteissa tuotiin esiin tarve suorittaa tutkinta liiketoimintakiellon määräämiseksi rikoksesta epäiltyjen osalta sekä rikoshyödyn jäljittämisen osalta tehtävät suoritukset.

Rikoksesta epäillyn kuulustelupohja. Annetuissa palautteissa huomioitiin seuraavat kohdat:

- kuulusteltavalle tehtävät ilmoitukset oikeuksista ja velvollisuuksista
- epäillyn tahallisuutta selvittävät kysymykset
- yhteisön hallintoa ja sitä kautta vastuun kohdentumista selvittävät kysymykset
- yhtiön kirjanpidon järjestämistä ja sitä kautta vastuun kohdentumista, sekä epäillyn kirjanpitorikoksen tekoa ja seurausta koskevat kysymykset
- yhtiön taloutta ja sitä kautta velallisen epärehellisyyden seurausedellytystä selvittävät kysymykset
- epäiltyjen rikosten tekoja ja niiden seurauksia koskevat kysymykset
- tutkinnan liiketoimintakiellon määräämiseksi käsittely

Palautteen yhteydessä todettiin seuraavan esitutkinnassa tehtävän suorituksen olleen rikoksesta epäillyn kuulustelun suorittaminen.

Palauteaineistosta tehtyjen havaintojen mukaan laadituilla kuulustelukysymyksillä oli mahdollista saada selvitys vastuun kohdentumisesta, sekä epäillyistä rikollisista teoista ja niiden seurauksista. Joiltain osin kuulustelukysymysten laatijan oli velallisen epärehellisyyden tekojen osalta ollut vaikea tunnistaa, miltä osin tekoja on syytä epäillä rikoksiksi, ja miltä osin teot ovat yhteisön taloudellisena kriisiaikanakin hyväksyttäviä.

Rikoksesta epäillyn kuulustelukertomus. Palautteissa huomioidut kohdat olivat seuraavat:

- oikeuksien ja velvollisuuksien ilmoittaminen rikoksesta epäillylle
- tekijän tahallisuudesta saatu selvitys
- yhteisön hallinnosta ja sitä kautta vastuun kohdentumisesta saatu selvitys

- yhteisön kirjanpidon järjestämisestä ja sitä kautta vastuun kohdentumisesta, sekä epäillyn kirjanpitorikoksen teosta saatu selvitys
- yhteisön taloustilanteesta ja sitä kautta velallisen epärehellisyyden seurausedellytyksestä saatu selvitys
- epäiltyjen rikosten teoista ja seurauksista saatu selvitys
- tutkinnan liiketoimintakiellon määrittämiseksi suorittaminen

Palautteessa esitettiin myös seuraavat esitutkinnan suoritukset, jotka olivat muiden asianosaisten ja todistajien kuulustelut, sekä esitutkintapöytäkirjan laadinta.

Palauteaineistosta ilmeni, että vastuun kohdentumisesta oli saatu riittävä selvitys. Samoin kirjanpidon järjestäminen oli selvitetty hyvin. Myös epäiltyjen rikollisten tekojen selvittäminen oli siten onnistunut, että riidattomat ja riitaiset seikat olivat selvinneet kuulusteluissa. Haasteita ilmeni rikostunnusmerkistöjen esittämisessä ja siinä, että epäillyltä olisi saatu perustellut kannanotot rikosepäilyihin. Niin ikään vapaan kerronnan ensisijaisuutta ei täysin sisäistetty kuulusteluiden aikana.

Esitutkintapöytäkirja. Palautteissa huomioitiin seuraavat laaditut asiakirjat:

- sähköisen esitutkintapöytäkirjan rakenne
- esitutkintapöytäkirjan kansilehti
- sisällysluettelo
- tutkintailmoitus
- johdanto
- esitutkinnan merkinnät ja liiteluettelo

Palautteissa käytiin läpi myös seuraavat esitutkinnan toimenpiteet, joita olivat mahdollinen loppulausuntomenettely, syyttäjyhteistyö tai esitutkinnan päätöstyöt.

Sähköisen esitutkintapöytäkirjan, kansilehden, sisällysluettelon ja tutkintailmoituksen laadinnassa ei ilmennyt osaamisvajeita. Laaditut johdannot sisälsivät asiakirjatodistelun tiedot ja ne kohdentuivat kunkin rikosnimikkeen todistusteemoihin asianmukaisesti. Sen sijaan henkilötodistelun tiedot puuttuivat yhdestä johdannosta kokonaan jolloin riitaisiksi jääneet seikat eivät käyneet ilmi. Merkinnät oli poikkeuksetta asianmukaisesti tehty ja liiteluettelot sisälsivät jutun asiakirjatodistelun, mutta liitteiden saanto esitutkintaviranomaiselle ei ilmennyt esitutkintapöytäkirjoista. Asialla saattaa olla merkitystä arvioitaessa asiakirjatodisteen luotettavuutta ja käytettävyyttä todisteena.

6.1.3 Verorikoksen esitutkinta

Tutkintasuunnitelma. Palautteissa huomioitiin seuraavat tutkintasuunnitelman osiot:

- juttu
- tutkinnassa selvittävät seikat
- veropetos
- kirjanpitorikos
- muut esitutkinnassa selvittävät seikat

Palautteessa annettiin ohjeistus myös seuraavaksi esitutkinnassa tullessiin tehtäviin. Näitä olivat syyttäjyhteistyön aloittaminen ja kuulusteluvalmistelut.

Juttu -osiot oli pääosin selkeästi laaditut. Yksittäisessä suunnitelmassa oikeushenkilön rangaistusvastuu oli kirjattu selvitettäväksi, vaikka vero- tai kirjanpitorikoksen osalta tämä ei tule kyseeseen. Tutkinta liiketoimintakiellon määräämiseksi puuttui yhdestä suunnitelmasta.

Tutkinnassa selvitettävät seikat osioista ilmeni tapahtuma, miten se on tullut poliisin tietoon ja minkä rikosten tunnusmerkistöjen tapahtumien johdosta epäiltiin täyttyvän. Niin ikään tutkinnan kohteena olleen oikeushenkilön tiedot oli riittävältä osin kirjatut kaikissa laadituissa suunnitelmissa.

Veropetoksen todistusteemat oli oikein määritelty suunnitelmissa ja myös teemojen asiakirjatodistelu sisälsi riittävän todistelun. Todisteiden yhteyteen ei kirjattu asiakirjan kutakin teemaa todistavaa sisältöä, mikä heikensi suunnitelmien käytettävyyttä johdantoluonnoksena.

Kirjanpitorikoksen tapahtuma-aika osoittautui haastavaksi käsitteeksi. Sitä koskevat perustelut puuttuivat suunnitelmista. Tämänkin rikosnimikkeen osalta todistusteemat oli oikein määritellyt ja niiden asiakirjatodistelu sisälsi riittävän todistelun. Samoin henkilötodistelu, eli tieto siitä, keitä esitutkinnassa aiotaan kuulustella ja missä asemassa, sisälsi riittävän todistelun jokaisessa tutkintasuunnitelmassa.

Muut esitutkinnassa selvitettävät seikat -osiot eivät sisältäneet tietoja rikoshyödyn jäljittämiseen liittyen, mitä näin ollen annetuissa palautteissa ohjeistettiin erikseen.

Rikoksesta epäillyn kuulustelupohja. Palautteessa huomioitiin seuraavia seikkoja:

- oikeuksien ja velvollisuuksien ilmoittaminen rikoksesta epäillylle
- tekijän tahallisuutta selvittävät kysymykset
- yhteisön hallintoa ja sitä kautta vastuun kohdentumista selvittävät kysymykset
- yhteisön kirjanpidon järjestämistä selvittävät kysymykset
- lakisääteisiä, verotusta koskevia velvollisuuksia koskevat kysymykset
- eri verolajeissa epäillyiksi tapahtuneita rikollisia tekoja tai laiminlyöntejä, sekä veropetoksen seurausedellytystä koskevat kysymykset
- kirjanpitorikoksen tekoa tai laiminlyöntiä, sekä niiden seurausta koskevat kysymykset
- tutkinnan liiketoimintakiellon määräämiseksi järjestelyt

Palautteen yhteydessä mainittiin myös seuraavat esitutkinnassa tehtäväksi tulleet suoritukset, jotka olivat rikoksesta epäillyn tai epäiltyjen, sekä muiden asianosaisten ja todistajien kuulustelut.

Palautteista ilmeni, että kuulusteltavan henkilön tietoisuutta asemastaan yhteisössä, sekä osaamista ja kokemusta liiketoiminnan harjoittamisesta, ei käsitelty kysymyksissä lainkaan. Näillä seikoilla voi olla merkitystä arvioitaessa tekijän tahallisuutta verorikosasiassa. Sen sijaan vastuun kohdentumisesta ja kirjanpidon laatimisen järjestämisestä kohdeyhteisön toiminnassa oli saatavissa hyvä selvitys laadituilla kysymyksillä.

Näkökulma ei säilynyt kuulustelupohjissa esitutkintaviranomaisen näkökulmana vaan asioiden esittäminen tapahtui ikään kuin Verohallinnon näkökulmasta. Kuitenkin epäillyn veropetoksen teosta ja niiden seurauksista oli laadituilla kuulustelukysymyksillä saatavissa varsin seikkaperäinen selvitys. Verolajit oli kuulustelukysymyksissä myös eroteltu. Kirjanpitorikoksen käsittely oli kysymyksissä yhdistetty melko suoraan verorikoksen taustalla olevaan ilmiöön eli esimerkiksi puuttuvaan myyntiin, mihin annetuissa palautteissa kiinnitettiin huomiota.

Rikoksesta epäillyn kuulustelukertomus. Palautteissa huomioitiin seuraavat seikat:

- kuulustellun oikeuksien ja velvollisuuksien ilmoittaminen
- tekijän tahallisuutta koskeva selvitys
- vastuun kohdentumisesta koskeva selvitys
- veropetoksen tekoja tai laiminlyöntejä, ja niiden seurauksia koskeva selvitys
- kirjanpitorikoksen tekoja tai laiminlyöntejä, ja niiden seurauksia koskeva selvitys

Palautteissa ohjeistettiin seuraavat esitutkinnassa tehdyt suoritukset, joita olivat muiden asianosaisten tai todistajien kuulustelut, sekä esitutkintapöytäkirjan laadinta.

Palautteista ilmeni, että kuulusteluissa oli saatu selvitys vastuun kohdentumisesta yhteisöjen toiminnassa. Myös veropetoksen tekoja ja seurauksia oli selvitetty kuulusteluissa huomioiden eri verolajeja koskevat, toisistaan poikkeavat tapahtumaketjut. Epäiltyjen kirjanpitorikosten selvitykset jäivät ylimalkaisiksi kirjanpidon laatimisen prosessien osalta.

Eryteisesti kirjanpitorikoksen teosta olisi palautteiden mukaan voinut saada perustellumpaa selvitystä käsittelemällä teot pienemmissä osissa, jolloin riittäisi jäävistä seikoista olisi saattanut saada tarkempaa selvitystä.

Esitutkintapöytäkirja. Palautteissa huomioitiin seuraavat laaditut asiakirjat:

- sähköinen esitutkintapöytäkirja
- esitutkintapöytäkirjan kansilehti
- sisällysluettelo
- tutkintailmoitus
- johdanto
- merkinnät ja liiteluettelo

Palaute sisälsi ohjeistuksen esitutkinnassa seuraavaksi tehtäväksi tulleista suorituksista, jotka näiden juttujen osalta olivat syyttäjyhteistyön jatkaminen loppukeskustelun muodossa ja esitutkinnan päätöstyöt.

Palautteista ilmeni, että sähköiset esitutkintapöytäkirjat oli muutoin asianmukaisesti laaditut, mutta salauserkinnöissä oli epäselvyyksiä. Kansilehdet, sisällysluettelot ja merkinnät olivat asianmukaisesti ja Poliisihallituksen ohjeen (POL-2016-8514) mukaisesti laaditut. Niin ikään liiteluettelot sisälsivät kaikki ne asiakirjat, joita rikosnimikkeiden todistelussa oli käytetty.

Yksittäisen esitutkintapöytäkirjan tutkintailmoituksessa tietolähdemerkinnät puuttuivat selostusosan tiedoista. Erityisen merkityksellinen asia on silloin, kun teksti sisältää kannanoton henkilön syyllistymisestä rikokseen, kuten tässä tapauksessa oli kyse.

Laadituissa johdannoissa oli selkeästi esitetty tapahtumat ja ne oli sijoitettu epäiltyjen rikosten tunnusmerkistöihin. Myös todistusteemat oli määritelty oikein rikosnimikkeittäin ja asiakirjatodistelu sisälsi riittävät asiakirjat, joista kirjatut tiedot myös kohdentuivat todistusteemoihin. Viittauksia tiedon sijaintiin esitutkintapöytäkirjassa ei ollut, joten johdannot olivat siltä osin vaikeakäyttöisiä. Yksittäisessä johdannossa verohallinnon rikosilmoitusta oli käytetty todistelussa, mikä sinänsä ei enää oikeuskäsittelyssä ole mahdollista, kun kyseessä on koontiasiakirja muiden asiakirjojen tiedoista. Henkilötodistelusta kirjatut tiedot kohdentuivat kaikissa johdannoissa jutun todistusteemoihin.

6.1.4 Työturvallisuusrikoksen esitutkinta

Tutkintasuunnitelma. Työturvallisuusrikosten tutkinnassa tehtiin syyttäjyhteistyötä pitkälle aluehallintoviraston tutkintapyynnön ja tarkastuskertomuksen pohjalta. Perehdytysjaksolla tutkituissa jutuissa vain yhdessä laadittiin tutkintasuunnitelma. Jaksolla annettua palautetta ei ollut tarkoituksenmukaista analysoida tämän tutkimuksen yhteydessä.

Rikoksesta epäillyn kuulustelupohja. Työturvallisuusrikosten osalta perehdytysjaksolla ei annettu erillistä palautetta kuulusteluvalmisteluiden osalta, vaan palaute annettiin kuulustelukertomuksista annettujen palautteiden yhteydessä. Tutkimusaineisto ei näin ollen sisältänyt aineistoa rikoksesta epäillyn kuulustelupohjien palautteista.

Rikoksesta epäillyn kuulustelukertomus. Palautteissa huomioitiin seuraavat seikat:

- kuulusteltavan oikeuksien ja velvollisuuksien ilmoittaminen
- vastuun kohdentumisesta saatu selvitys
- työturvallisuusmääräysten vastaisista seikoista saatu selvitys
- työturvallisuusrikoksen teosta tai laiminlyönnistä saatu selvitys
- mahdollisista muista, samalla teolla tapahtuneiksi epäillyistä rikoksista saatu selvitys
- mahdollinen oikeushenkilön rangaistusvastuun käsittely

Palautteiden yhteydessä ohjeistettiin seuraavat tutkinnassa tehdyt toimenpiteet, joita näissä jutuissa olivat rikoksesta epäiltyjen kuulusteluiden täydentäminen vammantuottamuksen osalta, todistajien kuulustelut ja esitutkintapöytäkirjan kasaaminen.

Tutkimusaineiston mukaan vastuun kohdentumisesta oli saatu selvitys kaikissa suoritetuissa kuulusteluissa. Yksittäisessä kuulustelussa oli jätetty vastuuasema tarkentamatta uuden mahdollisen vastuuhenkilön ilmettyä kuulustelun aikana.

Työturvallisuusmääräysten vastaiset seikat oli käsitelty kuulusteluissa. Sen sijaan rikollista tekoa tai laiminlyöntiä ei yksilöity suoritetuissa kuulusteluissa. Näin rikoksesta epäillyn

kannanotto tekoon tai laiminlyöntiin jäi mahdollisesti osittain selvittämättä. Toki yleinen kannanotto syyllistymisestä työturvallisuusrikokseen oli kysytty jokaisessa kuulustelussa.

Vammantuottamus jäi käsittelemättä kaikissa niissä kuulusteluissa, joissa se kuitenkin olisi ollut tehtävä. Oikeushenkilön rangaistusvastuun edellytykset oli selvitetty niissä kuulusteluissa, joissa se oli aiheellista.

Esitutkintapöytäkirja. Palautteissa huomioitiin seuraavat asiakirjat tai kokonaisuudet:

- sähköinen esitutkintapöytäkirja
- esitutkintapöytäkirjan kansilehti
- sisällysluettelo
- tutkintailmoitus
- johdanto
- merkinnät ja liiteluettelo

Palautteissa käsiteltiin myös seuraavat tutkinnassa tehdyt suoritukset, joita olivat loppulausuntomenettely ja esitutkinnan päätöstyöt yhteistyössä tutkintasihteerin kanssa.

Sähköinen esitutkintapöytäkirja oli kaikissa tapauksissa asianmukaisesti laadittu. Niin ikään esitutkintapöytäkirjojen kansilehdet, sisällysluettelot ja merkinnät oli laadittu siten, että ne sisälsivät riittävät tiedot oikein esitettyinä. Laaditut liiteluettelot sisälsivät kaiken juttujen tutkinnassa kertyneen asiakirjatodistelun.

Tutkintailmoituksiin oli jäänyt muu tutkinta, oikeushenkilön rangaistusvastuun edellytysten selvittäminen, -asianimikkeeseen sama tapahtuma-aika kuin epäillyllä työturvallisuusrikoksella. Johdannoissa työturvallisuusrikosten tekoja tai laiminlyöntejä ei eritelty rikoksesta epäiltyjen osalta erikseen.

6.2 Teemahaastatteluvastaukset

Uusien talousrikostutkijoiden perehdytysjakson opetussuunnitelman mukaiset palautekeskustelut suoritettiin tutkimuksen teemahaastatteluina. Palautekeskustelun aiheet olivat suunnitelman mukaan henkilökohtainen toimenkuva, talousrikosten tutkintaprosessi ja perehdytysjakson palaute. Aiheiden käsittelyssä pyrittiin kertaamaan perehdytyksessä opittuja asioita ja kasvattamaan osallistujien talousrikostutkija -identiteettiä.

Haastateltavien kerronta teemoista oli pääosin vapaata. Tarkentavia kysymyksiä esitettiin perehdytysjakson osaamistavoitteista, työsuoritteista ja opetustilaisuuksista. Teemojen käsittelyn kautta osallistujilla oli vielä mahdollisuus uuteen, perehdytysjakson opetussuunnitelman tavoitteiden mukaiseen oppimiseen.

6.2.1 Perehdytysjakson osaamistavoitteet

Haastatteluista ilmenneitä, osaamistavoitteisiin liittyviä seikkoja käsiteltiin edellä luvussa 5. Yleisenä osaamistavoitteeseen liittyvänä haasteena tämän teeman yhteydessä osallistujat

kertoivat töiden järjestelyyn liittyvistä priorisointiongelmista, joiden johdosta perehdytysjakson työsuoritteita ei kaikilta osin tehty.

Osallistuja 1 kertoi sähköisen esitutkintapöytäkirjan laatimista koskevan osaamisen jääneen vajavaiseksi ja piti syynä siihen sitä, että pöytäkirjoja ei laadittu riittävästi. Osallistuja 2:n mukaan koulutusten vaikutus olisi ollut suurempi, mikäli jaettuja talousrikosjuttuja olisi pystynyt työstämään samanaikaisesti koulutussisältöihin nähden. Osallistuja 3 ilmaisi, ettei talousrikosjuttuihin pystynyt keskittymään, koska prioriteetti, mitkä jutut olisi pitänyt tutkia, jäi epäselväksi. Osallistuja 4 kertoi, että perehdytysjakson aikana talousrikosjuttuja ei juuri päässyt tutkimaan.

6.2.2 Perehdytysjakson työsuoritteet

Velallisen rikoksen esitutkinta. Haastatteluissa osallistujista 2, 3 ja 4 kertoivat yhtenevästi, että heille jaetut velallisen rikokset olivat selkeitä tutkittavia ja perehdytyksessä saaduilla opeilla jutun tutkinta onnistui tai tulee onnistumaan. O3 kertoi tutkinnan keskeytyneen hänelle jaettujen muiden, perehdytysjakson opetussuunnitelmaan kuulumattomien, juttujen tutkimiseen. Osallistuja 1 piti velallisen rikosta hankalimpana perehdytysjaksolla tutkittuna talousrikoksena. O1:n mukaan erityisen työllistävä oli kuulustelupohjan laatiminen rikoksesta epäillylle. O1 piti vaikeana myös rikollisten tekojen erottamista konkurssipesän takaisinsaanneista.

Verorikoksen esitutkinta. Haastatellut pitivät verorikoksen tutkintaa selkeimmin tutkittavana talousrikoksena. Vastauksista näkyi myös perehdytysjakson osallistujien petosrikosten tutkintakokemus ja useampi heistä viittasikin vastauksissaan veropetoksen ja petoksen yhteneväisyyksiin tutkittavana rikosasia. Osallistuja 4 toi esiin, että verorikosjutun käsittelyn myötä hänelle tuli selväksi yritysrakenteet ja liiketoiminta -käsite kokonaisuutena. Samankaltaiseen ilmiöön viittasi osallistuja 1 toteamalla, että verorikoksen esitutkinta olisi mahdollisesti ollut hyvä suorittaa ensimmäisenä perehdytysjakson työsuoritteista.

Velallisen rikoksen esikäsittely. Haastatteluvastausten perusteella esikäsittely nähtiin tietynlaisena laadun takeena. Yhtenäisellä esikäsittelyllä nähtiin olevan merkitystä myös tutkintaprosessin etenemisen kannalta. Kaikki osallistajat näkivät myös esikäsittelyllä olevan koulutuksellisesti merkitystä, kun aineiston hankinta tulee sitä kautta tutuksi ja muiden tehtäviksi jaettujen työsuoritteiden omaksuminen tehostui.

Verorikoksen esikäsittely. Perehdytysjakson opetussuunnitelman mukaisen verorikoksen esikäsittely -työsuoritteen toteuttamistapa kuvattiin luvussa 4. Haastatteluissa ei käsitelty työsuoritteet ohjauksessa -teeman yhteydessä tätä kokonaisuutta.

Työturvallisuusrikoksen esitutkinta. Haastatteluvastausten perusteella ainakin kolmella perehdytysjakson osallistujilla oli aiempaa tutkintakokemusta työturvallisuusrikosten tutkinnasta. Heistä O1 ja O4 katsoivat työturvallisuusrikosjutun olleen asiasisällöllisesti helpoin omaksuttava ja konkreettisine seurauksineen eniten muiden tutkintaryhmien

tutkimien rikosasioiden kaltainen. O3 toi esiin mielenkiintoisen tutkinnan aikaisen erityispiirteen, kun asianomistajalle piti perustella tutkinnan merkitystä. Ilmiö ei liene harvinainen työturvallisuusrikosten esitutkinnassa etenkin, jos asianomistajan työsuhde on jatkunut tapaturman jälkeen. O2 mainitsi erikseen, että jonkinlaisen työrikoksen tutkimisen on tärkeää sisältyä perehdytykseen.

6.2.3 Perehdytysjakson opetustilaisuudet

Yleiset talousrikostutkinnan järjestelyt. Asiakokonaisuuden keskeisimpänä antina osallistujat pitivät P-H talous- ja petosrikosten tutkintatoimiston henkilöstön ja heidän toimenkuviansa esittelyä. Myös talousrikostutkinnan tutkintaprosessien esittelemistä pidettiin tärkeänä. Kaksi vastaajista toi esiin perehdytysjakson kulun selkeyden.

Yleiset esitutkinta-asiat. Haastatellut toivat esiin neljä täysin toisistaan poikkeavaa näkemystä esitutkinta-asioiden käsittelystä. O1 toi esiin rikoshyödyn jäljittämiseen liittyvää prosessia koskevan osaamisvajeen ja siinä erityisesti tutkijan vastuulle kuuluvia toimenpiteitä koskevan koulutustarpeen. O2 näkemyksen mukaan koulutuspaketti opetusmateriaaleineen oli käytettyyn aikamäärään nähden hyvä, mutta esitutkintapöytäkirja-opetustilaisuus oli vanhan kertausta. O3:n mielestä opetustilaisuuksien rajausta oli sopiva ja kaikki esillä olleet asiat olivat uusia. O4 nosti esiin rikosnimikkeiden ja niiden tapahtumakuvausten käymisen läpi, mistä ilmeni mahdollisesti talousrikostutkinnassa tutkittavat asiat.

Pakkokeinot ja turvaamistoimet. Haastateltujen yhteinen näkemys oli, että kokonaisuus oli hyvin rajattu. Osallistuja 1 toi esiin oman kokemuksensa aihealueen sisällöstä. O3 näki, että koulutus kohdistui tutkijan rooliin, niin kuin pitikin, ja piti mahdollisia tulevia pakkokeinojen käyttöön liittyviä tehtäviä oppeja konkretisoivana.

Kirjanpitorikokset. Haastatteluvastauksista ilmeni tarve kirjanpidon laatimista koskevan perusosaamisen suhteen. Osallistujat 1 ja 3 toivat esille, että kirjanpidon laatimista koskevan olemattoman lähtötason kautta etenkin velallisen rikoksiin oli vaikea päästä sisälle juttuun. O1 toi esiin mahdolliseksi kehittämiskohteeksi hyvin hoidetun kirjanpidon esittelyn vertailupohjaksi. O2 kertoi omaavansa osaamista kirjanpidon laadinnasta ja näki koulutuksen olleen sopivan laajuinen. O2 mainitsi erikseen yhteistoiminnan tarkastustoiminnon kanssa olevan käydyn koulutuksen pohjalta mahdollista.

Velallisen rikokset. Kaikki osallistujat kertoivat kyseessä olleen täysin uusi asiakokonaisuus. O3:n haastattelussa korostui esitetyt esimerkit ja käytännön työsuoritteiden kautta oppiminen. O2 toi esiin hankaluuden erottaa velallisen tekemissä varallisuuteen kohdistuvissa teoissa rikolliset teot muista teoista.

Verorikokset. Haastatteluissa esiintyi yhteisenä näkemys, että aihealueen opetustilaisuudet antoivat valmiudet tutkia verorikosasiat. O2:n vastauksessa tuotiin erikseen esille, että verotusta koskevat velvoitteet tuntuivat saadun koulutuksen myötä selkeiltä ja niihin kohdistuvat teot tutkinnan näkökulmasta ymmärrettäviltä.

6.2.4 Jatkokoulutuksen tarve

Haastatelluista O1 ja O4 ilmoittivat välittömästi hakeutuvansa Poliisiammattikorkeakoulun järjestämille talousrikostutkintaan liittyville kursseille. Myös O3 ilmoitti jollain aikavälillä hakeutuvansa talousrikostutkinnan koulutuksiin.

Toimenkuvaan liittyviä välittömiä ja välttämättömiä koulutustarpeita haastatteluista ei ilmennyt. O1 esitti kehittämiskohteina perehdytykseen kirjanpitoon liittyvän koulutuksen lisäämistä ja työsuoritteena projektitutkintaan osallistumista.

Osallistujat 2 ja 4 toivat haastattelussa esiin, että talousrikostutkinta alana on kiinnostava. O1:n vastauksista asia ei tullut tämän teeman yhteydessä ilmi. O3 ilmaisi kiinnostuksen kohteekseen petosrikostutkinnan syystä, että tutkinnassa on mahdollista päästä nopeasti tekemään rikoksen tutkintaan suoraan liittyviä asioita.

6.2.5 Osallistujien työtehtävät ja uraputki

Työtehtävät jakson aikana. Luvussa 5.1 käsiteltiin osallistujien haastatteluvastauksissa ilmoittamia muita kuin perehdytysjakson opetussuunnitelman mukaisia tehtäviä, joiden suorittaminen tapahtui jakson aikana.

Haastatteluvastauksista ilmeni, että osallistujat olivat voineet itsenäisesti asettaa jaetut työtehtävät tärkeysjärjestykseen. O1 toi vastauksessaan esiin, että aina priorisointi ei ollut helppoa etenkin silloin, kun jutun tutkinnan aktiivivaiheeseen osallistui useampia tutkijoita. O3 kertoi priorisoineensa akuutit jutut tutkittaviksi ensin. Näitä olivat erityisesti niiden juttujen tutkinnat, joissa oli avoimia pakkokeinoja voimassa.

Uranäkymät. Haastatteluvastausten yleinen linja oli, että talousrikostutkinta oli aiemmin tuntematon kokonaisuus, mutta kiinnostus heräsi perehdytysjakson aikana. O1 kertoi, että talousrikostutkinta kiinnostaa ja tutkittavat jutut ovat mieluisia tutkittavia. O2 kertoi, että talous- ja petosrikosten tutkinta on hänen uransa sen päättymiseen asti, ja molemmat juttutyypit ovat kiinnostavia tutkittavia. O2 lisäsi pyytäneensä perehdytysjaksolla esitellyn, toimistoon saapuneen verorikosjutun, itselleen tutkittavaksi. O3 ilmoitti olevansa tyytyväinen nykyisiin tehtäviin ja totesi ympäristörikosten vaikuttaneen mielenkiintoisilta. O4 kertoi identiteettinsä talousrikostutkijana kehittyneen perehdytysjakson aikana.

6.2.6 Työnohjaus perehdytysjakson aikana

Haastatellut kertoivat yhtenevästi, että perehdytysjakson työtehtävien ohjaus tuli ainoastaan perehdyttäjän taholta. Kuitenkin vastauksista ilmeni myös, että toimistossa on matala keskustelukulttuuri työtehtävienkin osalta. O1 toi erikseen esiin tutkijoiden aloituspalaverit talousrikosjuttujen osalta, mitkä olivat seikkaperäisimmät, missä hän on ollut. O4 ilmaisi, että perehdytysjaksolla saatu työnohjaus on ollut ylivoimaisesti parasta

ohjausta, jota hän on missään saanut ja lisäsi, että jokaisen uudessa tehtävässä aloittavan tulisi saada perehdytysjakson kaltaista työnohjausta.

Haastatteluissa kysyttiin erikseen kehityskohteita työnohjauksen suhteen. Näitä ei ilmennyt muita kuin O4:n esittämä parityöskentelyn lisääminen siten, että kahdella tutkijalla voisi olla samanlaiset jutut yhtäaikaisesti tutkittavana ja niiden työstäminen tapahtuisi yhteistoiminnassa.

6.2.7 Perehdytysjakson palautejärjestelmä

Haastatteluvastausten mukaan perehdytysjakson opetustilaisuuksissa saatu ohjaus oli hyvää. Tilaisuuksien sisältö antoi valmiudet päästä juttujen tutkinnassa eteenpäin.

Työvaiheiden aikaisesta työnohjauksesta jokaisessa haastattelussa nousi esiin tutkijoiden aloituspalaveri, jota pidettiin hyödyllisenä ja jutun tutkinnan mahdollistavana.

Kirjallisia, muistiomallisia palautteita tehdyistä työsuorituksista osallistujat pitivät parempina, kuin vastaavia mahdollisesti suullisesti annettavia. Kirjallisten palautteiden katsottiin nopeuttavan asioiden sisäistämistä ja helpottavan asioiden jäsentämistä. O2 mainitsi palautteiden olleen perusteellisia kun taas O3 piti palautesilmukoiden määrää sopivana.

Erityisen ohjauksen tarvetta perehdytysjakson aikana ei ilmennyt. Näin myöskään haastatteluissa tämä osa palautejärjestelmää ei noussut esiin.

6.2.8 Perehdytysjakson oppimismateriaali

Haastatteluvastauksista ilmeni yhtenevästi, etteivät perehdytysjakson osallistujat olleet käyttäneet opetussuunnitelmaan luetteloitua kirjallisuutta. Osallistujista 1 kertoi käyttäneensä verkkolevyn projektikansioiden koulutusaineistoja oppimisen tukena.

Haastatteluissa pyydettiin erikseen kannanottoa jaettuihin juttuihin ja työsuoritteiden palautemuistioihin. Osallistujat 1 ja 3 kertoivat käyneensä annetut palautteet läpi. O1 kertoi pyrkineensä tekemään ehdotetut muutokset laatimiinsa asiakirjoihin kun taas O3 kertoi aikovansa käyttää palautemuistioita samankaltaisten rikosasioiden tutkinnassa. O2 ja O4 kertoivat tutustuneensa jaettuihin juttuihin muistioiden kautta ja työstäneensä juttujen tutkintasuunnitelmia niiden avulla.

Projektilevyn käyttö. Haastatelluista kaikki paitsi O4 kuvasivat projektilevyn sisällön olevan keskeinen asiakirjamallien lähde. O1 ja O2 kertoivat siirtyneensä sähköiseen työskentelyyn perehdytysjakson aikana ja sen jälkeen tutkittaviksi jaettujen juttujen tutkinnassa.

6.3 Tutkimuksen luotettavuus

Toimintatutkimuksen luotettavuuden perusedellytyksenä on tutkimuksen tarkka dokumentointi (Kananen 2014, 134). Tässä toimintatutkimuksessa dokumentointia tehtiin havaintopäiväkirjan, projektipäiväkirjan, sekä työsuoritteina laadittujen asiakirjojen ja niistä annettujen kirjallisten palautteiden muodossa. Lisäksi teemahaastatteluina suoritettujen perehdytysjakson palautteenantotilaisuuksien on litteroitu keskeisiltä osiltaan.

Toimintatutkimuksen luotettavuutta tulisi mahdollisuuksien mukaan arvioida laadullisen tutkimuksen luotettavuusmittareilla. Tutkimuksen validiteetilla tarkoitetaan pätevyyttä ja perusteellisuutta, mikä laadullisen tutkimuksen osalta tarkoittaa sitä, miten vakuuttavasti tutkija kykenee tutkimustuloksensa esittämään (Saaranen ja Puusniekka 2006). Reliabiliteetilla taas tarkoitetaan tulosten pysyvyyttä.

Talousrikostutkinnan perehdytysjakso oli projektimääritelmän mukaisesti projekti niin kuin luvussa 2 on kuvattu. Projektiluonteensa mukaisesti aivan samanlaisena tällaista toimintatutkimusta ei voi tutkimusmielessä toistaa. Jo pelkästään tutkimuskohteiden taustat ja perehdyttäjän henkilö vaikuttavat niin merkittävästi tällaisen toimintatutkimuksen sisältöön, että tulosten pysyvyyttä ei voi pitää kovinkaan varmana.

Luotettavuutta voitaneenkin tämän tutkimuksen yhteydessä arvioida pätevimmin arvioimalla tutkimuksen eri osien luotettavuutta erillisinä kokonaisuuksina. Voitaneen sanoa, että tutkimuksen luotettavuuden parantamiseksi tutkimuksessa käytettiin useampia eri tutkimusmenetelmiä eli ns. triangulaatiota luotettavuuden parantamiseksi.

6.3.1 Perusongelmasta tutkimusasetelmaan

Toimintatutkimuksen perusongelma oli se, että Hämeen poliisilaitoksen rikospoliisin keskitetyn tutkintayksikön P-H talous- ja petosrikosten tutkintatoimistossa oli neljä tutkijaa, joiden tavoitteena oli tutkia talousrikoksia, mutta joilla ei ollut lainkaan talousrikosten tutkintakokemusta, eikä osaamista talousrikostutkinnan erityispiirteiden osalta.

Ratkaisuksi perusongelmaan esitettiin perehdytysjakson järjestämistä aiemmin tutkimusraportissa kuvatulla tavalla. Keskeisin tutkimuskysymys oli, tuottiko järjestetty perehdytysjakso osaamistavoitteiden mukaisen osaamisen perehdytysjaksolle osallistuneille tutkijoille. Tätä ennen tutkimuksessa tuli kuitenkin ratkaistavaksi se, mitä osaamista talousrikosten tutkinta edellyttää.

Tutkinnallisen osaamistarpeen määrittämiseksi tutkimuksessa käytiin läpi kaikki aiemman Hämeen poliisilaitoksen erityistutkintasektorin P-H talousrikosten tutkintaryhmän tutkimat talousrikosasiat vuosilta 2016 ja 2017. Aineistonkeruu tapahtui poliisiasiaintietojärjestelmästä ja Rikitríp -järjestelmästä ja aineistoa verrattiin tutkintaryhmän projektikansion sisältöön. Näin kertynyt kokonaisotanta luokiteltiin

tutkintailmoituksiin kirjattujen asianimikkeiden perusteella ryhmiin, jotka on kuvattu luvussa 3.

Käytetyn mittarin ja saadun mittaustuloksen luotettavuuteen kohdistui oikeastaan vain se uhka, että kaikkia rikosasioita ei olisi löytynyt niitä haettaessa. Tämä olisi voinut johtua lähinnä siitä, että ilmoitusta kirjannut henkilö olisi kirjannut asianimikkeen väärin, eikä juttua olisi jaettu tutkittavaksi. Mahdollisuus mittaustuloksen virheellisyyteen oli erittäin pieni. Mittaustulos pysyisi käytännössä samana jokaisella mittauskerralla eli mittauksen stabiliteetti oli hyvä.

6.3.2 Perehdytysjakso

Tutkimusta siitä, saavutettiinkö perehdytysjaksolla sille asetetut tavoitteet, pyrittiin varmistamaan kysymällä sitä perehdytysjaksolle osallistuneilta teemahaastatteluissa. Tällä osaltaan pyrittiin varmistamaan toimintatutkimuksen luotettavuutta.

Varsinaisesti tutkimustulosten siirrettävyydestä luotettavuuden varmistajana ei voida tässä tapauksessa puhua perehdytysjakson projektiluonteesta johtuen. Lähtötaso perehdytysjakson osallistujilla oli talousrikosten tutkintakokemuksen osalta olematon, niin kuin todennäköisesti olisi myös vastaavalla tavalla järjestetyssä perehdytysjaksossa eli jonkinlaista vakiota tuloksille voitaneen antaa.

Perehdytysjakson työsuoritteista annetut palautteet vakioitiin tiettyjen kokonaisuuksien tarkasteluun. Ne myös kirjallisesti dokumentoitiin. Tällä pyrittiin parantamaan tutkimuksen luotettavuutta siten, että dokumentoinnin kautta on jälkikäteen tarkastettavissa, oliko perehdytysjakson opetusmenetelmillä saavutettu tavoitteena ollutta osaamistason nousua ja oliko työnohjaus sellaista, että työtehtävät oli mahdollista suorittaa.

6.3.3 Laadullinen tutkimus osana toimintatutkimusta

Toimintatutkimuksessa tehtyjen teemahaastattelujen vastausten laadullisen analysoinnin kautta pyrittiin vastaamaan tutkimuskysymyksiin. Teemojen sitomisella tutkimuskysymyksiin ja perehdytysjakson tavoitteisiin pyrittiin varmistamaan mittarin käytettävyyttä tulosten saamiseen.

Tutkimusaineistoa kerättiin haastatteluvastausten lisäksi perehdytysjaksolla tehtäviksi jaettujen rikosasioiden asiakirjojen, projektipäiväkirjan, palauteaineiston ja havaintopäiväkirjan avulla eli aineistotriangulaatiolla. Näin pyrittiin varmistamaan tutkimuksen luotettavuutta.

Perehdytysjakson ja tehtyjen haastatteluiden tarkalla dokumentaatiolla pyrittiin myös parantamaan tutkimuksen riippuvuutta eli sitä, että tutkimustuloksia olisi mahdollista verrata uuden samanlaisen tutkimuksen tuloksiin.

6.3.4 Vastaava tutkimus

Vastaavaa tutkimusta tässä muodossa ei ole tehty aiemmin. Vertailuaineistoa perehdytysjaksolla saavutettavista tuloksista ei ole muista talousrikosyksiköistä suoraan saatavissa, koska tällaisella mallilla perehdytystä ei juurikaan suoriteta. Tosin Itä-Uudenmaan poliisilaitoksen ja Varsinais-Suomen poliisilaitoksen talousrikosyksiköissä uusien tutkijoiden perehdytystä tehdään varsin suunnitelmallisesti.

Talousrikostutkinnan perehdytysjaksoja ilman tutkimuksellista otetta toteutin vuosien 2014–2016 aikana kolmesti Itä-Uudenmaan poliisilaitoksessa. Lisäksi toteutin vuonna 2017 talousrikostutkinnan perehdytysjakson Hämeen poliisilaitoksessa. Johdannossa kuvatulla henkilökohtaisella perehdytysmallilla perehdytin vuosien 2009–2013 aikana 9 uutta talousrikostutkijaa Helsingin ja Itä-Uudenmaan poliisilaitoksissa.

Toimintatutkimuksen syklien aikana hyödynnettiin kokemuksia aiemmilta talousrikostutkinnan perehdytysjaksoilta. Samoin tutkimusaineiston analyysissä oli mahdollista hyödyntää vertailua aiempien perehdytysjaksojen aikana kertyneeseen aineistoon. Niin ikään perehdytysjakson sisällön kehittämiseksi ja laadun parantamisessa oli mahdollista hyödyntää kokemuksia aiemmin järjestetyistä perehdytyksistä. Tutkimuksen perehdytysjakson toteuman arvioinnissa hyödynnettiin aiempia kokemuksia ja näin parannettiin kehittämistutkimuksen luotettavuutta.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Luvussa 2 kuvattiin tämän toimintatutkimuksen perusongelma ja siitä johdetut tutkimuskysymykset. Tässä luvussa käsitellään kukin tutkimuskysymyksistä neljässä ensimmäisessä alaluvussa. Viides kysymys käsitellään alalukujen 7.1 ja 7.3 yhteydessä.

Järjestetyn perehdytysjakson keskeinen käsite oli työnohjaus, joka on keskiössä missä tahansa menestyvässä työyhteisössä. Ei siten, että määrä olisi suorassa kausaaliyhteydessä tuloksiin vaan siten, että työyhteisön toimintaan vaikuttaa keskeisesti se, miten työnohjausta tehdään. Tutkimuksessa esitettiin luvussa 2 kuvattuja jatkokysymyksiä, mitkä käsitelivät työnohjauksen tapaa. Näihin kysymyksiin vastataan alaluvussa 7.1.

Lisäksi tässä luvussa käsitellään tutkimuksen aikana ilmenneitä kehityskohteita, sekä talousrikostutkinnan perehdytysjakson, että yleisemmin talousrikosten tutkintajärjestelyiden toteuttamiseen.

Luvussa esitellään myös mahdollisia jatkotutkimuskohteita, joiden avulla talousrikostutkinnan perehdyttämistä tai talousrikostutkintaa olisi mahdollista kehittää edelleen.

7.1 Työnohjauksen järjestäminen siten, että tutkijat saavat tarvitsemansa ohjauksen

Lähtökohtana jokaisessa rikostutkintaryhmässä olisi varmastikin se, että erityisesti uusi ryhmän jäsen saisi sen työnohjauksen, jonka avulla hänen olisi mahdollista menestyä tehtävissään. Tässä perehdytyksessä kokeiltiin mallia, jossa työnohjaus tapahtui kootusti opetustilaisuuden yhteydessä ja sitä yksilöitiin myöhemmin pidetyssä perehdyttäjän ja tutkijan välisessä, ns. tutkijoiden aloituspalaverissa. Palaverissa käsiteltiin tarkemmin kyseisen rikosasian tutkinnassa tehtäviksi tulleet suoritukset. Tutkimusaineiston perusteella ratkaisu onnistui täysin. Erityisesti aineistosta nousi esiin tutkijoiden aloituspalaverin merkitys työtehtävissä onnistumiseen. Onnistuminen ilmeni myös tehtyjen työsuoritusten laadusta, joka palauteaineiston perusteella oli varsin hyvää.

Työnohjauksessa noudatettiin perehdytysjaksolla ns. lähtötasoajattelua, joka käytännön tasolla tarkoitti sitä, että ohjaus kohdistettiin ainoastaan talousrikostutkinnan erityispiirteisiin. Oletuksena oli, että osallistujilla oli muiden rikosasioiden tutkintaa koskeva osaaminen. Tutkimusaineiston perusteella lähtötasoajattelu ei vaikuttanut tehtävissä suoriutumiseen mitenkään. Työsuoritteiden palauteaineistosta tai haastatteluista ei ilmennyt, että perehdytysjakson osallistujilla olisi ollut haasteita rikostutkinnan peruskäsitteiden hallinnassa ja suoritusten tekemisessä. Joko osallistujilla oli tämä osaaminen jo olemassa, tai he hankkivat sen jostain muualta. Joka tapauksessa tämä mahdollisti laadukkaamman perehdytyksen talousrikostutkinnan erityisosaamisen osalta, kun perehdytykseen käytetty aika oli ennalta määritelty.

Perehdytysjakson palautejärjestelmässä oli olemassa erityinen ohjaus havaituista ongelmakohtista, esimerkiksi jonkin työsuorituksen tekemiseen liittyvistä haasteista. Tätä palautejärjestelmän osaa ei käytetty perehdytysjaksolla. Tutkimusaineistosta ilmeni, että jakson osallistujat eivät saaneet talousrikosten tutkintaan ohjausta muualta, mikä tarkoittaa, että käytetyllä mallilla työnohjaus oli järjestettävissä siten, että tutkijat saivat tarvitsemansa ohjauksen.

Perehdytysjakson työnohjauksen ote oli koko ajan valmentava. Sen sijaan, että jokin suorite olisi tehty perehdyttäjän toimesta tai jokin tekeminen olisi tarkasti käsketty, näytettiin malli, annettiin vapaus tehdä suorite omalla tavalla ja palautteissa pyrittiin oikean ja väärän osoittamisen sijasta korjaamaan suoritetta. Valmentavan otteen perusajatuksena oli myös, että kertynyt osaaminen tuottaisi halua tehdä suorituksia. Tämä ei kuitenkaan yksiselitteisesti täysin toteutunut, kun perehdytysjakson määrällisiä tavoitteita ei kaikin osin saavutettu, vaikka osallistujat kertoivat asettaneensa itse tehtävät tärkeysjärjestykseen.

Tutkimusaineiston perusteella perehdytysjakson osallistujille oli muodostunut jakson aikana käsitys siitä, mihin tehtäviin he jakson jälkeen mahdollisesti haluaisivat erikoistua. Jos oletetaan, että ihminen tekee tehokkaammin ja tyytyväisempänä tehtäviä, jotka häntä kiinnostavat, voisi jo perehdytysjakson aikana olla mahdollista huomioida näitä tulevia tehtäviä esimerkiksi jaettujen työsuoritteiden osalta.

Laadittujen muistioiden, tutkijoiden aloituspalaverin, opetustilaisuuksien ja annettujen palautteiden sisältöjä oli mahdollista muokata jakson aikana tehtyjen havaintojen pohjalta, mikä tässä kehittämistutkimuksessa tarkoitti kehittämisen sykliä. Jakson osallistujat osoittautuivat hyvin nopeasti rikostutkinnan ammattilaisiksi, mikä muokkasi työnohjausta vielä selkeämmin talousrikosten tutkinnan erityispiirteiden ohjauksen suuntaan kaikkien työnohjausmenetelmien osalta. Tämä olisi voinut muuntua myös toisin, mikäli kohderyhmä olisi ollut erilainen.

Työnohjauksen järjestäminen opetustilaisuuksina sisälsi joustamattomuuden riskin siitä, että kaikille osallistujille muoto ei tarjoa edellytyksiä tehtävistä suoriutumiseen. Tämä riski ei tutkimusaineiston perusteella realisoitunut vaan opetustilaisuuksien ohjausta oli mahdollista riittävästi tarkentaa muussa ohjauksessa.

Perehdytysjakson työnohjaus tapahtui pitkälle kirjallisena. Opetustilaisuuksien sisältö oli taltioitu verkkolevyn projektikansioon, jaetuista työtehtävistä oli laadittu muistiot tutkijoiden aloituspalaverien pohja-aineistoksi ja palautteet työsuoritteista annettiin kirjallisena. Tutkimusaineiston perusteella ratkaisu osoittautui toimivaksi. Kirjallisia aineistoja oli käytetty asioiden kertaamiseen ja uusien työsuoritteiden tekemiseen, mikä ei olisi ollut mahdollisia, mikäli kaikki ohjaus olisi tapahtunut vain suullisesti.

7.2 Perehdytysjakson palautejärjestelmän käytettävyys

Aiemmin raportin luvussa 4 kuvatuin tavoin perehdytysjakson palautejärjestelmä koostui kirjallisista palautteista, joita annettiin esikäsittelytehtävien osalta laaditusta tutkintailmoituksesta, sekä suoritettujen rikosten esitutkintojen osalta tutkintasuunnitelmasta, rikoksesta epäillyn kuulustelupohjasta, rikoksesta epäillyn kuulustelukertomuksesta ja esitutkintapöytäkirjasta.

Tutkimusaineiston mukaan osallistujien aiempi osaaminen tuli annetuissa palautteissa huomioitua siten, että palautteet kohdistuivat talousrikostutkinnan erityispiirteisiin. Annettuja palautteita oli haastatteluvastausten perusteella kyetty hyödyntämään seuraavien työsuoritusten tekemisessä, eikä aineistosta ilmennyt enää samoja kehityskohteita seuraavien syklien aikana.

Palautejärjestelmässä oli niin ikään käytetty lähtötasoajattelua palautteiden sisällössä. Sillä pyrittiin yksinkertaistamaan palautteita ja mahdollistamaan paremmin annetun palautteen reaaliaikaisuus. Aineiston perusteella lähtötasoajattelu onnistui tuottamaan käytettävyyttä palautteiden osalta.

Tutkimusaineiston perusteella palautteet kyettiin antamaan reaaliaikaisesti siten, että perehdytysjakson osallistajat kykenivät hyödyntämään saatua palautetta ennen seuraavaa työsuoritusta. Palautteiden viivästymisen seurauksia voisivat olla juttujen tutkinnan hidastuminen, kokonaan tarpeettomien suoritteiden tekeminen tai suoritteiden tekeminen siten, että myöhempiä korjauksia olisi tehtävä. Aineistosta ei ilmennyt tällaisten seurausten aiheutumista. Reaaliaikaisten palautteiden antamisen edellytyksenä oli perehdyttäjän mahdollisuus asettaa palautteiden antaminen ensisijaiseksi tehtäväksi. Jonkinlaisena tämän seikan mahdollistajana voisi nähdä myös useampien juttukokonaisuuksien työstämisen samanaikaisesti perehdytysjakson aikana.

Työympäristö on jatkuvassa muutoksessa. Ei liene mahdollista olettaa, että paras ja ainoa malli jonkin suoritteiden tekemiseen on aina jonkun tietyn henkilön tai edes tietyn ryhmän kehitystyön aikaansaannos. Kehitystyötä on tehtävä jokaisen suorituksen osalta jatkuvasti. Perehdytysjakson avoimen tehtävänannon tarkoitus oli päästää osallistujien luovuutta siten liikkeelle, että heidän laatimistaan töistä olisi taas ollut malliksi seuraavien syklien kehitystyöhön. Tutkimusaineistossa oli uusia avauksia ja näkökulmia talousrikosten tutkinnassa tehtyihin suorituksiin, mitkä olivat ja ovat hyödynnettävissä kehitystyön seuraaviin vaiheisiin.

Yhteenvedona palautteiden reaaliaikaisuutta ja käytettävyyttä on järjestettävissä siten, että palaute kohdistuu perehdytettävien kohdalla oikeisiin asioihin ja perehdyttäjälle annetaan mahdollisuus niiden antamiseen. Palautteen ei tule olla tiettyihin malleihin kahlitsevaa vaan sen tulee mahdollistaa uusien asioiden kehittäminen tiettyjen reunaehtojen rajoissa, joita poliisityössä asettaa ensisijaisesti lainsäädäntö asetuksineen, mutta myös hallinnon sisäiset määräykset ja ohjeet.

7.3 Palautteiden kohdentaminen tutkijoittain

Perehdytysjaksolla annettujen palautteiden kohdentamiseksi osallistujia pyydettiin ilmoittamaan, kun tiettyä työsuoritetta olisi laadittu siten, että osallistuja itse katsoisi palautteen saamisen olevan edellytyksenä seuraavan suorituksen tekemiselle. Palautteen sisältö riippui tehdystä suorituksesta ja tutkimusaineiston mukaan palautteilla saatiin aikaan tavoiteltu seuraus eli seuraavan tehtävän suorittamisen mahdollistaminen.

Talousrikosten tutkintaprosessia oli pilkottu selkeisiin vaiheisiin ja edelleen yksittäisiin suorituksiin. Tällä mallilla saatiin aikaiseksi se, että perehdytysjakson osallistujilla oli koko ajan selvää, mikä seuraava kunkin perehdytysjakson työsuorituksen seuraava varsinainen suoritus olisi.

Perehdytysjakson aikana esimerkkimallit, joiden pohjalta osallistujat suuntasivat omaa työtään, tulivat yhdeltä taholta. Tällä oli selkeyttävä vaikutus koko perehdytysjakson kulkuun ja edistymisen seurantaan.

Positiivista ryhmäytymistä tapahtui tutkimusaineiston perusteella. Perehdytysjakson osallistujat olivat tuoneet omia haasteitaan esiin vertaiskeskusteluissa ja ratkaisseet näin yhdessä joitain ongelmakohtia. Erityisesti silloin, kun ensimmäisen kehityssyklin tehtäviä suoritettiin, oli tällä ilmiöllä hyvin todennäköisesti merkitystä aikaansaavuuteen.

Palautteiden tutkijakohtaisessa kohdentamisessa olennaista on avoimen ja mahdollistavan palautteen antaminen ja perusteltujen huomioiden esiintuominen. Perehdyttäjän ei myöskään tule laatia yhtään varsinaisten työsuoritteiden asiakirjaa vaan tarjota mallit ja huomiot, joiden pohjalta perehtyjien on mahdollista itse kehittää itselleen sopivia työskentelymuotoja tehtävissä ja oppimisessa edistymiseen.

Perehdytysjakson osallistujat eivät tarvitse pidäkkeitä tai rajoitteita työtehtäviin vaan nimenomaan riittävän talousrikosten substanssiopetuksen, tiedot yhteistyötahoista ja esimerkit aiemmista virkamiesten työsuorituksista, joilla tavoitteet oli saavutettu. Sen jälkeen heidät piti enää päästää irti kehittämään uusia työmalleja tavoitteiden saavuttamiseen.

7.4 Osaamistavoitteiden saavuttaminen

Luvussa 2 käsiteltiin keskeisimmät perehdytysjakson tavoitteet. Niitä olivat osallistujien osaamisen kehittyminen sellaisten toimintojen ja tehtävien suhteen, mitä menestyminen talousrikostutkijana edellyttää. Keskeisimmistä osaamistavoitteista osa oli prosessinäkemyistä vahvistavia ja töiden itsenäiseen järjestämiseen tähtääviä.

Perehdytysjakson suunnittelussa esitettiin eräänlaisena hypoteesina, että osaamisen kehittyminen tuottaisi jakson osallistujille halun suorittaa uutta osaamista vastaavia tehtäviä sisäisesti kehittyneen motivaation myötä. Tutkimusaineisto tukee tämän hypoteesin toteutumista osittain. Haastatteluvastauksista motivaation kasvua oli

todettavissa, mutta perehdytysjakson määrällisiä tavoitteita etenkin työsuoritteiden osalta ei saavutettu.

Perusongelma toimintatutkimuksessa ratkaistiin. Tutkimusaineiston perusteella P-H talous- ja petosrikosten tutkintatoimiston uusilla tutkijoilla on valmius tutkia verrattain itsenäisesti suhteellisen yksinkertaisia, eli luokan I ja II, talousrikosjuttuja. Tutkijoilla on myös valmius toimia osana tutkintaryhmää projektitutkinnassa, eli luokan III tai reaaliaikaisen jutun tutkinnassa.

Tutkimuksessa pyrittiin saamaan tietoa siitä, oliko perehdytysjaksolle osallistuvan tutkijan jo perehdytysjakson aikana saavutettavissa aikaansaavuuden osalta sellaiset tulokset, jotka kokeneen talousrikostutkijan on ajateltu saavuttavan itsenäisesti työskennellen. Tähän tutkimusaineistosta ei saatu vastausta. Muiden tehtävien, kuin perehdytysjakson työsuoritteiden, suuri määrä käytännössä esti luotettavan mittaamisen.

Talousrikostutkija -identiteetin kasvu oli selvästi havaittavissa. Aloituskeskusteluissa jokainen osallistujista identifioi itsensä petosrikostutkijoiksi, mutta haastatteluvastauksissa talousrikostutkinta oli noussut kiinnostavaksi uravaihtoehdoksi. Tällainen identiteetin kasvu on ehdoton edellytys voimakasta erityisosaamista vaativan tehtävän, kuten talousrikostutkintatehtävän, menestykselliseen suorittamiseen, ja jatkuvaan kehittymiseen tehtävässä.

Tutkimusaineiston perusteella perehdytysjaksolle asetetut osallistujien osaamistavoitteet voidaan katsoa pääosin saavutetun.

7.5 Kehittämiskohteita

Tällä järjestetyllä perehdytysjaksolla perehdyttäjät toimi ikään kuin ulkopuolisena konsulttina varsinaisen johtamisrakenteen ulkopuolelta. Tällainen rakenne on työelämässä vaikein toteutettavissa, kun vain harvoin on vastaavanlainen tilanne, jossa työyhteisön käytössä on vastaavanlaisessa laajuudessa ulkopuolista kouluttajaresurssia. Hyvänä puolena tällaisessa järjestelyssä on perehdyttäjän mahdollisuus keskittyä täysin perehdytyksen järjestämiseen ja sen toteuttamiseen edellyttämiin suorituksiin. Järjestely on myös toteuttamistavaltaan riippumaton, eikä henkilöihin liittyviä uhkatekijöitä ole samalla tavalla nähtävissä kuin, jos perehdytystä hallinnoidaan täysin työyhteisön sisäisesti.

Kuitenkin perehdytyksen järjestämistä johtamisrakenteessa voisi nähdä monilta osin hyödyllisenä. Näitä hyötynäkökulmia olisivat ainakin seuraavat:

- perehdyttäjän ammatillinen kasvu
- määrällisten tavoitteiden toteutuminen
- perehdytys osana johtamista

Perehdyttäjän oman ammatinhallinnan kehittyminen on perehdyttäjänä toimimisen suora seuraus. Perehdyttäjät lienee työyhteisön sisäisessä järjestelyssä ryhmänjohtaja tai

ryhmänvarajohtaja jolloin työyhteisö hyötyy suoraan oman työntekijänsä ammatillisesta kehittämisestä.

Työntekijöiden kanssa tavoitekeskusteluita käyvän ryhmänjohtajan olisi mahdollista integroida perehdytysjakson tavoitteet osaksi työntekijöille asetettuja henkilökohtaisia tavoitteita. Tällainen tavoitteiden kirkastaminen olisi omiaan mahdollistamaan määrällisten tavoitteiden toteutumista sekä yksilöiden, perehdytyksen, että työyhteisön kokonaistavoitteiden osalta.

Valmentava johtaminen ja perehdyttäjänä toimiminen olisivat yhdistettävissä luontevasti. Jokaiselle johtajalle kuuluu omien alaistensa työedellytyksistä huolehtiminen, ja ammatillisen osaamisen kehittäminen on keskeisin näistä edellytyksistä. Tutkimusaineistostakin nousi esiin seikkoja, jotka osoittavat, että osaamattomuus ja työtehtävien sirpaleisuus ovat keskeisimpiä työtyytymättömyyttä aiheuttavia seikkoja. Työn kautta tapahtuva osaamisen kehittäminen on nähtävissä lääkkeeksi nähin ilmiöihin ja luontevimmin tätä kehittämistä olisi toteutettavissa esimiehen ja alaisen välisessä, valmentavassa esimiehuhteessa.

Perehdytysjaksolle asetettujen tavoitteiden saavuttamiseksi perehdytykseen osallistujien olisi tullut saada perehdytyksen ajan keskittyä vain jakson tehtäviin. Tämä tulisi huomioida tulevien perehdytysjaksojen toteuttamisissa. Tämä olisi mahdollista toteuttaa laajentamalla tai supistamalla perehdytysjakson sisältöä, tai asettamalla tehtävät eri tavalla tärkeysjärjestykseen. Tutkimusaineiston perusteella osallistujien itsensä määriteltäväksi tärkeysjärjestyksen asettamista ei tulisi laittaa.

Talousrikostutkinnan sisällöllinen kehityskohde voisi olla projektitutkinnan huomioiminen myös työsuoritteissa. Yhtenä työsuoritteena voisi olla projektitutkintaan osallistuminen. Keskikokoisissa, noin 40 henkilön, talousrikosyksiköissä on tavallista, että vuosittain paljastuu kymmenkunta sellaista rikoskokonaisuutta, joissa projektitutkinnan menetelmien käyttäminen on perusteltua. Näin projektitutkintaan osallistuminen voisi olla yhtenä perehdytysjakson työsuoritteena ainakin suurimmassa osassa talousrikosyksiköitä. Projektitutkintaan osallistumisella olisi mahdollista syventää erityisesti yhteistyöverkoston hyödyntämistä ja työkäytänteitä koskevia oppeja.

Esitutkintaprosessin vaiheistaminen tarjoaa mahdollisuuden työn edistymisen seurantaan ja ammatillisten haasteiden nopeaan paljastumiseen. Myös perehdytysjaksolla olisi mahdollista tehdä vaiheiden edistymisen seurantaan ryhmäpalavereiden muodossa. Tällaisella prosessijohtamisella olisi mahdollista myös suunnata valmennuksellista osaamisen kehittämistä niihin kohteisiin, jotka osoittautuvat vaikeimmiksi omaksua.

Edellä luvussa 5 käsiteltiin perehdytysjakson työmääräajatus. Tällaisella sisällöllä ja valmiiden mallien ollessa olemassa, voisi ajatella perehdytysjakson lyhentämistä esimerkiksi neljän kuukauden keston. Lyhyemmälläkin kestolla jakson tavoitteet olisivat tutkimusaineiston perusteella olleet saavutettavissa, jos osallistujat olisivat voineet keskittyä vain perehdytysjakson sisältöön.

7.6 Jatkotutkimusta

Luvussa 6 kuvatuin tavoin talousrikostutkinnan perehdytysjaksoja on järjestetty joiltain osin toisiinsa verrattavilla tavoin yhteensä viidesti Itä-Uudenmaan ja Hämeen poliisilaitoksissa. Osallistujien muodostamaan kohdejoukkoon olisi mahdollista toteuttaa seurantatutkimus, jonka tuloksista voisi olla mahdollista päätellä tämänkaltaisen intervention pidemmän aikavälin seurauksia kohdejoukkoon. Kiinnostavimpana yksittäisenä elementtinä näkisin talousrikostutkija -identiteetin mahdollisen kehittymisen.

Suomessa talousrikosten tutkintaa suoritetaan Keskusrikospoliisissa ja 11 alueellisessa yksikössä, joissa tutkinnan järjestelyt poikkeavat hyvinkin merkittävästi toisistaan. Tutkimuskohteena voisi olla talousrikostutkinnan perehdytyksen järjestäminen eri yksiköissä. Tutkimus voisi olla ilmiötä selittävä ja laadullisilla tutkimusotteilla toteutettavissa. Tutkimustulosten avulla voisi olla kehitettävissä valtakunnallinen, mutta kuitenkin alueelliset erityispiirteet huomioiva, malli talousrikostutkinnan perehdytykseen.

Talousrikostutkijan koulutuspolun voisi tällä hetkellä nähdä alkavan tehtäviin perehtymisellä omassa työyhteisössä. Poliisiammattikorkeakoulu järjestää talousrikostutkinnan peruskurssia, jonka kohderyhmänä ovat noin vuoden talousrikosten tutkintatehtävissä toimineet henkilöt. Lisäksi Poliisiammattikorkeakoulu järjestää ammatillista täydennyskoulutusta talousrikostutkinnan alalta. Varsinaiseksi poluksi näitä edellä mainittuja koulutuskokonaisuuksia ei ole kuitenkaan kaikin osin järjestetty, eikä kursseille hakeutumisessa tai niille asetetuissa tavoitteissa ole kokonaisseurantaa. Koulutuskokonaisuuksiin kohdistuvalla kehittämistutkimuksella voisi olla mahdollista edelleen kehittää yksiköiden ja Poliisiammattikorkeakoulun yhteistyötä talousrikostutkijan ammatillisen osaamisen ja identiteetin kehittämisessä.

Tästä tutkimuksesta oli rajattu oppimista tai työyhteisön perehdyttämistä yleisesti koskevat kokonaisuudet pois. Tutkimuksessa perehdytysjakson opetuksellinen sisältö ja työsuoritteet määriteltiin työyhteisön tehtävissä vaaditun osaamisen kautta ja toimintatutkimus kohdistettiin substanssiosaamisen mittaamiseen. Jatkotutkimusta voisi kohdistaa opetusmenetelmien ja oppimisen tutkimiseen laajemmin tässä samassa talousrikostutkinnan kontekstissa. Myös valmentavan johtajuuden käsittely jäi tässä tutkimuksessa pintapuoliseksi eritoten siksi, että perehdytyksen järjestäjä ei ollut osa sen työyhteisön johtamisrakennetta, missä perehdytysjakso tapahtui.

Jatkotutkimusta olisi kohdennettavissa myös talousrikostutkinnan alueellisiin eroihin ja niiden syihin. Sekä talousrikostutkinta -käsitteen tulkinnassa, että paljastuvissa talousrikosasioissa on alueellista vaihtelua. Hyvinkin pintapuolisella, yksittäisen rikosnimikkeen tarkastelulla on todettavissa, että rikosten paljastuminen siten, että asiassa aloitetaan poliisin esitutkinta, vaihtelee alueittain hyvin merkittävästi. Vaihtelua ei selitä pelkästään asukkaiden ja yhteisöjen määrät alueilla.

8 LOPUKSI

Harmaan talouden toimijoiden pyrkimyksenä on toimia yhteiskunnan yritystoimintaa koskevien sääntöjen ulkopuolella ja välttää yhteiskunnan asettamat velvoitteet. Pyrkimyksenä on käytännössä taloudellisen hyödyn hankkiminen. Sinänsä tätä ei ole sidottu mihinkään tiettyyn toimialaan vaan toimijoita löytyy joka puolelta yhteiskuntaa. Talousrikos on toisaalta käsitteenä suppeampi, kun tekojen tulee olla rikollisiksi säädettyjä, toisaalta laajempi, kun käsitteen piiriin kuuluu myös kokonaan elinkeinotoiminnan ulkopuolella tapahtuneita, taloudelliseen hyötymiseen pyrkiviä tekokokonaisuuksia. Käsitteitä yhdistää talousrikollisten pyrkimys oikeudettoman taloudellisen hyödyn hankkimiseen yhteiskunnalta, eli välillisesti meiltä kaikilta.

Suomen yhteiskunta on nähnyt arvokkaaksi suojata taloudellista järjestelmää rikollisilta menettelyiltä säätämällä sitä pahimmin loukkaavat menettelyt rikoksiksi. Poliisi taas on se viranomainen, jonka tehtäväksi kuuluu näiden rikosten paljastaminen, tutkiminen ja syyteharkintaan saattaminen. Tehokkaasti järjestetyllä talousrikostutkinnalla on yhteiskunnan perustoimintoja suojaava vaikutus.

Tehokas talousrikosten tutkinta edellyttää tutkijoilta erityisosaamista. Taloudellisen toiminnan rakenteet on tunnistettava siten, että selvitetyt tapahtumat on sijoitettavissa rikosten tunnusmerkistöihin ja edelleen todistelu on osattava tehdä siten, että syyttäväviranomaisen on mahdollista tehdä syyteharkinta. Ketjun päässä on oikeudenkäynnissä tapahtuva rikosvastuun määrittäminen, minkä seurauksena rikosoikeudellinen menettely pääsee maaliin. Yhteiskunta on määritellyt tietyt teot rikoksiksi ja näin pyrkinyt torjumaan niitä (Oikeusministeriö). Laadukkaasti suoritettu talousrikosten esitutkinta mahdollistaa omalta osaltaan talousrikosten torjunnan.

Talousrikosten tutkintaprosessin kesto asettaa erityisen haasteen talousrikosten parissa toimiville rikostutkijoille. Tutkijan on kyettävä vaiheistamaan ja pilkkomaan tutkintaprosessi pienempiin, hallittaviin kokonaisuuksiin. Talousrikollisten rahoihin iskemisellä on myös se vaikutus, että oikeudellinen kamppailu tehdään lähes poikkeuksetta loppuun asti. Esitutkintaprosessin ja lainsäädännön tarkka tuntemus korostuu talousrikostutkinnassa.

Perehdytysjaksolla talousrikosten tutkintaa vaiheistettiin tiettyihin kokonaisuuksiin ja edelleen niissä tehtyihin suorituksiin. Mallien hyödyntäminen olisi kokeiltavissa oleva kehitysaskel talousrikosten tutkinnassa yleisemminkin. Työn hallintaan, laadun kehittämiseen ja prosessijohtamisen hyödyntämiseen vaiheistamisella on saatavissa hyötyjä. Näin myös tutkijoiden aikaansaavuutta on mahdollista kehittää.

Talousrikostutkija -identiteetti kehittyy vähitellen tehdyn työn ja suoritettujen projektien kautta. Ensimmäinen sellainen projekti voisi olla talousrikostutkinnan perehdytysjakso. Identiteetti ei sulje pois mitään, mutta johtaa ylpeyteen omasta erityisestä osaamisesta ja sitä kautta parantaa aikaansaavuutta ja tehdyn työn laatua. Identiteetin rakentamiseksi tehdyn työn merkitys on kyettävä havaitsemaan ja siitä on pystyttävä kertomaan. Tämän

toteuttamiseksi työhön ja projektien suorittamiseen on paneuduttava siten, että ne saadaan laadukkaasti ja ajallaan tehdyksi.

Talousrikosten tutkintaan on liittynyt rikostutkinnan alana tietynlaista mystiikkaa ajallisesti pitkien ja vaikeasti dokumentoitavien prosessien myötä. Tätä vaikeaa ymmärrettävyyttä pystytään toivottavasti hälventämään tutkintaprosessien kehittämisen ja työn näkyvyyden lisäämisen kautta. Tällaiset selkeillä järjestelyillä toteutetut uusien tutkijoiden perehdytysjaksot ovat niin ikään omiaan madaltamaan talousrikostutkinnan korkeaksi koettua kynnyksiä. Keskeisin ero talousrikostutkinnan ja muun rikostutkinnan välillä on ajoittain vaikeahkosti selvitettävä vastuun kohdentuminen, muutoin esitutkinnassa on aina keskiössä rikollisen teon ja sen seurauksen selvittäminen.

Perehdyttäjänä toimiminen on kokemus, josta on mahdollista ammentaa ammatillista osaamista, tehtäviin voimaantumista ja laajojen kokonaisuuksien hallintaa. Ja nämä ovat vain sisäinen puoli asiasta. Ulkoisina puolina on toisten ihmisten palveleminen, heidän kehittymispolkunsa seuraaminen, uusien asioiden oppimisen seuraaminen, sekä niiden johdosta kehittyvän osaamisen ja aikaansaavuuden kasvusta syntyvän ilon seuraaminen. Jos edellä mainitut on vielä mahdollista yhdistää johtajuuteen, ollaan valmentavan ja palvelevan johtajuuden ytimessä, millä tuotetaan osaava ja tehokas työyhteisö torjumaan yhteiskunnan perusrakenteita uhkaavat talousrikokset.

LÄHTEET

Frände, Dan & Matikkala, Jussi & Tapani, Jussi & Tolvanen, Matti & Viljanen, Pekka & Wahlberg, Markus 2014: Talousrikokset. Teoksessa Keskeiset rikokset. Helsinki, Edita Publishing Oy.

Halimaa, Elina 2015: Tahallisuus kuittikaupassa käytännössä, erityisesti arvonlisäverotusta silmällä pitäen. Teoksessa Lahti, Raimo & Konttinen Essi & Di Nardo 2015: Kirjoituksia rikosoikeudesta. Helsingin hovioikeuden julkaisuja. Helsinki, Helsingin hovioikeus.

HE 66/1988 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen ensimmäisen vaiheen käsittäväksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi.

HE 94/1993 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen toisen vaiheen käsittäväksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi.

HE 268/1993 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle kätkemisrikosta, luottamusaseman väärinkäyttöä ja velallisen epärehellisyyttä koskevien rikoslain säännöksiä muuttamisesta.

HE 16/1997 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikoslain 29 luvun 1 §:n muuttamisesta.

HE 53/2002 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle eräiden rikoslain talousrikossäännösten ja eräiden niihin liittyvien lakien muuttamiseksi.

Helminen, Klaus & Fredman, Markku & Kanerva, Janne & Tolvanen, Matti & Viitanen, Marko 2012: Esitutkinta ja pakkokeinot. Helsinki, Talentum Media Oy.

Heiskanen, Tuula & Leinonen, Minna & Otonkorpi-Lehtoranta, Katri 2017: Sitoutumistutkimuksen suunnat muuttuvassa työelämässä. Työelämän tutkimus. Tampere, Tampereen yliopisto. Luettavissa: <https://tampub.uta.fi/bitstream/>

Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2014: Tutki ja kirjoita. 19. painos. Helsinki, Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Hämeen poliisilaitos 2018: Henkilöstö- ja koulutussuunnitelma 2018. Suunnitelma. POL-2018-6814.

Kananen, Jorma 2014: Toimintatutkimus kehittämistutkimuksen muotona. Jyväskylä, Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Kananen, Jorma 2017: Laadullinen tutkimus pro graduna ja opinnäytetyönä. Jyväskylä, Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

KKO 1990:133.

KKO 1998:56.

KKO 1999:2.

KKO 2000:74

KKO 2000:86.

KKO 2000:108

KKO 2001:86.

KKO 2002:43.

KKO 2004:89.

KKO 2005:68.

KKO 2005:119.

KKO 2005:144

KKO 2006:44.

KKO 2007:102.

KKO 2010:1.

KKO 2010:34.

KKO 2010:91.

KKO 2011:35

KKO 2011:38.

KKO 2011:52.

KKO 2011:64.

KKO 2012:105.

KKO 2013:56.

KKO 2018:12.

Koponen, Pekka 2007: Velallisen rikokset. Teoksessa Lahti, Raimo & Koponen, Pekka 2007: Talousrikokset. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisu, E-sarja N:o 16. Helsinki, Suomalainen Lakimiesyhdistys.

Koponen, Pekka & Sahavirta, Ritva 2007: Kirjanpitorikokset. Teoksessa Lahti, Raimo & Koponen, Pekka 2007: Talousrikokset. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisu, E-sarja N:o 16. Helsinki, Suomalainen Lakimiesyhdistys.

Kukkonen, Reima 2016: Velallisen rikokset ja rikosoikeudellinen laillisuusperiaate. Akateeminen väitöskirja. Itä-Suomen yliopisto. Helsinki, Edita Publishing Oy.

Lahti, Raimo 2007: Talousrikosten yleisistä opeista. Teoksessa Lahti, Raimo & Koponen, Pekka 2007: Talousrikokset. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja, E-sarja N:o 16. Helsinki, Suomalainen Lakimiesyhdistys.

Lehtonen, Asko 2011: Veropetoksen tunnusmerkistöä. 3. täydennetty painos. Tampere, Poliisiammattikorkeakoulu.

Lehtonen, Asko 2012: Kirjanpitorikokset. Tampere, Tampereen yliopisto.

Matikkala, Jussi & Tolvanen, Matti 2014: Rikosoikeudellinen vastuu työturvallisuudesta ja ympäristöstä. Teoksessa Frände, Dan & Matikkala, Jussi & Tapani, Jussi & Tolvanen, Matti & Viljanen, Pekka & Wahlberg, Markus 2014: Keskeiset rikokset. Helsinki, Edita Publishing Oy.

Melin, Harri & Blom, Raimo & Kiljunen Pentti 2007: Suomalaiset ja työ. Raportti ISSP 2005 Suomen aineistosta. Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston julkaisuja 3. Tampere, Tampereen yliopisto.

Mutttilainen, Vesa & Kankaanranta Terhi 2011: Talousrikollisuuden kehityssuunnat ja toimintaympäristö vuosina 2000–2009. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 91. Tampere, Poliisiammattikorkeakoulu.

Niemi, Johanna 2016: Pakkokeinot. Teoksessa Frände, Dan 2016: Prosessioikeus. Helsinki, Alma Talent Oy. Luettavissa: [https://fokus-almatalent-fi.polamk.idm.oclc.org/teos/BAXBXATJFCBJ#kohta:VIII\(\(20\)ESITUTKINTA\(\(20\)JA\(\(20\)PAKKOKEINOT\(\(20\):2.\(\(20\)Pakkokeinot\(\(20](https://fokus-almatalent-fi.polamk.idm.oclc.org/teos/BAXBXATJFCBJ#kohta:VIII((20)ESITUTKINTA((20)JA((20)PAKKOKEINOT((20):2.((20)Pakkokeinot((20)

Nuutila, Ari-Matti & Hakamies, Kaarlo 2013: Rikokset julkista taloutta vastaan. Teoksessa Lappi-Seppälä, Tapio & Hakamies, Kaarlo & Koskinen, Pekka & Majanen, Martti & Melander, Sakari & Nuotio, Kimmo & Nuutila, Ari-Matti & Ojala Timo & Rautio, Ilkka 2013: Rikosoikeus. 4. uudistettu painos. Helsinki, Sanoma Pro Oy.

Oikeusministeriö 2018. Toimiva oikeusvaltio ja vakaa demokratia. Oikeusministeriön tulevaisuuskatsaus. Valtioneuvoston julkaisusarja 14/2018.

Oikeusministeriö. Rikoksentorjunta. Luettavissa: <https://www.oikeusministerio.fi/rikoksentorjunta>

Opetushallitus. Edu.fi - opettajan verkkopalvelu. Luettavissa: https://www.edu.fi/ammattikoulutus/elinikaisen_oppimisen_avaintaidot

Paasivaara, Leena & Suhonen, Marjo & Virtanen Petri 2011: Projektijohtaminen hyvinvointipalveluissa. Helsinki, Tietosanoma.

Poliisihallitus 2013: Tietojen kirjaaminen poliisiasiaan tietojärjestelmään (PATJA). Ohje. 2020/2013/5231.

Poliisihallitus 2016: Ohje esitutkintapöytäkirjan laadinnasta. Ohje. POL-2016-8514.

Poliisihallitus 2017: Talousrikostorjunnan rahoitus, resurssit, tehostamistoimet, seuranta ja raportointi vuonna 2018. Päätös. POL-2017-48965.

Poliisihallitus 2017: Ympäristörikostutkinnan koulutukset vuosina 2017 - 2018. Kirje. POL-2017-4393.

Poliisihallitus & Hämeen poliisilaitos 2017: Vuosien 2018-2022 tulossopimus. POL-2017-21638.

Rautio, Jaakko 2007: Menettämisseuraamusten yleiset opit - onko niitä? Teoksessa Lahti, Raimo & Koponen, Pekka 2007: Talousrikokset. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja, E-sarja N:o 16. Helsinki, Suomalainen Lakimiesyhdistys.

Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna 2006: KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere. Yhteiskunnallinen tietoarkisto. Luettavissa: <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus>

Sahavirta, Ritva 2007: Verorikokset. Teoksessa Lahti, Raimo & Koponen, Pekka 2007: Talousrikokset. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja, E-sarja N:o 16. Helsinki, Suomalainen Lakimiesyhdistys.

Saloheimo, Jorma: Työturvallisuus. Perusteet, vastuu ja oikeusturva. Juridica-kirjasarjan 16. teos. 5. painos. Helsinki, Talentum Media Oy.

Salonen, Kari 2013: Näkökulmia tutkimukselliseen ja toiminnalliseen opinnäytetyöhön. Opas opiskelijoille, opettajille ja TKI-henkilöstölle. Puheenvuoroja 72. Turku, Turun ammattikorkeakoulu.

Sisäministeriö 2016: Harmaan talouden ja talousrikollisuuden torjunnan toimenpideohjelma vuosille 2016–2020. SMDno-2015-2083.

Sortti, Toni 2013: Työturvallisuusrikokset. Helsinki, Edita Publishing Oy

Toikko, Timo & Rantanen, Teemu 2009: Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Näkökulmia kehittämisprosessiin, osallistamiseen ja tiedontuotantoon. Tampere, Tampereen yliopistopaino.

Valtakunnansyyttäjänvirasto 2013: Esitutkintayhteistyötä koskeva ohje. Valtakunnansyyttäjänviraston julkaisusarja nro 7. Helsinki, Valtakunnansyyttäjänvirasto.

Vilka, Hanna & Airaksinen, Tiina 2003: Toiminnallinen opinnäytetyö. 1.-2. painos. Jyväskylä, Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Österberg, Maritta 2014: Henkilöstöasiantuntijan käsikirja. 4. uudistettu painos. Helsinki, Helsingin seudun kauppakamari.

30.9.2018

Teemahaastattelun runko

Talousrikostutkinnan perehdytysjakso

Hämeen poliisilaitos

Keskittetty tutkintayksikkö

Päijät-Hämeen talous- ja petosrikosten tutkintatoimisto

Teemahaastattelun toteutus

Haastattelija

rikosylikonstaapeli Teppo Kallio

Ajankohta

Kesto

Haastateltava henkilö

Asema

Tutkimuksen tavoitteet esitetty ()

Tutkimuslupa saatu tutkittavalta ()

Tutkimuseettiset kysymykset huomioitu ()

Teemat

Teema 1:

Perehdytysjakson osaamistavoitteet

Teema 2:

Perehdytysjakson työsuoritteet

Teema 3:

Perehdytysjakson opetustilaisuudet

Teema 4:

Jatkokoulutuksen tarve

Teema 5:

Osallistujien työtehtävät ja uraputki

Teema 6:

Työnohjaus perehdytysjakson aikana

Teema 7:

Perehdytysjakson palautejärjestelmä

Teema 8:

Perehdytysjakson oppimismateriaali